HIERONYMI VIELMII ... DE D. THOMÆ AQUINATIS DOCTRINA ET SCRIPTIS. LIBRI DUO

Girolamo Vielmi

9. 4 35.

9-4-358 H

9 6 I

HIERONYMI VIELMII
ORDINIS PRÆDICATORVM
EPISCOPI ÆMONIENSIS
DE
D. THOMÆ AQVINATIS DOCTRINA ET SCRIPTIS.

LIBRI DVO.

VINDOBONÆ,
Excudebat GEORGIVS LVDOVICVS SCHVLZIVS, Univ. Typogr.
ANNO MDCCLXIII.

AVGVSTISSIMÆ
INVICTISSIMÆ AC GLORIOSISSIMÆ
ROMANORVM IMPERATRICI
MARIÆ THERESIÆ
HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ
REGINÆ APOSTOLICÆ
ARCHIDVCI AVSTRIÆ
D V C I
BVRGVNDIÆ, BRABANTIÆ, MEDIOLANI, STYRIÆ,
CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, LVXENBVRGI,
WVRTENBERGI, VTRIVSQVE SILESIÆ,
P R I N C I P I
SVEVIÆ, MARCHIONI S. R. I. BVRGOVIÆ, MORAVIÆ,
VTRIVSQVE LVSATIÆ.
COMITI
HABSPVRGI, FLANDRIÆ, TYROLIS &c. &c.

P R I N C I P I
DOMINÆ DOMINÆ
C L E M E N T I S S I M Æ.

AVGVSTISSIMA IMPERATRIX!

Nihil profecto univerſæ Dominicanæ Familiæ glorioſius, jucundius nihil accidit ſingulari illo Beneficio, quo nos, AVGVSTA DOMINA, non ita pridem exornaſti, cum in nobilioribus Ditionis TVÆ Academiis unum e noſtris, qui Theologiam doceret, conſtitutum voluiſti.

Quid enim ardentioribus ſtudiis deſiderare unquam poteramus, ac concedi nobis, ut doctrinam, *quam ab Angelico Divo Thoma Aquinate ſchola noſtra ſe hauſiſſe gloriatur* (*a*), e privatis

a) Benedictus XIII. In Brevi Ad *demiſſas preces* die 6 Nov. 1724.

domeſticisque laribus, quibus in tota Germania pene circumſcribebatur, educeremus in publicam lucem, & noſtris, ut ita dicam, manibus in illuſtria hæc bonarum artium domicilia, unde ſatis diu illa aberat, iterum inferremus?

At quanto magis hac de cauſa intimos animorum noſtrorum receſſus lætitia pervaſit, tanto minus ad referendas, quas MAIESTATI TVÆ debemus grates, nos pares eſſe animadvertimus.

Videtur certe præclariſſimo huic officio nos facturos ſatis, ſi, quantum in nobis eſt, omnem

ad

ad juvenes Eccleſiaſticæ Militiæ adſcriptos in hac doctrina inſtituendos curam, operam, cogitationem impendamus: nihilominus quoniam hoc debitum eſt, nec prætermitti ſine piaculo poteſt, peculiarem obſervantiæ erga Te noſtræ ſignificationem non habet.

Patere ergo, Avgvsta Domina, ut quoniam tenuitati noſtræ aliud præſtare non licet, primos ſaltem laborum noſtrorum fructus in noſtri erga Te grati animi argumentum offeramus: quos Tibi acceptos fore confidimus, quod & Tvi ſunt, cum Tv dederis, ut creſcerent, & uberem inſu-

per

per proventum portendunt, ſi Patrocinio Tvo eos fovere pergexeris.

Tantum enim abeſt ut ſchola noſtra indigna ſit, quæ validiſſima Benignitatis Tvæ ope protegatur, ut non dubitemus affirmare, inter ornamenta, quæ pace, & bello Tibi plurima comparaſti, haud poſtremo loco reponendum eſſe, quod ſacris Diſciplinis, quibus Religio nutritur, roboratur, atque defenditur, præclariſſima duo Eccleſiæ Lumina Auguſtinum, ejusque veſtigiis religioſe inſiſtentem Thomam, præfeciſti.

Neque

Neque vero arrogantiæ notam pertimeſcimus, ſi de ſchola noſtra paullo magnificentius ſentiamus. Quis enim negaverit chriſtianæ Reipublicæ ſummopere intereſſe, ut id, quod Theologiæ nomine juvenibus propinatur, nihil contineat, niſi ſincerum, defæcatum, & ab omni vel mediocris labis ſuſpicione prorſus expers: his præſertim moribus, atque temporibus, in quibus a peſtiferis hominibus ita peſſumdatur Religio, proculcaturque, ut validiſſimo inconcuſſoque præſidio ea maxime indigere videatur?

At

b

At quid, niſi puriſſimum ſaluberrimumque in Fidei morumque ſcientia hauriri poteſt a ſanctiſſimo Præceptore noſtro, qui & ſcholarum omnium ſine controverſia Princeps eſt, & Eccleſiæ Doctoribus acceнſetur? Romani certe Pontifices illum *ob ſanctioris doctrinæ excellentiam Angelici elogio cognominatum voluerunt* (b) ejus vero Doctrinam appellarunt *Catholicam*, *veridicam*, *admirandam*, *univerſalem Eccleſiam illuſtrantem* (c) *in veritate, & caritate fundatam* (d), *inconcuſſam*, *tutiſſimam*

b) Benedictus XIII bulla *Cuſtodes* die 7 Martii 1726.

c) Urbanus V. in diplom. ad Toloſanam Academiam.

d) Pontificale vetus Rom Venetus impreſſum an 1545 p. 255

Digitized by Google

mam (e), *ſine ullo prorſus errore, cœleſtem* (f) talem denique, *ut qui eam tenuerit, nunquam inveniatur a veritatis tramite declinaſſe, & qui eam impugnaverit ſemper fuerit de veritate ſuſpectus* (g). Ne infinitus ſim, tantum ei laudis tribuerunt, quantum vix ulli veterum Patrum, præterquam eximio illi tot hæreſum triumphatori Auguſtino, quem magiſtrum Thomas habuit, unde ſua ſumeret, impertitum legimus.

e) Alexander VII. in Brevi ad Lovanienſem Academiam.

f) Clemens VIII in Brevi ad Neapolitanos

g) Innocentius VI. in ſermone de S. Thoma.

Neque hoc illis ſatis fuit: nam eos qui *ejuſdem ſancti Viri doctrinam in Gymnaſiis Ordinis FF. Prædicatorum tradi ſolitam audiverint*, ſingularibus privilegiis *ad amplificandum ſub tanto Magiſtro*, ut Clemens XII. loquitur, *probæ incorruptæque doctrinæ ſtudium*, donatos eſſe voluerunt (*b*).

Quid quod graviſſimis hiſce ſummorum Eccleſiæ Antiſtitum teſtimoniis permotæ celebriores Catholici orbis Academiæ, & pleræque Regulares familiæ ad Thomæ veſtigia fideliter perſequenda ſolemni ſe adſtrinxerunt ſacramento. Nota quip-

b) P. Bremond Tom. 8. Bullarii Ord. FF Præd. Tit. 6. quæſt. 9.

quippe ſunt, quæ Summi Pontifices ad Romanam, & Bononienſem ſtudiorum in Ditione ſua Univerſitates ſplendore, dignitateque amplificandas: quæ Auſtriaci Hiſpaniarum Monarchæ pro Salmanticenſi, Complutenſi, Neapolitana: quæ Res Venetorum publica pro Patavina: quæ demum Sardiniæ Rex Victorius Amadæus cum Taurinenſem inſtauravit, conſtituerint. Atque hi omnes ita fuere de Thomæ doctrina ſervanda ſolliciti, ut, ne vel minimum ab ejus mente recederetur, imperaverint, eam tradi ab aliquo e Dominicani Inſtituti alumnis; rati, hoſce, utpote cæleſtis illius doctrinæ hæredes, atque cuſtodes, eademque a

teneris unguiculis nunquam interrupta ſucceſſione imbutos, ne latum quidem unguem a recto germanoque Præceptoris ſanctiſſimi ſenſu deflexuros. Quin ipſemet, qui Tibi in Conjugem divinitus datus Romano Imperio feliciter præeſt Franciscus Augustus in ſplendidam, celebratamque Piſanam ſuam Academiam unum e Dominici ſodalibus, qui Thomæ ſententiam traderet, haud ita pridem advocavit.

Si itaque doctrina iſta ab Eccleſia Catholica unanimi conſenſione celebrata ſummam Eccleſiæ haud minus ac Reipublicæ utilitatem eſt allatura, haud veritus eſt totius Dominicani Inſtituti Præ-

ſes

ſes, ac Moderator MAIESTATEM TVAM a graviſ-ſimis, quibus diſtinetur negotiis paulliſper avocare: nobis enim in mandatis dedit, ut ſuo, filiorumque ſuorum D. Thomæ aſſeclarum nomine teſtaremur, Ordinem noſtrum, ſi referre TIBI gratias pro tanta Beneficentia TVA non poteſt, daturum tamen operam, ut omnes cognoſcant, voluntate ſaltem id præſtandi non caruiſſe. Quod diligentia, induſtriaque in Scholis hiſce, quarum TV ut Parens, ita Altrix, Curatrixque es, excolendis amplificandisque, ad Auguſtæ Domus perennem Felicitatem, quantum in nobis eſt promovendam, nos effecturos confidimus.

Hæc

Hæc ſunt, quibus aſpirare Illum, Qui quæ vult poteſt, cupiunt ex intimo corde

SACRÆ CÆSAREÆ REGIÆ APOSTOLICÆ

MAIESTATIS TVÆ

NOMINE IVSSVQVE
P. JOANNIS THOMÆ DE BOXADORS,
Generalis Ordinis FF. Prædicatorum.

Humillimi & obſequentiſſimi
P. PETRVS MARIA GAZZANIGA,
Ord. Præd. in Univerſitate Viennenſi Publicus & Ordinarius S. Theologiæ Profeſſor.

ET

P. ANTONIVS MAVLER,
ejusd. Ord. S. Theol. in 3 annum Auditor, Defendens.

POSITIONES THEOLOGICÆ
DE
LOCIS THEOLOGICIS,
ET DE FIDE, SPE, ET CARITATE.
QVAS
AVCTORITATE ET CONSENSV
Reverendiſſimorum, Illuſtriſſimorum, admodum Reverendorum, Magnificorum, Perilluſtrium, Prænobilium, ac Clariſſimorum Dominorum: Reverendiſſimi, Perilluſtris, ac Magnifici Domini
VNIVERSITATIS RECTORIS,
Reverendiſſimi, Perilluſtris, ac Magnifici Facultatis Theologicæ Cæſareo-Regii
PRÆSIDIS ET DIRECTORIS,
Admodum Reverendi Spectabilis, ac Religioſiſſimi Patris
DECANI,
Ceterorumque DD. Doctorum,
INCLYTÆ FACVLTATIS THEOLOGICÆ
In antiquiſſima, ac celeberrima
VNIVERSITATE VIENNENSI
PRO PRIMA THEOLOGIÆ LAVREA CONSEQVENDA
Anno Salutis MDCCLXIII. Die Menſis Novembr.
PVBLICE PROPVGNANDAS SVSCIPIT
REVERENDVS, AC RELIGIOSVS
P. ANTONIVS MAVLER
Ord Præd SS. Theologiæ in 3tium annum Auditor.
SVB PRÆSIDIO
Admod. Reverendi, ac Clariſſimi
P. PETRI MARIÆ GAZZANIGA,
Ord. Præd. SS. Theologiæ Doctoris, ejusdemque Profeſſoris publici, & ordinarii.

DE LOCIS THEOLOGICIS.

I.

Verbum Divinum, Divinamque Revelationem in ſacris Literis Vet Teſtam contineri multis argumentis contra Incredulos, & Naturaliſtas evinci poteſt, potiſſimum vero ex miraculis a Moyſe in Pentateucho narratis, quorum tanta eſt certitudo hiſtorica, ut a nemine cordato viro negari poſſint.

II.

Fruſtra vero ad elevandam eorum miraculorum fidem reponunt increduli, illa non a Moyſe ſcripto conſignata fuiſſe; ſed ab aliquo alio poſteriore conficta, facile eſt enim demonſtratu, tum contra iſtos, tum contra Richardum Simonium, alioſque paucos Chriſtianos, qui impiis incaute pollicem quaſi premunt, Moyſem eſſe verum Pentateuchi auctorem.

III.

Vindicata Vet Teſtam. ſumma, ac infallibili auctoritate, facile eſt novi etiam Fœderis Divinitatem oſtendere Ad id vero inter innumera momenta, quæ ſuppetunt, ſeligimus miraculum Reſurrectionis Chriſti Domini, quo tamquam ſigillo tota ejus Doctrina confirmata eſt, & quod tantis cingitur veritatis characteribus, ut nullus plane ſit incredulis effugii locus.

IV.

Divina revelatio non tota, quanta eſt, a Scriptoribus Theopneuſtis litteris conſignata fuit, ut ſibi plerique Heterodoxi perſuadent; ſed partim per ſolam Traditionem ad nos uſque derivavit. Vera etiam Verbi Dei ſcripti Interpretatio ex Traditione repetenda eſt; unde conſtat Divinarum Traditionum neceſſitas, & exiſtentia.

igitized by G

V.

Non ita ſemper ſacræ Literæ claræ, apertæque ſunt, ut poſſit quivis ſola earum ope omnia Religionis noſtræ Fidei, morumque dogmata definire. Hinc alius eſſe debet vivus ac legitimus controverſiarum Judex, cui Fideles omnes in Religionis negotio tenentur exterius, interiuſque adhærere.

VI.

Non immerito fortaſſe in Fanaticorum grege a pleriſque numerantur, qui ad ſacræ Scripturæ genuinum ſenſum ſecure inveſtigandum in uniuſcujuſque privato ſpiritu ſatis præſidii eſſe confidunt.

VII.

Sed multo pejus delirare videntur, qui veterem Manichæorum crambem recoquentes, nihil credendum eſſe definiunt, quod humana ratio ſuo lumine aſſequi non poſſit. Hinc Judicem Controverſiarum Fidei humanam eſſe rationem ſtatuunt.

VIII.

Arcana quippe Religionis noſtræ myſteria rationem humanam quam longiſſime ſuperant. Non ſunt tamen contra rationem. Sepoſitis itaque iis difficultatibus, quæ adverſus ſingula Religionis capita excitantur, de quibus diſputare modo prorſus nolumus, id unum defendendum ſuſcipimus, a Petro Baylio, qui contendit idem ſignificare eſſe ſupra rationem, ac contra rationem, nihil afferri, niſi futiles cavillationes.

IX.

Supremus itaque ac legitimus omnium Fidei controverſiarum Judex eſt Eccleſia Chriſti, columna, & fundamentum veritatis.

X.

Hæc autem ſive in Conciliis Oecumenicis rite congregata, ſive per totum mundum diſperſa, omnimoda gaudet infallibilitate, tum paſſiva in credendis, tum activa in definiendis Fidei, morumque dogmatibus.

DE

DE FIDE, SPE, ET CARITATE.

I.

Aliquam eſſe Revelationis Divinæ, quæ objectum noſtræ Fidei eſt, neceſſitatem, vel ex eo ſolo evinci poteſt, contra Naturaliſtas, quod in eo, qui nunc eſt, naturæ corruptæ ſtatu, rationis lumen ad omnia veri, honeſtique præcepta inveſtiganda, vix ac ne vix quidem ſufficiat.

II.

Symbolum, quod vulgo Apoſtolicum nuncupatur, non eo tantum nomine Apoſtolis tribuendum eſt, quod doctrinam continet ab iiſdem prædicatam, ut Gerardus Voſſius, Samuel Baſnagius, aliique contendunt; ſed quia ab ipſis vere conditum eſt, ac Fidelibus traditum.

III.

An vero eodem modo etiam S. Athanaſio vindicari debeat Symbolum *Quicumque* &c., non ita certo definiri poteſt. Nulla enim ad id ſuppetunt ſatis valida argumenta.

IV.

Fides explicita exiſtentiæ Dei, ut auctoris, non ſolum naturæ, ſed etiam gratiæ, & gloriæ fuit adultis omni tempora ad ſalutem omnino neceſſaria.

V.

Sed neceſſaria quoque erat in antiqua Lege, ſive naturæ, ſive Moſaica, aliqua fides, ſaltem implicita Incarnationis, & Trinitatis.

VI.

Poſt Evangelium autem promulgatum adultorum nemo ſalutem conſequi poteſt, ſine explicita Incarnationis, & Trinitatis Fide.

VII.

VII.

Vehementer errant, qui veterem Helceſaitarum, Priſcillianiſtarumque errorem ſuſcitantes, licere aliquando dicunt Fidem exterius ejurare, dummodo integra interius corde ſervetur.

VIII.

Immo neque fas eſt quacumque ex cauſa Idololatricos, ſuperſtitioſos, damnatoſque ritus exterius exercere.

IX.

Spei Chriſtianæ actus boni ſunt, & commendandi, tum in omnibus Fidelibus tum etiam in Juſtis, quantumvis perfecta caritate inſtructis. Hinc damnanda ſunt Michaelis Molinos, aliorumque recentiorum, qui ab ejus doctrina non ſatis caute receſſerunt, pſeudomyſtica principia.

X.

Monſtruoſa plane eſt, juſtiſque cenſuris merito proſcripta ſententia, non ita pridem invecta, qua docebatur præcepto Caritatis in utriuſque ſacri Fœderis paginis tam ſæpe repetito, nihil aliud nobis injungi, niſi integram Decalogi obſervationem. Omnino enim credendum eſt, actum interiorem dilectionis Dei omnibus adultis neceſſarium eſſe ad ſalutem, neceſſitate tum medii, tum præcepti.

ILLVSTRIVM VIRORVM

DE HIERONYMO VIELMIO

IVDICIA, ET TESTIMONIA.

SIXTVS MEDICES
ORDINIS PRAEDICATORVM VIELMII PRAECEPTOR.
In Præfatione Orationis de Humanæ Induſtriæ præſtantia.

Me tamen in patriam ..... evocatum ſubſecutus eſt in eodem lectionis munere Hieronymus Vielmius Venetus, diſcipulus meus, qui eo pollet ingenio, ea bonarum artium cognitione atque eloquentia, ut ſonitum doctrinæ ejus orbis univerſus ſit aliquando cum admiratione auditurus.

GABRIEL FLAMMA
CANONICORVM LATERANENSIVM OLIM ABBAS GENERALIS, ET POSTEA CLODIENSIS EPISCOPVS.
In Opere Italice ſcripto de Vitis Sanctorum, Lib. 3. annot. 4. ad Vitam S. Thomæ Aquinatis

Si quis excellentiam Operum D. Thomæ Aquinatis deſcriptam videre cupit, legat librum de Scriptis D. Thomæ, editum a doctiſſimo, & numquam ſatis pro meritis commendato Hieronymo Guilielmio, Æmonienſi Epiſcopo, cive meo ... Judicio præditus erat Guilielmus profundo, memoria incomparabili, ſoli-

daque eloquentia .... Innutritus præterea fuerat a pueritia in S. Thomæ doctrina, in qua non prius eſſe deſiit diſcipulus, quam excellentiſſimus evaderet magiſter; intimiores enim, & reconditiores penetravit Angelicæ doctrinæ receſſus, ſplendorem vidit, ordinem obſervavit, pondus ſenſit opinionum præceptoris ſui, abſolutamque perfecit anatomen corporis illius, quod pridem fuerat angelico D. Thomæ ingenio informatum, atque de ipſo eximia eloquentia, gravi fundamento, exquiſito judicio ſcribebat, & loquebatur. Utinam ego tanto præceptore quinquennio uſus, ita ejus magiſterio profeciſſem, ut jure potuiſſet meis delectari laboribus; gratum tamen, quoad potero, animum patefaciam, ſummeque dolet, ea me in ipſius laudibus deſcribendis deſtitui facundia, qua ille D. Thomam Aquinatem commendavit.

AVGVSTINVS VALERIVS

S. R. E. Cardinalis, et Episcopvs Veronensis.

In Opere inſcripto: Prælectiones tres, quibus omnis Rhetoricæ explicandæ ratio traditur, Prælect. 2.

Doctiſſimus vir, & præſtanti judicio præditus F. Hieronymus Vielmius Ordinis Prædicatorum, Epiſcopus Æmonienſis (quo etiam doctore, dum Romæ, magna ſua cum laude, publice ſacram Theologiam profiteretur, ſum uſus) delineato a nobis operi magnam utilitatem, pro ſua multiplici doctrina, & magna in me benevolentia afferet.

MAR-

MARCVS ANTONIVS MARSILIVS COLVMNA
ARCHIEPISCOPVS SALERNITANVS.
De Hydraulologia, ſect. 1. cap 1. num. 14.

Hieronymus Vielmius Epiſcopus Argolicenſis, vir ſpectatæ virtutis, Prædicatorum familiæ inſigne decus, olimque præceptor meus.

FRANCISCVS VARGAS
CATHOLICAE MAIESTATIS APVD PIVM IV. ORATOR.
De Epiſcoporum juriſdictione, & Pontificis auctoritate, Axiom. 12

Præcellenti doctrina Epiſcopus Hieronymus Vielmius, quicum mihi pervetus amicitiæ conſuetudo eſt.

LVDOVICVS LVSITANVS
ORDINIS MINORVM.
In Globo Canonum, & Arcanorum Linguæ ſanctæ.

Reverendiſſimus Dominus Hieronymus Vielmius Venetus, Epiſcopus Æmonenſis, perdoctus Antiſtes, & Dominicani Inſtituti ſingulare ornamentum.

IACOBVS PHILIPPVS TOMASINVS
In Gymnaſio Patavino. lib. 3. c. 3.

Hieronymus Vielmius Venetus, vir ſummi ingenii, ac nominis celeberrimi.

RAPHAEL RIPA
ORDINIS PRAEDICATORVM, EPISCOPVS CLODIENSIS.
In oratione de laudibus Religionis, ac Provinciæ Sancti Dominici.

Hieronymum Vielmium (commemorabo), hominem omnium, quos Sol unquam aſpexit lectiſſimum, ac ſapientiſſimum, qui in ſacra Theologia, ita excelluit, ut Theologorum Princeps ſua tempeſtate, uti fa-

cillime, ita veriſſime prædicaretur; qui dignitatibus omnibus, quibus viros illuſtres Provincia noſtra donare ſolet, ſæpe perfunctus, atque a Pio V Pontifice Maximo inter Æmoniæ Epiſcopos relatus fuit: cujus quidem gloriam nulla unquam delebit vetuſtas, nulla inobſcurabit oblivio

FERDINANDVS VGHELLVS
Tom. V. Italiæ Sacræ, de Epiſcopis Æmonenſibus num. 61.

F. Hieronymus Vielmius Venetus Ordinis Prædicatorum immenſa eruditione, atque multiplici ſcientia, ſuo Ordini, ac Patriæ non vulgarem addidit claritatem.

HIERONYMVS GHILINIVS
In Theatro Virorum Litteratorum.

Hieronymus Vielmius Venetus acri, ac vivido, quo præditus erat ingenio, lumen evaſit Dominicanæ familiæ ſplendidiſſimum, atque in humanis, diviniſque literis ita profecit, ut communem Eruditorum laudem citra controverſiam ſit aſſecutus.

ANDREAS HIERONYMVS ANDREVCCI
SOCIETATIS IESU.
In Tractatu Canonico Theologico de Epiſcopo Titulari, edito Romæ 1732. *num* 270

Eodem ſæculo XVI. floruit Epiſcopus Argolicenſis F. Hieronymus Vielmius Ordinis Prædicatorum, qui locum hic ſibi vindicat, non ſolum ob inſignem pietatem, ac doctrinam, ſed etiam, quia ipſe primus *de Epiſcopo Titulari* librum conſcripſit, ac fortaſſe unicus extitit inter Titulares Epiſcopos, qui Concilio Tridentino interfuerit, eo a Pontifice miſſus, nullius alterius qualitatis ſuperadditæ habita ratione, niſi *ſolius ſpecialis literaturæ.*

DE

DE HIERONYMI VIELMII VITA ET SCRIPTIS COMMENTARIVS.

Quamquam Hieronymus Vielmius (1) non ea vixerit ætate, quam vel propter nimiam ab hac noſtra diſtantiam, vel propter Scriptorum penuriam, aut incuriam jure poſſis obſcuram appellare; multa nihilominus ad ejus vitam, atque lucubrationes pertinentia, partim quidem interierunt penitus, partim vero ad hæc uſque tempora adeo latitarunt, ut nemo unus de ipſo ſcripſerit hactenus, qui non omiſerit complura, qui non a vero aberraverit identidem; noſque propterea reconditioribus, certioribuſque monumentis edocti (2) cogemur vel inviti graviorum etiam

 Autho-

(1) Ita nos maluimus Hieronymi cognomen ſcribere, quia hac ſcribendi ratione ipſemet conſtanter uſus in ſuis lucubrationibus, & autographis fuit. Nonnulli tamen etiam Synchroni Authores ſcripſerunt promiſcue *Guilelmum*, *Guielmum*, *Gulielmum* &c. Exemplum videſis in Antonio Riccobono lib. 2 *Comment. de Gymnaſ. Patav.* cap. 15 & lib II. cap. 25.

(2) Reconditiora, & certiora hic vocamus monumenta, quæ MSſ. plerumque authentica hactenus fere delituerunt. Iſtorum aliqua a ſe ſolertiſſime ex Tabulariis Eccleſiæ Æmonienſis (quæ propterea *Monumenta Æmonienſia* deinceps vocabimus) excerpta humaniſſime nobis, amico noſtro petente, ſuppeditavit Illuſtriſſimus, & Reverendiſſimus Dominus D. Caſpar Negri Epiſcopus Parentinus, Tabulariorum eorundem luſtrator di-

Authorum errata emendare, & omnino omiſſa frequentiſſime ſuggerere.

Natus eſt Hieronymus Venetiis (3) anno 1519. (4) ex ingenua, & illuſtri familia (5), patre, ut conjici-

licentiſſimus. Alia vero aſſervantur in Archivo noſtro Veneto ad SS. Ioannis & Pauli, diſtributa in faſciculos notatos ut plurimum (aliqua enim nullam habent adjectam notam) numero 108 litera A addito quoque poſt literam numero ad faſciculos invicem ſecernendos. Hæc ſumma cura conquiſivit, deſcripſit, atque ad nos tranſmiſit eruditus P. Lector Ioannes Maria de Moſchenis ejuſdem religioſæ domus alumnus. Volumus autem virorum iſtorum, atque locorum, unde monumenta hæc habuimus, nominatim mentionem facere, ut omnibus innoteſceret quid cuique debeamus, quamque mereantur ſingula fidem.

(3) Quonam fundamento nixus Nicolaus Comnenus Papadopolus in *Hiſtoria Gym. Patav.* Tom. I lib. III. ſect. 2 cap. 16 num. 81 Vielmium facerit *origine Rhetum*, penitus ignoramus. Auguſtinus Oldoinus in *Athenæo Auguſto, in quo Peruſinorum* &c. pag. 145 eumque ſecutus Ferdinandi Ughelli Editor Venetus Sebaſtianus Coletus, Tom. V *Italiæ Sacræ*, colum. 252 num LIX in annotat. marginali, Vielmium dicunt Peruſiæ ortum & ſola origine Venetum. Ludovicus Iacobillus in *Bibliotheca Umbriæ*, pag. 135 admodum obſcure de Vielmio ſcribit, *Ortus quidem Peruſiæ, ſed natalis fortunæ eſt Venetus*, Unde hæc didicerint Hiſtorici iſti, divinari neſcimus, præſertim, quum teſtem duet compertus Cæſarem Criſpoltum in ſua *Peruſia Auguſta*, lib. I cap. 22 & alioqui Criſpoltus ibi Vielmium aperte Venetum ſcribat, ſolumque propoſitum tradit ex eadem gente Guiſelmorum, quæ Peruſiæ ætate Criſpolti florebat. Certe Vielmius ipſe ſe, cumque ceteri omnes Scriptores, quos videre nobis licuit, & coætanei, & ſuppares, & monumenta omnia authentica Venetum dicunt, nulla facta mentione Peruſinæ originis, aut nativitatis. Vide etiam annot. 5

(4) Annus iſte natalis innoteſcet ex anno emortuali inf. annot. 58.

(5) Vir nobilis Petrus Gradonicus ex conſiſulo S. Iuſtinæ Venetiis multa nuper collegit monumenta ad Venetas, præſertim Patricias familias, earumque genealogias ſpectantia, in quibus, ubi de gente Vielmia ſermo fit, narratur eam non longe poſt exordium Seculi Eccl. VIII Heraclea ad Rivum altum traductam inter Patricias floruiſſe in Veneta Republica, ad annum uſque 1297 quo anno ſciſſa gente illa in familias duas, altera in Patriciatu remanente, altera ad inferiorem ingenuorum civium ordinem, nobilem tamen, redacta eſt. Prior illa patricia familia non longe poſt omnino defecit. (Vid. Marinum Sanutum *de origine Urbis Venetæ* &c. Tomo XXII. *Scri-*

ſicimus, Joanne Baptiſta, Decemviralis Conſilii a ſecretis, viro diſertiſſimo (6). Credibile omnino fit, tantum parentem magiſtris ſapientioribus ingenioſum filium tradidiſſe, atque etiam Patavium tranſmiſiſſe (7) humanioribus literis inſtituendum. Certe Patavii Philoſophicas diſplinas audivit Hieronymus a viro ætate illa ſummo, Marco-Antonio Paſſero, Gema cognominato (8), publico earumdem in Patavino Gymnaſio profeſſore.

Adhuc adoleſcens ſeculi illecebrarum pertæſus, & Deo liberius militare peroptans, ſacro Prædicatorum Ordini nomen dedit, Græcæ Provinciæ primum adſcriptus

ptorum rerum Italic. col. 489.) Poſterior familia diutius perduravit honorificis muneribus perſæpe in immortali Republica perfuncta, & militari etiam gloria inſignis. Non niſi ex hac naſci potuit Hieronymus noſter, ut temporum ratio perſuadet, ipſaque traduut monumenta Gradonici. Merito propterea Ambroſius de Altamura, in *Bibliotheca Ordinis Præd.* ad annum 1502 eum dicit *nobili genere* natum. His adde, quod etiam ætate Hieronymi Vielmiorum familia affinitate cum Patriciis juncta erat. In Archivo eorum Veneto *A* 1 Auguſtinus Barbadicus ſe Hieronymi noſtri *conſobrinum* appellabat in Epiſtola ad eum data 24. Aprilis 1572 & in ſimili Epiſt. 27 Aprilis 1576 Alexander Mariperus ſe ſcribebat Hieronymi *nepotem*

(6) In memoratis Gradonici monumentis nullus alius occurrit e familia Vielmia circa tempora illa, quem Hieronymi parentem credere poſſis, niſi Joannes Baptiſta, die 28 Septemb 1518 electus a ſecretis Conſilii Decemviralis. Hunc *virum diſertiſſimum* vocabat Marinus Becichemus publicus in Patavina Academia Rhetoricæ profeſſor, in Epiſtola ipſi inſcripta 7 Kalend. Decemb. 1523 quam Epiſtolam imul cum aliquibus opuſculis impreſſam habes anno ſequenti Venetiis in 4. *ſumptibus Comini Lucrenſis.*

(7) Sexennium ſe Patavii inſtitutum narrat Hieronymus noſter in *Oratione Apologetica* quod, quum intelligi nequaquam poſſit de illo in Prædicatorum familiam cooptato, ut ea demonſtrabimus, quæ ſequuntur, neceſſario ſexennium illud, aliqua ſaltem ex parte, referendum eſt ad annos, quibus adhuc in ſeculo vivebat

(8) Rei illius teſtis eſt ipſe Vielmius, *de nono, & octavo Melchiſedecho*, lib. I Excurſione 5.

ptus (9). In Veronenſi Cœnobio ad Sanctæ Anaſtaſiæ religioni, literiſque navavit operam (10) Ibi præceptore Bartholomæo Spina Piſano uſum nonnulli falſo crediderunt (11) Non multo poſt anno nimirum 1541. Sacerdotio initiatus, primumque ſolemne ſacrum celebraturus, Byzantium navigavit Ibi a noſtris in Suburbio, cui Galatæ nomen, benigne exceptus, ſeſeque pietate ſingulari, & eruditione omnibus, præſertim Viro nobili Antonio Marcello, in Syria Venetorum negotia curanti (officium *Conſulis* appellant) & caſu Conſtantinopoli degenti, commendans, apud eumdem domi, Sacris operaturus, familiariſſime annum, eoque amplius

(9) Andreas Rovetta in *Bibliotheca Provinciæ Lombardiæ Ord Præd.* Centuria IV ad annum 1581 & in *Tabula IV Chronologica* Vielmium enumerat inter Provinciæ ejuſdem Lombardiæ, & Monaſterii S. Dominici Venetiarum alumnos, nullo tamen adhibito ad id comprobandum argumento Nos ex ea, quam Præfectus Provinciæ Græciæ in Vielmium exercuit, poteſtate paulo poſt memoranda veriſimilius conjectamur, Vielmium ipſum eidem primum Provinciæ fuiſſe adſcriptum.

(10) De ſe ipſo id narrat Hieronymus lib II. *de D. Thomæ Aquinatis Doctrina & Scriptis.*

(11) Quum Vielmius Patavii Philoſophiæ operam dederit, vix credibile eſt, eumdem poſtea Monachum factum Veronam veniſſe, ibique in ſtudia incubuiſſe, niſi inchoato ſaltem decimo octavo ætatis ſuæ anno (qui enim potuiſſet ante hanc ætatem & politiores literas, & Philoſophicas diſciplinas tractaſſe, & Religionis tyrocinium poſuiſſe?) Annus porro ætatis Vielmii decimus octavus erat annus 1537 quo anno Bartholomæus Spina Veronæ Cathedram tenere minime poterat, ſed jam antea an. ſcilicet 1536 publice cœperat Theologiam Patavii profiteri, ut ex Patavini Gymnaſii monumentis comprobat vir clariſſ Bernardus de Rubeis num 3 *Admonitionis prævia*. præfixæ Tom. III Operum S. Thomæ Aquinat noviſſimæ editionis Venetæ apud Bettinellum. Multo autem minus poteſt Vielmius Veronæ Spinam habere præceptorem ante annum 1530. (quod viri cetera accuratiſſimi Quetivius, & Echardus Tom II *Scriptorum Ordinis Prædicatorum*, pag. 126 viſi ſunt affirmare) quando ſcilicet ne undecimum quidem compleverat Vielmius annum ætatis ſuæ.

amplius vixit. Interrupta interim diſciplinarum ſacrarum ſtudia cupiens reſumere, Pariſios cum eodem Marcello venire meditabatur vel in Cretam navigare, ut Græcas inibi addiſceret literas. Hæc inter conſilia ancipitem, in Cretam vocavit Nicolaus a Cruce, Græcæ Provinciæ noſtræ Prior Provincialis. Quatriduo poſt ſacram acceptam juſſionem Byzantio ſolvit, Chiumque præternavigans, Cretam tenuit, epiſtolas ſecum deferens a Marcello, & Magiſtro Fratre Luca noſtræ Byzantinæ domus Præſide datas, teſtes vitæ apud ipſos honeſtiſſime peractæ (12).

Anno 1543. Aprili menſe ineunte, Cydoniæ in Sancti Nicolai Monaſterio, jubente eodem Nicolao a Cruce, ſtudiorum curriculum iterato ingreſſus eſt (13). Brevi tamen tempore ibidem commoratus, die 6. Decembris ejuſdem anni Patavium tranſmittitur, Theologicum ſtudium in Cœnobio Sancti Auguſtini abſolutu-

B rus

(12) In Archivo Veneto A. 3. extant binæ illæ literæ datæ 12 Januarii 1543. Ita enim legendum in utraque arbitramur, uti revera clare, & expedite legitur in poſteriori Epiſtola F. Lucæ, quamvis prior illa Marcelli præferre videatur diem 12. Junii 1542. obſcura ſiquidem, & inepta ſcriptio, qua Epiſtola iſta exarata eſt, facile poteſt propter literarum affinitatem menſem Junii loco Januarii exhibere. atque veriſimile admodum eſt, Marcellum Venetum menſe Januario an. 1543. ſcribentem, ſecutum fuiſſe vulgarem apud Venetos morem novum annum inchoandi a menſe dumtaxat Martio, atque adeo annum apud Marcellum 1542 fuiſſe reipſa annum Æ. C 1543. Porro ambæ illæ Epiſtolæ rebus narratis de Byzantino itinere fidem faciunt, planeque concordent invicem, ut etiam hinde cognoſcas utramque fuiſſe eodem menſe, & anno ſcriptam.

(13) Literæ, ut vocant, patentes, quibus Vielmus a Cruce Cydoniam ad ſtudia reſumenda mittebatur, datæ eo anno 5 Aprilis, habentur in Archivo Veneto. A. 3. Ipſe quoque Vielmus, lib. II. *de D. Thom. Aquin. Doct. & Scrip.* ſe *ante annos viginti* (librum autem illum ſcribebat anno 1563. ut ſuo poſtea loco dicetur) Cydoniæ fuiſſe commoratum narrabat.

rus (14). Mirum quantum in literis ibi profecerit, publicis in ſcholis Bartholomæum Spinam, intra domeſticos vero lares fortaſſe Sixtum Medicen, viros ſcilicet in familia noſtra clariſſimos, nactus præceptores (15). Brevi aliquot menſium ſpatio tantus evaſit, ut communi Patrum Cœnobii Sancti Auguſtini, imo & totius Provinciæ Sancti Dominici conſenſione, die 27. Septembris anni 1544. in Provincialibus Comitiis dignus habitus ſit, qui ſcholas non amplius diſcipulus adiret, ſed prælector factus moderaretur. Patrum illorum votis ad ſe delatis annuit, qui defuncti Magiſtri Generalis Ordinis vices gerebat, Franciſcus Romæus. Datis idcirco Roma die 29. Novembris ejuſdem anni literis, Hieronymus adoleſcentibus in Patavino S. Auguſtini Gymnaſio in ſtudia incumbentibus præficitur (quod Officium *Magiſtri Studentium* noſtri ſolent appellare); ſed ea tamen lege, ut ſolido anno in munere illo tranſacto, altero poſtea anno ſacras ibidem Scripturas interpretaretur (16).

Primum illud exercens munus „ adeo incredibili „ fulgebat doctrina, morumque gravitate, ac fide inſi-

gnio-

(14) Eodem loco Archivi Veneti leguntur literæ Alberti de Caſaus Ord. Præd. Generalis Magiſtri, datæ Genuæ ea die, & anno, quibus in literis illa Patavium tranſmiſſio continetur.

(15) Bartholomæi Spinæ, & Sixti Medices ſe diſcipulum fuiſſe ſcribit Hieronymus noſter, lib. II. *de D. Thom. Aquinat.* &c atque lect. 3. *de ſex diebus conditi orbis*, & alibi. Jamvero Spina citra dubium annis 1543. & 1544. publice Theologiam Patavii profitebatur (Vid. de Rubeis citatum, annot. 11.) Non igitur Spinam audire potuit Hieronymus, niſi in publicis Patavii ſcholis. Sed liter nec tacite poſſumus imaginari, ubinam Vielmius Medicen præceptorem fortitus ſit, niſi aut quum Veronæ eſſet, aut (quod nobis videtur veroſimilius) hoc tempore Patavii intra domeſticos lares Theologiam profitentem.

(16) Quæ de Vielmii in gradum Prælectoris promotione hic dicuntur, continent literæ illæ Romæ in Archivo Veneto A 3.

„ gniori, ut oculi omnium in illum converterentur: „ hujuſmodi inſuper erat incomparabili præditus mo- „ deſtia, ac probitate, ut ad ejus bonitatem nihil ad- „ di poſſet (17). His moti Patres Veneti Monaſterii celeberrimi ad SS. Joannis, & Pauli, e re ſua eſſe judicarunt, illum e Græca Provincia traductum, ſuum in numerum aggregare, ut inter viros alios clariſſimos, quum alias ſemper, tum ea præſertim ætate florentes, Monaſterio eidem ſplendori eſſet, & ornamento. Poſteriori officio interpretandi Scripturas ſacras anno 1546. exeunte decedens, ne Patavinæ Sancti Auguſtini ſcholæ viro tanto carerent, Baccalaureus eidem, hoc eſt Theologiæ Moralis prælector, datus eſt (18).

Per ea tempora, quum memoratus Franciſcus Romæus, non ita pridem electus Magiſter Generalis noſtri Ordinis, Tridentino Concilio intereſſet, atque Vielmium ubique, ceu eximium Theologum fama loqueretur, eumdem ad ſe acceſſivit, ejus opera tanto in conſeſſu opportune uſurus. Aliquamdiu Tridenti commorantem Hieronymum tædere cœpit, quod diutius a ſtudiis ſuis, & exercitationibus avocaretur. Ægre tan-

(17) Ita loquebatur Julius Sonemas, Provinciæ S. Dominici Venetiarum Præfectus (*Vicarium Generalem* tunc vocabant, nondum ei reſtituto titulo *Prioris Provincialis*, qui in *Capitulo* tantum Romano 1580. redditus fuit) in literis a. Septemb. 1545. ubi etiam, quæ ſequuntur de traductione Vielmii ad Monaſterium SS. Joannis, & Pauli, narrabat, ſuaque firmabat authoritate. Aſſervantur literæ iſtæ loco citato Archivi Veneti. Inde autem magis adverſus Rovettam, memoratum comprobatur, nunquam Vielmium fuiſſe connumeratum inter alumnos Cœnobii S. Dominici Venetiarum, & Provinciæ Lombardiæ.

(18) Munere Baccalaurei an. 1547. functum Vielmium, perhibet Necrologium vetus etiamnum in Cœnobio SS. Joannis, & Pauli aſſervatum: quo in Necrologio deſcribi ſolebant nomina Fratrum ibidem in diem decedentium, & munia, quæ viventes obierant.

tandem, & nonniſi poſt iteratas preces dimiſſionem obtinuit, beneficiis præterea, & commendatitiis honorificis literis a Romæo ornatus (19) Tridento, ſtante adhuc Concilio, abeuntem æmuli nonnulli omnino injuria ſuſpicati ſunt, & in vulgus quoque ſparſerunt, inde pulſum, quod male de Religione, minus honorifice de Pontificia auctoritate ſentiret, & loqueretur, (20).

Patavium reverſus anno 1548. Theologiæ Lauream in Civitatis illius Collegio perinſigni conſequutus eſt, & in Collegium ipſum cooptatus (21) Sequenti anno Theologiam e ſupremo loco in Cœnobio Sancti Auguſtini ſuſcepit tradendam, *Regentis*, ut ajunt, exercens officium (22). Tot demum intra Familiam noſtram labo-

(19) Hæc de ſemetipſo narrat Vielmius, illa deſcribens, quæ ſibi contigerant in Tribunali S. Romanæ Inquiſitionis (de quibus poſtea) & modum, quo ſeſe ab accuſationibus purgaverat, Judicibus videlicet exhibendo authenticas illas Romæi literas, aliaſque non paucas amicorum, teſtantes ipſum ſponte, & enixe petita multoties dimiſſione Tridento receſſiſſe. Prolixa hæc narratio, manu ejuſdem Vielmii ſcripta, habetur in Archivo Veneto, A 3

(20) Præter eos, qui Vielmium hac de re apud Romanos Fidei Quæſitores accuſarunt, etiam Franciſcus Niger Baſſianenſis vir e ſuperſtitione Calviniana in Tragœdia inſcripta *La liberta* ſive *del libero arbitrio* editionis an. 1550 in Epiſtola ad Lectores, ut invidiam crearet Cardinali Cervino Rom. Pontif. in Concil. Tridentino Legato, poſtquam dixiſſet Prælatos aliquos illius Cardinalis opera e Concilio per vim, & nolas fuiſſe pulſos, ſubdidit: „ Il ſimigliante fece con un Frate „ Gieronimo Vielmo Vinetiano „ ſolamente, perche in una Con„ gregatione egli aveva detto, che „ il Concilio è ſopra il Papa „. Imposturam hanc ſolidiſſime refellebat Vielmius authenticis monumentis annotatione præcedenti memoratis.

(21) Ita haberi in Codice a Ipſius Collegii pag. 74. a t. ſcheda propria manu exarata ſignificavit, nobis agentibus, interrogatus teſtis graviſſimus Jacobus Facciolatus, qui Patavina monumenta diligenter evolvit, texendæ accuratiori Gymnaſii illius hiſtoriæ publica auctoritate allaborans.

(22) Ex Necrologio citato annot. 15.

laboribus exantlatis, in numerum Magiſtrorum Sacræ Theologiæ, Ordinem ſcilicet per ea tempora ſplendidum & honeſtiſſimum, relatus eſt in Capitulo Generali Salmanticæ celebrato anno 1551 (23).

Hactenus intra domeſticos parietes ſcholas moderatus, ſeſe publicæ etiam ſuſtinendæ luci comparaverat. Igitur ſapientiſſimo Veneti Senatus decreto 17 Kalend. Octobris ejuſdem anni 1551 juſſus eſt res Methaphyſicas ex doctrina D. Thomæ Aquinatis Patavino in Gymnaſio explicare, conſtituto illi annuo ſtipendio Florenorum ſeptuaginta (24). Adverſa valetudine affectum uno tantum anno eam tenuiſſe Cathedram tradunt Scriptores omnes, quos nobis legiſſe contigit, teſtati id etiam conſtanter haberi in monumentis Gymnaſii ejuſdem (25). Unanimi huic conſenſioni, tantiſque monumentis quis audeat refragari? Fatemur tamen ingenue, nos penitus ignorare, qua demum ratione hæc poſſint conciliari cum illis, quæ Vielmius narrat de ſemetipſo, quæque aliquanto poſt memorabimus.

Collecti Venetiis anno 1553 in Provincialibus Comitiis Patres Venetæ Sancti Dominici Provinciæ, Hieronymum ſibi communibus ſuffragiis præfecerunt, attributo illi ſupremo apud ſe Magiſtratu ad biennium, juxta morem, duraturo, hoc eſt *Vicarium Generalem* dicentes. Tanta æquitate, tanta moderatione, tantaque

B 3 pru-

(23) Ex Actis Capituli illius §. *Approbationes*.

(24) Ex nuper laudato Facciolato.

(25) Iterum idem Facciolatus, & Antonius Riccobonus lib. I. *Comment. de Gymn. Pat.* cap. 15. Jacobus Philippus Tomaſinus in *Gymn. Pat.* lib. III. cap. 6. Angelus Portenarius *delle Felicità di Padova*, lib. VII. cap. 4. Quetif, & Echard Tom. II. *Scriptorum Ordinis Præd.* pag. 265. Papadopolus antea citatus, aliique.

prudentia munere illo functus eſt, ut anno 1555 minime potuerit Magiſtratu abire, ſed unanimi conſpiratione ſuffragatorum juſſus fuerit eundem gerere ad aliud biennium (26).

Dum hæc adminiſtraret, abſcedente e Theologica Patavini Gymnaſii Cathedra Sixto Medice, ad eam Senatus Veneti conſulto vocatus eſt Vielmius 12. Kalendas Junias anni 1554 (27) Itaque Theologiam pridie Idus Novembris eodem anno (28) publice interpretari aggreſſus, quamvis diſſiſſa in pectore vena, aliiſque morbis identidem conflictaretur (29), & curis item diſtineretur nuper memorati Magiſtratus, ſuo tamen haud defuit officio; ſed magna cum nominis celebritate exercitationes habuit ad menſem uſque Martium anni 1560. hoc eſt, ferme ſexennio.

Jam

(26) Ex citato Necrologio, & prima editione *Orationis Apologeticæ*.

(27) Ex Facciolato, qui tunc conſtitutum Vielmio ſcribit ſtipendium Florenorum 60 auctumque ad 80 ineunte an. 1560.

(28) Eo anno 1554. Theologiam Patavii publice luiſſe primum auſpicatum Vielmium evincit præter teſtimonium Scriptorum, quos annotatione 25 citavimus, etiam prior editio anno ſequenti facta *Orationis Apologeticæ* illa occaſione recitatæ. Igitur citra dubium mendoſæ ſunt aliæ duæ poſteriores ejuſdem Orationis editiones, altera quidem Patavina, quæ talem Orationem habitam dicit an. 1564 altera Veneta apud Juntas, quæ eamdem recitatam illius Orationis fuiſſe ait 1544. Profecto hoc poſteriori anno 1544. fere uſque ad finem adhuc inter Studentes Patavii numerabatur Vielmius, ut dictum antea fuit. anno vero 1564. jampridem Cathedram illam Theologicam reliquerit, ut mox dicetur. Inſuper ipſemet Vielmius recitatam a ſe Orationem illam, aiebat, quum *in Patavino Gymnaſio Theologiam publice interpretari decem fere ab hinc annis inciperem*, ita enim loquebatur lib. I. *de D. Thomæ Aquin. Doctrina* &c. quumque librum hunc ſcriberet circa finem an. 1563. plane ſequitur recitatam illam non fuiſſe Orationem, atque adeo neque primum Theologiæ publicum Profeſſorem inauguratum Vielmium an. 1564. aut 1544. ſed verius an. 1554.

(29) Ex Archivo Veneto, A. 3.

Jam ſi ſexennio iſti addas annum, quo Metaphyſicam fuerat profeſſus, ſeptennium tantum habebis, & ne integrum quidem. Qui ergo in magna omnium Patavini Gymnaſii ordinum frequentia dicere poſtea Vielmius ipſe potuiſſet, ſe antea Gymnaſii ejuſdem Cathedras fere *decennium* obtinuiſſe (30)? Atque hæc ſunt, quæ paulo ante dicebam non poſſe a me conciliari cum eo abſceſſu a Cathedra Metaphyſicæ poſt unum dumtaxat annum. Quam enim iſthæc conciliandi rationem inivit ſagaciſſimus Echardus, probare neſcio; & ne ipſe quidem probaſſet Echardus, ſi tam vario, & longo in opere ad illa potuiſſet animadvertere, quæ ſcripſerat alibi (31). Quaſi ſuſpicor, aut lapſum memoriæ paſſum Vielmium, quum *decennium* ſcripſit; aut ſubeſſe erratum typographi, ſubſtituentis *decennium* loco *ſeptennium*, aut Thomam Valdinam, quem anno 1552. Vielmio in Cathedra Metaphyſicæ Patavina ſuffectum Hiſtorici narrant, Vielmii ejuſdem nomine Cathedram illam biennio tenuiſſe tamquam ſubſtitutum. Nihil tamen audeo

(30) In Oratione de *Opt. Epiſc. munere*.

(31) Mendoſa illa *Orationis Apologeticæ* apud Juntas editione ior talle deceptus, oculatiſſimus alioquin, Echardus, Tomo II. *Script. Ord. Præd.* pag. 165 affirmavit Vielmium primum an. 1544. ad publicam Theologiæ Cathedram fuiſſe Patavii promotum, eamque tenuiſſe annos tres; ſubinde an. 1551. Metaphyſicæ Cathedram conſequutum in uno anno in ea ſediſſe; tandem an. 1554. ad Theologicam revocatum, ſexennio eam fuiſſe moderatum; unde certe integrum haberetur decennium. Verumtamen priorem illam primam initam an. 1544. Theologicæ Cathedræ epocham aperta falſitate laborare ſatis evicimus annot. 28. & ipſemet confeſſus fuiſſet Echardus, ſi attendere potuiſſet ad ea, quæ ſcripſerat pag. 179. dum loqueretur de Sixto Medice, quem & recte quidem dixerat an. 1545. non Vielmio, ſed Bartholomæo Spinæ ſuffectum, Theologicam Patavinam Cathedram iniviſſe, & continenter tenuiſſe ad annum uſque 1554. Non erat igitur, judice ipſo Echardo, ante annum 1554. locus Vielmio vacuus in Theologico ſuggeſtu Patavino.

audeo definite pronunciare. Rem hanc fortaſſe expediet felicius vir ille ſummus, qui diu expetitam Gymnaſii Patavini Hiſtoriam accuratiorem prope diem vulgabit. Nos interim revertamur ad noſtra.

Pontificiam Romanam ſedem vix tum conſcenderat Pius IV., quum de reſtituendis collapſis Romæ ſtudiis Theologicis ſollicitus, audita Vielmii fama, literis honorificentiſſimis eumdem ad ſe vocavit (32). Patavio abeundi facultatem Idibus Martiis, anni 1560. obtinuit, ſub ea honoris plena conditione, ne cui interim Theologica Patavius Cathedra ad Kalend. uſque Novembris attribueretur, ad eamque redire Vielmius poſſet, ſi forte Romæ locum non nanciſceretur ſuo vivendi ingenio (33). Tanti ſcilicet Vielmium faciebat Senatus Venetus omnium graviſſimus.

Romam appulſus adverſam cœpit pati fortunam, a malevolis violatæ Religionis coram Fidei Quæſitoribus accuſatus. Dies ei dicta eſt decima octava Augusti. Sibi nullius culpæ conſcius cauſam dixit intrepidus (quid enim vero a Judicibus incorruptiſſimis ſibi timeret ubique ſecura innocentia?) & die vigeſima ſecunda pero-

(32) Pontificiæ ea de re literæ authenticæ habentur in Archivo Veneto quarum hic primo exemplar vulgamus „ Dilecto Filio Hieronymo Vielmo Ord. Præd. & „ Theologiæ Profeſſori. Pius Papa IV. Dilecte Fili ſalutem, & „ apoſtolicam benedictionem. Cum „ pietas, & doctrina tua in rebus „ Omnipotentis Dei, & Fidei catholicæ exaltationem concernentibus ex gravium, & fide dignorum virorum teſtimonio nobis „ cognita ſit, & ideo tua opera in „ his uti decreverimus, te ho[illegible] „ mur, ut quamprimum has noſtras literas receperis, cum tuo aliqua[illegible] „ commodo, te itineri accingas, „ atque ad nos cum tua ſuppellectili venias. Dat. Romæ ſub an. „ Piſcat. die 1 Febr. an. 1560. Pontific. noſtri an. 1.

„ Franciſcus Aragonius.

(33) Ex Facciolato in ſcheda memorata.

peroravit. Vi tanta rationum, atque teſtimoniorum objecta crimina diluit, ut Cardinales Eminentiſſimi, Religionis negotiis præpoſiti, unanimi ſuffragio die quintadecima Octobris non tantum dixerint innocentem, ſed ejus inſuper commendarint Religionem integram, atque doctrinam ſingularem. Tandem die decimanona Menſis ejuſdem Reverendiſſimus P. Thomas Scotus *Romanæ Inquiſitionis Commiſſarius Generalis*, lata pro tribunali ſententia, rei univerſæ ſupremam impoſuit manum, innocentem juxta formulas juris pronunciando (34).

Ab his expeditus, juſſus a Summo Pontifice eſt Theologiam in Romano Lyceo publice profiteri (35). Ibi inter ceteros auditorem habuit Auguſtinum Valerium, poſtea Epiſcopum Veronenſem & S. R. E. Cardinalem, atque item Marcum-Antonium Marſilium Columnam Bononienſem (36), poſtea Archiepiſcopum Salernitanum, qui duo viri evaſerunt eruditiſſimi. Privatim etiam diſcipulos nonnullos ſuſcepit rebus theologicis inſtituendos. Hos inter locum principem tenuit Cardinalis Sanctilli-

C

(34) Proprio chirographo hæc omnia deſcripſit Vielmius in ex prolixa narratione, quam innuebamus annot. 19. & in qua ſumma accuſationum capita ſeptem enumeravit, & adhibitas a ſe ſigillatim reſponſiones, aut purgationes. Habetur quoque eodem loco Archivi Veneti, A. 3 membranaceum authenticum ſigillo munitum exemplar ſententiæ ea in cauſa a memorato *P. Commiſſario Generali* latæ, ſcriptum *per Claudium de Valle, Notarium Sanctæ Romanæ Univerſalis Inquiſitionis*.

(35) Rem hanc teſtatur ipſe Vielmius in *Elucubratione de Epiſcopis, quos Titulares appellant*, parte 3. cui & ſubſcribunt Franciſcus Sanſovinus *Venezia deſcritta*, lib. XIII. pag. 481 edit. Venetæ an. 1581 Auguſtinus Superbius *Trionfo glorioſo d'Eroi*, lib. I. pag. 132. edit. an. 1628. Paulus Freher in *Theatro Virorum eruditione clarorum*, parte I. ſect. 3. ad an. 1582 &c.

(36) Se Hieronymi noſtri diſcipulum fuiſſe uterque teſtatur. Valerius quidem prælectione ſecunda alias citata, & Marcus-Antonius, loco ſimiliter citato de *Hydragiologia* ſect. 1. cap. 1. num. 14. Conſule etiam Ughelium, Tomo VII. *Italia Sacra*, in *Archiepiſcopis Salernitanis*, num. 50.

ctiſſimus Carolus Borromæus, non dedignatus quotidie a Vielmio dictata calamo notare (37): quod, quum merito in Cardinali ampliſſimo, graviſſimis Pontificatus curis, quas in eum magnam partem avunculus Pius rejecerat, diſtento, omnes admirarentur, communem conſequenter conciliabat Hieronymo exiſtimationem, ſummam auctoritatem. Hinc illa nata benevolentia ſingularis, qua Cardinalis ornatiſſimus Hieronymum amantiſſime complectebatur; atque mutua viciſſim obſervantia, qua Cardinalem Hieronymus colebat, inque ejus laudes excurrebat frequentiſſime (38). Hinc etiam veriſimile admodum fit, a Cardinali eodem adhibitum Vielmium

(37) Tametſi nobis non contigerit ullum invenire ſcriptorem Synchronum, qui rem iſtam Vielmio valde honorificam ſatis aperte narraverit, invenimus tamen eum, qui an. 1607. hoc eſt non nimium poſt Vielmii mortem, & accurate quidem ſcribebat, Michaelem Pium expreſſam rei ejuſdem mentionem facientem, *degl' Uomini illuſtri di San Domenico*, lib. IV. parte 2 ad annum 1582 & iterum *Della progenie di San Domenico in Italia*, lib. II cap. 32. quem etiam ſequuti ſunt Hieronymus Ghilinius, *Teatro d'Uomini letterati*, Volum I pag 129. edit. Venet. 1647 Pius Thomas Milante in *Auctario* Bibliothecæ Sanctæ Sixti Senenſis, & Rovetta, & Altamura, & Echardus &c. Cæterum omnem, quæ ex ſilentio coætaneorum Scriptorum ſuboriri fortaſſe poſſet, dubitationem penitus ſuſtulit ipſe Vielmius citata parte 3. *de Epiſcopis, quos Titulares appellant* (quod quidem teſtimonium miramur a nemine fuiſſe obſervatum) ubi ita ſcribit: „ Profitebar „ ego Romæ Theologiam publice „ de Summi Pontificis mandato . . , atque eram ſimul a lectionibus „ Illuſtriſſimi, & ampliſſimi Cardinalis Borromæi „ . Lege Joannem Petrum Giuſſanum in Vita S. Caroli Italice ſcripta lib. I cap. 8. ubi tamen eum emendare opus erit (ſi quidem chronologicum ordinem ſectari voluiſſe credendus ſit) quum ſtudium, quo Cardinalis ſtudioſiſſimus ſeſe Theologiæ ſub diſciplina privata Magiſtrorum dedit, refert ad annum 1564, quo anno Vielmius jamdudum Roma abierat, ut dicetur inferius. Lege etiam Julium Nigronium S. J. in Panegyri Italica in laudem S. Caroli Borromæi, recitata an. 1602. Extat in libro Aurelii Grattarolæ, edito Mediolani 1614. hoc titulo prænotato: *Succeſſi meravigliosi della veneratione di S. Carlo*

(38) Vide Paſeolum in Epiſt. præmiſſa libris Vielmii de *D. Thom. Aquin. Doct.* &c

mium ad *Noctes Vaticanas*, hoc eſt ad literarias exercitationes, quas nocte in Vaticano Palatio habere ſolebat cum viris eruditiſſimis (39)

Multis igitur nominibus Pontifici Summo acceptus Hieronymus, & favore utens tanti Cardinalis, ſextodecimo Kalend. Aprilis, anni 1563 renunciatus eſt Epiſcopus Argolicenſis in Peloponneſo ſub Metropoli Corinthiaca, datuſque Cardinalibus Piſanis, Franciſco Epiſcopo Patavino, & Aloyſio Eccleſiæ ejuſdem *electo*, ut vocant, ſuffraganeus (jam tum Infidelium jugo Argolicenſis Eccleſia opprimebatur) hac lege adjecta, ut ex proventibus Epiſcopatus Patavini perciperet *penſionem annuam trecentorum Ducatorum auri de Camera.* Hac dignitate auctus, paucis poſt diebus, hoc eſt ſextadecima ejuſdem Aprilis die Tridentum mittitur in magna illa Epiſcoporum Synodo conſeſſurus (40). Interfuit poſtremis aliquot Synodi ipſius Seſſionibus, ſed aliquando tamen etiam Patavium excurrebat commiſſam ſibi Eccleſiam Pro Pontifex inviſens (41).

C 2 Soluta

(39) Lege Alphonſum Ciacconium in *Vitis Pontif &c.* Tom III col. 891 in edit. Rom 1677 & Auguſtinum Valerium in vita S. Caroli pag. 6. & 7. edit. Veroneſis 1602.

(40) Leguntur hæc omnia in binis literis Pontificiis authenticis in Archivo Veneto. Harum exemplaria exhibet doctiſſimus P. Antoninus Bremond, Tom. V. *Bullarii Ord. Præd.* pag. 105 & ſeq. Vocatur autem in literis illis Eccleſia Argolicenſis Epiſcopalis tantum, unde argumentum ſumi poteſt invictum ad refellendos Auctores illos, qui apud Clariſſ. Michaelem Le Quien, Tomo III *Orientis Christiani* pag. 898. affirmant, Argolicenſem Eccleſiam ab anno 1185. in Metropolim erectam, etiamnum in gradu eodem perdurare.

(41) Se Tridentino Concilio, quum Epiſcopus Argolicenſis eſſet, aliquando interfuiſſe, memorat Vielmius lib. V. de *D. Thomæ Aquin. Doctrina & Scriptis*, ſed inde tamen, eo adhuc ſtante, ſe receſſiſſe aliquando, & Patavii adfuiſſe, innuit in Præfatione *Elucubrationis de Epiſcopis, quos Titulares appellant,*

Soluta, exeunte eodem anno, Synodo Tridentina, Patavii ſtetit Hieronymus deinceps. Primum, qua pollebat, auctoritate Statuta Collegii Patavini ſacræ Theologiæ Doctorum meliorem redegit in formam, opera uſus virorum ſapientiſſimorum (42). Tum cetera, quæ muneris ſui erant, impigre exercens, meruit ſequenti anno a Cardinali Aloyſio honeſtum conſequi Sacerdotium, *Rector Commendatarius* datus Eccleſiæ S. Jacobi Battaleæ in Diœceſi Patavina (43). Quamquam autem tantis diſtractus curis, nihil ferme otii haberet, videbatur nihilominus ſibi non ſatis, conceſſis divinitus ingenii dotibus, aut commiſſo muneri reſpondere, niſi, qua ipſe abundabat, eruditione, ceteris docendo prodeſſet. Auſpicato accidit, ut per ea tempora Adriano noſtro Valentico, publico Patavii ſacrarum Scripturarum Interprete, Venetias ad officium Quæſitoris Fidei translato, Senatus Auguſtus Hieronymo poteſtatem fecerit vacuam illam Cathedram ineundi. Nihil ratus Epiſcopali dignitati indecorum eſſe munus publice docendi, religioni imo habens illud recuſare, præmiſſa hoc ipſo de argumento Oratione, tertio Idus Novembris, anni 1565. cœpit Scripturas ſacras ex eo ſuggeſtu interpretari (44). Solido quinquennio hanc explicuit ſcholam, ab

(42) Neque enim hæc Statutorum reformatio auctore Vielmio facta referri poteſt ad annum MDLXXIII, ut legitur (fortaſſe menda Typographi unam X ſuperaddentis) apud Tomaſinum in *Gymnaſ. Patav.* lib. I. cap. 56 eumque ſequutos Quetivium & Echardum, Tomo II. pag. 227. ubi de *F. Deſiderio a Lagonisſe* loquuntur. Anno ſiquidem 1573. jam pridem Patavio abſceſſerat Vielmius, quod & omnes Hiſtorici illi affirmant, & poſtea a nobis demonſtrabitur.

(43) In Archivo Veneto Diploma habetur ea de re ab Aloyſio datum, nec non Inſtrumentum authenticum initæ ſequenti anno a Vielmio poſſeſſionis illius Sacerdotii.

(44) Omnia hæc narrabat Vielmius in *Oratione de optimo Epiſcopo* mune-

ab Epiſtola Pauli ad Romanos incipiens (45); tum progreſſus ad Epiſtolam ejuſdem ad Hebræos (46); & demum exponens caput primum Geneſeos (47)

Porro, tametſi Prælectionum iſtarum aliquæ, quas Vielmius e Cathedra Patavina recitaverat, aut interierint, aut latuerint ineditæ, quum tamen aliæ typis jam pridem vulgatæ fuerint, nemo non videt inexcuſabili pene hallucinatione aberraſſe Tomaſinum, quando ſcripſit incertum eſſe, an Vielmius Epiſcopali dignitate ornatus publice Scripturas ſacras re ipſa interpretatus ſit (48) Errantem Tomaſinum obviis ulnis excepit Papadopolus, gravius præterea de ſuo erratum addens (49); ut etiam hinc Eruditi omnes intelligere poſſint, quam ſcite, graviterque, ut alias ſemper, Vir in Republica literaria exiſtimatione magnus, re maximus, ſapien-

munere tunc recitata. Tertio idus Aprilis ejus anni ad id muneris electum Vielmium, ſcribit in Scheda ſua multoties citata Facciolatus.

(45) Circa finem Orationis ejuſdem de *optimo Epiſcopi munere*.

(46) Ex Lect. 20. 23 & 26 de *ſex diebus conditi orbis*; & iterum ex lib. I. *de novo, & priſco Melchiſedeche*, Excurſione 1.

(47) Caput primum Geneſeos interpretabatur deſinente an. 1569. & anno 1570. ex Lect. 5. & 6. de *ſex diebus conditi orbis*.

(48) In *Gymn Pat* lib. III. cap. 5

(49) In *Hiſtoria Gymn. Pat.* Tom. I pag. 245 num. 61.
Quum Hiſtorici iſti ſcribant Vielmium an. 1565 ad interpretandas Patavii Scripturas Sacras fuiſſe electum, incertum ſubinde, an revera tale munus exercuerit, affirmant (uno re ipſa non exercuiſſe Papadopolus aperte tradit) propter id vel maxime, quod Concilio Tridentino intereſſet, aut Romæ eo tempore commoraretur. Scilicet non animadverterunt, Synodum Tridentinam fuiſſe abſolutam exeunte an. 1563. atque Vielmium eo ipſo anno Roma Tridentum miſſum, ſoluto Concilio, non Romam rediiſſe, ſed ſubſtitiſſe Patavii: quod tamen vel ipſe ibidem narraverat Papadopolus. Neque vero quemquam movere debet argumentum aliud, quo præterea Papadopolus abutitur, nuſquam videlicet inveniri perſolutum Vielmio publicum ſtipendium pro exercitationibus iſtius ſcholæ Ut enim hoc verum ſit (de quo fortaſſe litem poſſemus Papa-

ſapientia non minus, quam dignitate Eminentiſſimus Angelus Maria Cardinalis Quirinus, Eccleſiæ univerſæ, & præſertim Brixianæ noſtræ decus, & ornamentum immortale pronunciaverit, Papadopolum in ea texenda Gymnaſii Patavini Hiſtoria, *levem admodum curam ſuſcepiſſe hiſtoricas leges ſectandi* (50).

Demortuo anno 1570. Aloyſio Cardinali Piſano Patavinæ Eccleſiæ *electo* Epiſcopo, qui Vielmio vices ſuas in ejuſdem Eccleſiæ regimine demandaverat, ſuperſtes Cardinalis Franciſcus datis Romæ 17 Junii epiſtolis Hieronymo eamdem commiſit provinciam (51). Verumtamen vita functo non longe poſtes etiam Franciſco, & vacua facta ſede Epiſcopali Æmonienſi in Iſtria (52), Pontifex Sanctiſſimus Pius V, cui jam tum Cardinali Romæ coram perſpecta fuerat Hieronymi pietas, & eruditio, *conſideratis grandium virtutum meritis, quibus ejus perſonam illarum largitor Altiſſimus inſignuerat* (53), eumdem ad Eccleſiam ipſam traduxit. Æmoniam venit

Papadopolo inſenſiere; quodve etiam aliis multis de cauſis, citra excogitatam ab Auctore iſto, contingere potuit) argumentum tamen erit ſemper inficiale, atque adeo infirmum adverſus graviſſimum Vielmii ipſius teſtimonium. Qua fronte Vielmius, tunc facillime mendacii arguendus, ſcripſiſſet, atque etiam typis vulgaſſet, ſe Commentarios illos in Scripturam Sacram e ſuggeſtu Patavino recitaſſe, ſi deſignatus tantum fuiſſet Scriptorum interpres, aſt numquam in ſuggeſtum illum aſcendiſſet? Conſule loca citata, annot 46 & 47.

(50) In Epiſt. ad SS. Pont Benedictum XIV. data Brixiæ 6. Auguſti 1747 pag. 59 quæ Epiſtola ultima eſt in *Decade ſub prelo ſudante Franciſci Barbari epiſtolarum collectionis*.

(51) Habetur Epiſtola iſta in Archivo Veneto, A 3

(52) Perperam omnino Jacobus Le Long Tom. II, *Bibliothecæ Sacræ*, pag. 1003 Edit. Pariſ. 1723. & Auguſt. Calmet, Tom I *Dictionarii Hiſtorici Critici*, pag 93. ſecundæ Edit. Venetæ, Vielmium ſcribunt Æmonienſem in *Dalmatia* Epiſcopum.

(53) Ita loquebatur Pontifex in Diplomate ea de cauſa dato 14. Kal. Auguſti 1570. quod Diploma authen-

nit Vielmius anno eodem, ibique ad octo ferme annos Epiſcopus ſedit vigilantiſſimus juxta, ac liberalis. A cultu domus Dei exorſus, Cathedralem Eccleſiam munificentius ornavit, eamque cum primis partem, ad quam Chorus convenit; & illam item, in qua Divorum Æmoniæ Protectorum quieſcunt oſſa (*Confeſſionem* vocant); & Aram demum maximam, quam a fundamentis ſe curante erectam anno 1572. ritu ſolemni ſacravit (54). Crebris ſubinde, gravibuſque ægritudinibus conflictatus, Eccleſiæ adminiſtrandæ impar, Coadjutorem anno 1578 ſibi adſcivit, deſignatum in ſede Epiſcopali ſucceſſorem, Alexandrum Avogarum Tarviſinum, virum cum primis probum, & peritiſſimum rerum Eccleſiaſticarum (55).

Trans-

authenticum aſſervatur in Archivo Veneto, ſimul cum aliis ſeptem ſimiliter authenticis eadem die, & anno ſcriptis, atque ad rem eamdem pertinentibus, & altero Diplomate ſimili dato 13 Auguſti. Ex quibus omnibus me teſte convincitur erroris Auguſtinus Oldoinus jam inde ab initio citatus, qui Vielmium ſcripſit a Julio III Epiſcopatu Æmonienſi donatum; & Seraphinus Razzius (apud Michaelem Pium antea laudatum) duos diſtinguens Hieronymos, alterum Vielmum Epiſcopum Argolicenſem a Paulo IV creatum, alterum Vielmium Æmoniæ a S. Pio V. Epiſcopatum datum

(54) Ex monumentis Æmonienſibus.

(55) In Archivo Veneto, A 3 duo habentur ſcripta, exarata an. 1580 quæ rebus iſtis omnibus fidem faciunt. Primum eſt autographum Vielmii exhibitum Sereniſſ Duci, & Auguſto Senatui Veneto occaſione cujuſdam litis in Diœceſi Æmonenſi exortæ. In altero Auguſtinus Valerius Epiſcop. Veron iiſdem Magiſtratibus ampliſſimis narrabat acta Viſitationis Apoſtolicæ juſſu Gregorii XIII. a ſe obitæ in Epiſcopatu præſertim Æmonienſi. In priore ſcripto ita Viros illos Principes alloquebatur Vielmius „ Io „ veramente per le mie molte, e gra„ vi indiſpoſizioni non poſſo far „ più le fatiche. Io adunque, qual „ già dieci anni ſon Veſcovo di „ detta Chieſa.., e mentre hò „ fatto la reſidenzia otto anni quaſi „ continui ec. In altero Scripto ajebat Valerius „ in Città Nuo„ va è Veſcovo Monſig. Girolamo „ Vielmo dell'Ordine di S. Dome„ nico, uomo di molta deſtrezza, „ e di molta dottrina, e amato mi„ rabil-

Tranſlatis igitur in alium gravioribus Epiſcopatus curis, Venetias repetens, ad Cœnobium SS Joannis, & Pauli ſeſe recepit, reliquum vitæ tempus inter Fratres ſuos victurus. In Monaſterio illo religioſiſſimo, in Bibliotheca inſtructiſſima, quam ſibi paraverat, piis operibus, literiſque vacantem; Æmoniam ad regimen Eccleſiæ ſuæ revocavit die 15. Auguſti, anni 1581. immatura mors Coadjutoris Avogari. Fatiſcente tamen ſub initium anni ſequentis aſſiduis morbis ſenio (annum enim agebat ætatis ſuæ ſexageſimum tertium) Venetias redire coactus (56), ibidem acuta febri e vivis raptus eſt ipſa die Martii ſeptima (57) dicata ſolemnibus D. Thomæ Aquinatis, cujus, quoad vixit, cultor fuerat, & fideliſſimus diſcipulus, atque laudator eloquentiſſimus. Curato funere, ſepultus eſt in SS. Joannis & Pauli ante Aram maximam, inſculpto in ſepulchrali marmore epitaphio, quod adhuc legitur

HIC

„ rabilmente da quei popoli, avendo dimoſtrato molti ſegni di liberalità criſtiana. Ora ch'è fatto alquanto infermo di corpo, abita in Venezia, avendo fatto Coadjutore Monſignor Aleſſandro Avogaro Treviſano, Prelato di buoniſſima intenzione, e di molta cognizione delle coſe Eccleſiaſtiche

(56) Ex monumentis Æmonienſibus.

(57) Acuta febri ex hac vita ſublatum Vielmium, perhibet Necrologium antehac citatum, diem fatalem fuiſſe narrans ſeptimam Martii: quumque in hac die, & menſe notandis monumenta omnia indubia, Auctoreſque conveniant, idcirco memoriæ, aut certe calami lapſu aberraſſe credendus eſt Paulus Diedus, Antonii Saraceni, qui Vielmio in Epiſcopatu Æmonienſi proxime ſucceſſit, Vicarius Generalis, quando in libro quodam Æmonienſis Tabularii ſcriptum reliquit, diem Vielmii emortualem fuiſſe ſeptimam Februarii,

HIC JACET
REVERENDISS. EPISCOPVS ÆMONIÆ
MAGISTER FR. HIERONYMVS VIELMVS
VENETVS
ORDINIS PRÆDICATORVM
QVI IN OMNI SCIENTIARVM GENERE
EXCELLVIT
Obiit A. D. MDLXXXII. die ſeptima Martii
ÆTATIS SVÆ AN. LXIII. (58).

Moriens Eccleſiæ Æmonienſi ſponſæ ſuæ perpetuum amoris monumentum, ſupellectilem pretioſam, & vaſa argentea legavit, nec non Epiſcopale pedum, quibus omnibus etiamnum ſucceſſores Epiſcopi ad ſacra facienda uti ſolent (59). Patrium quoque Monaſterium SS Joannis & Pauli refertiſſima Bibliotheca, argentea pelvi, aliiſque muneribus donavit (60). Ferunt nonnulli moriente Hieronymo defeciſſe penitus Venetiis totam gentem Vielmiam (61). At ſuperiore ſeculo deſinente vixiſſe adhuc virum quemdam, ex hac Vielmiorum familia ortum, alii teſtati ſunt (62).

D Ami-

(58) Corrigendi jampridem el Jacobellus, atque Criſpoltus, dum annum Vielmi fatalem dicunt an 1583. Januario ſi ex hoc anno ſata 1582 demas annos vitæ ſexaginta tres, invenies natum Vielmium an. 1519 ut diximus a principio.

(59) Ex monument. Æmonienſib.

(60) Ex iiſdem monumentis. Argentea pelvis in Sacrario SS. Joannis & Pauli adhuc aſſervatur, in ſignibus Familiæ Vielmiæ ornata, cum hac Epigraphe *Ex dono Reverendiſſ. Epiſcopi Hieronymi Vielmi* &c.

(61) Id perhibent monumenta multoties memorata apud Nob. Petrum Gradonicum

(62) Laudatus jampridem Epiſcopus Parentinus, Æmonienſia monumenta nobis ſuppeditans, ſimul etiam admonuit, ad finem vergente ſeculo elapſo, Sacerdotem quemdam, Parochum Eccleſiæ S. Auguſtini Venetiis, nomine Antonium

Amicitiis ita uſus eſt Hieronymus, quum viveret, hominum eruditorum, ut cum ipſis literaria haberet commercia, & inter ſe invicem de propriis lucubrationibus communicarent. Auguſtinum imprimis Valerium Epiſcopum Veronenſem, poſtea S. R. E. Cardinalem (63), Aloyſium Juſtinianum Aquilejenſem Patriarcham (64), Bartholomæum Walverdium (65), Melchiorem Guilandinum (66), Joannem Faſeolum (67), Franciſcum Vargam (68), Julium Cararium Sirenium Monachum Hieronymianum, nobilem civem noſtrum hoc in numero habuit (69).

Philoſophicas diſciplinas coluit impenſe; & licet, genio indulgens illius ætatis ſoleret Peripateticorum placitis deferre, minime tamen religioni ducebat ab iis identidem diſſentire; eoſque etiam arguebat, qui nimium arcte Peripateticis dogmatibus hærerent (70).

Ab

Egentium, plura ſummo labore collegiſſe, atque ſcripſiſſe ad res, familiaſque Venetas pertinentia atque in libro, cui titulum fecit „ Delli „ Gentiluomini del ſecond' ordine „ inter cetera de gente Vielmia id ſcriptum reliquiſſe „ Trovaſi al preſente Meſſer [illegible] „ ſe, [illegible] in fon„ tico della farina. Vive d'entra„ da, e di officio. Di queſti fu „ Meſſer Zan Battiſta Segretario „ dal Conſeglio di Dieci &c. Ubinam Presbyteri iſtius opus manuſcriptum aſſervetur, nobis minime ſignificavit Epiſcopus ille eruditiſſimus.

(63) Lege Epiſt. nuncupatoriam ante Orationem de *optimo Epiſcopi munere* & Valerii Prælectionem ſecundam antea memoratam.

(64) Ex nuncupatoria, præfixa lectionibus *de ſex diebus conditi orbis*.

(65) Lib. 1 *de novo & priſco Melchiſedecio*, Excurſione 3.

(66) Lect. 25. de *ſex diebus* &c.

(67) Vide Epiſtolam Faſeoli, præm. ſſam libris Vielmii *de D. Thomæ Aquinatis Doctrina*, & *Scriptis*.

(68) Se talem gloriabatur Vargas in *Reſponſo de Epiſcoporum Juriſdictione*, & *Pontif. Maximi auctoritate*, Axiomat. 12.

(69) Lect. 17. *de ſex diebus* &c. ejus mutuæ cum Sirenio amicitiæ meminit Vielmius, cujus etiam teſtes ſunt nonnullæ Epiſtolæ de literariis lucubrationibus a Sirenio eodem ad Vielmium ſcriptæ, in Archivo Veneto, A. 3.

(70) Conſule lectionem 15. *de ſex diebus* &c.

Ab adoleſcentia non multum alieno teſtimonio fidens, genuina opera a ſpuriis, & ſuppoſititiis ſecreturus, vetuſtos evolvere codices aſſuevit (71). Quamquam autem juvenili quadam præcipitantia raptus aliquando fuerit, ejus tamen judicium revereri viri etiam ætate noſtra graviſſimi dedignati minime ſunt; ut vel errantem ſequuti ſignificaverint ſe permagni ipſius adhuc adoleſcentis facere auctoritatem (72).

Hebraicis, Græciſque literis adoleſcens animum adjecit, non tamen altius in earum abdita penetravit. Et vero, quod attinet ad Hebraicas, ipſemet confeſſus ingenue fuit ſe illas *juvenem nonniſi a limine ſalutaſſe, & primis, ut ajunt, labiis deguſtaſſe* (73): Atque propterea Linguæ ſanctæ peritiores conſulere ſolebat, quando ei erat de Hebraici alicujus obſcurioris vocabuli recta ſignificatione diſputandum (74). Græcarum ſimiliter literarum peritiam eximiam non ſatis in ſuis lucubrationibus, quas habemus, prodidit; aliorum uſus eſt in-

D 2 ter-

(71) De ſemetipſo id teſtatur, lib II. *de D Thom. Aquinat.* &c.

(72) Moti teſtimonio Vielmi Commentarium in Matthæum D. Thomæ abjudicarunt, & Petro Scaligero attribuerunt, Bellarminus *de Scriptoribus Eccleſiaſticis* pag. 445 edit. Venetæ 1728 Vincentius Placcius *de Scriptoribus Pſeudonymis*, pag. 589. num 5 Michael a S Joſeph in *Bibliographia Critica*, volumine, ſive parte IV pag. 400 Marchio Scipio Maffejus *Verona Illuſtrata*, parte II. pag. 45. Antonius Poſſevinus in *Apparatu Sacro*, de S. Thoma loquens, Caſimirus Oudin, Tom III. *Comment de Scriptoribus Eccleſiaſticis*, ad ſæculum XIII diſſertatione, *de Scriptis S Thomæ*, cap 8. aliique, tametſi duo iſti Critici, quos poſtremo loco nominavi, fortaſſe immemores eorum, quæ ibi dixerant, alibi Commentarium eumdem alteri adſcripſerint Auctori Vid. annot. 7 ad lib II de *D Thomæ Aquinatis Doctri- na, & Scriptis.*

(73) Lect. 2, *de ſex diebus conditi orbis*

(74) Lib. I *de novo, & priſco Meſſiſidecho*, Excurſione. 3.

terpretationibus, quoties Græcorum Auctorum teſtimoniis uti volebat (75); neque demum tamdiu in Creta ſubſtitit (quo ſe ad literas Græcas addiſcendas conferre optabat, ut diximus) quoad poſſet pleniorem earumdem notitiam haurire.

Prædicatione Divini Verbi populum non ſemel docuit pro concione (76): a quo nihilominus munere ceſſare fortaſſe crebris morbis procedente ætate coactus fuit (77). Gratia plurimum concionando valuiſſe crediderim, quum tanta polleret eloquentia, quantam ejus opera oſtentant, quantaque neceſſaria ipſi erat, ut delineato ab Auguſtino Valerio operi eximio de Eccleſiaſtica Rhetorica magnam afferret utilitatem.

Amœniores denique Muſas amavit aliquando, pena uſus non ignobili, ut conjici poteſt ex Diſticho, quod in tumulo demortui præceptoris amantiſſimi Sixti Medices inſcripſit:

Marmore in exiguo ſat erit tua nomina tantum
Scribere, Sixte Pater: cetera quis referat? (78).

Magna uſque adeo erat hominum de Vielmio opinio, ut ad conciliandam nomini ipſius perennitatem, cuſum fuerit elegans numiſma æneum, ipſius imaginem referens; ex altera vero parte effigiem barbati ſenis, & præceptoris Sixti Medices. Numiſmatis iſtius ſchema habes in fronte hujus editionis, cura noſtra æri inciſum. Deſcriptum porro hoc ſchema fuit ex eo numiſmate, quod

(75) Vid. lib. II. de *D. Thomæ Aquinat. Doctrina* &c.

(76) Anno 1547 Quadrageſimæ tempore Juſtinopoli concionas habere debebat, & an. 1550 concionem recitavit *de Notis Eccleſiæ*. Ex Archivo Veneto, A. 3.

(77) Hoc ipſe teſtatur circa finem Orat. *de optimo Epiſcopi munere*

(78) Vide Echard. Tom. II *Script. Ord. Præd.* pag. 179.

Digitized by Google

quod inter alia pene innumera ſuo in Muſæo ſervat vir literatiſſimus Comes Joannes Maria Mazzucchelius, cui nos, ut aliis nominibus, ita & propter hoc multum debere libenter profiteremur, niſi longe honorificentius orbis univerſus literarius ſe ejus eruditioni obſtrictum jampridem fuiſſet confeſſus. Quo tempore, quo loco, qua occaſione, cujus opera cuſum illud fuerit Vielmio numiſma, conjectari non valemus; imo & ſe nihil hac de re certi habere reſponderunt viri ſummi, Apoſtolus Zenus, & Gaſpar Negri Epiſcopus Parentinus (qui & ſimile apud ſe habere numiſma dicuntur) nobis agentibus interrogati. Vielmii effigies nullum exhibens inſigne Epiſcopale, ſed ſolum Monachalem cucullum, certe indicat excuſum numiſma, antequam Vielmius ad Epiſcopales infulas promoveretur. Conjunctæ in uno numiſmate imagines Vielmii, & medices innuere quodammodo videntur tempus, quo ambo ſimul in Patavino Lyceo florebant, aut non multam a tempore illo diſtantiam. Cetera inveſtigabunt peritiores.

HIE-

HIERONYMI VIELMII

OPERA.

I *Oratio apologetica adverſus obtrectatores Theologiæ præſertim ſcholaſticæ. Venetiis.* 1555. *in 4. parvo.* Hanc recitavit Orationem Vielmius, quum primum in Patavino Gymnaſio Theologiam auſpicaretur, anno 1554. quæ anno ſequenti typis ſine nomine Impreſſoris edita, iterum poſtea prodiit ſimili forma, cura Joannis Faſeoli Patavii apud Laurentium Paſquatium, anno 1564. Demum edita fuit Venetiis apud Juntas, anno 1575. ab auctore plurimarum rerum acceſſione locupletata. Nos poſtrema hac editione utemur, marginalibus tamen citationibus adjectis, quæ in prima tantum editione habebantur.

II *De D. Thomæ Aquinatis Doctrina & Scriptis, Libri duo. Patavii apud Laurentium Paſquatium* 1564. *in* 4. Antonius Senenſis alias gloriatus ſe Vielmii opera vidiſſe, omnino inepte libros iſtos vocabat, *Orationem egregiam in commendationem D. Thomæ, & Scholaſticorum* (79). Eos ſcripſit libros Vielmius, quando Tridentino Concilio jam factus Epiſcopus intererat (80), hoc eſt, inclinante anno 1563. lucem tamen publicam haud viderunt, niſi anno ſequenti, opera memorati Faſeoli. Prodiere denuo, ab Auctore inſigniter aucti, apud Jun-

(79) *In Bibliotheca FF. Prædicat.* pag. 115. edit. Pariſ. an. 1585.

(80) Vid. lib. I.

Juntas, anno 1575. Hanc nos poſteriorem editionem ſequemur addentes in margine citationes aliquas, quæ nobis viſæ ſunt magis neceſſariæ, quum Vielmius ipſe fere nullas appoſuiſſet. Adjiciemus præterea ad calces paginarum, ubi opus erit, annotationes ad illuſtranda loca quædam obſcuriora; vel ad propugnanda, quæ Vielmius dixit, quæque aliqui immerito carpſerunt; vel etiam ad emendanda alicubi Vielmii ipſius errata: ut quiſque noſcere queat, nos non ita Vielmium ſuſpicere, ut velimus ſequi etiam errantem. Cæterum ubi in lib. 2. Vielmius catalogum texit operum Sancti Thomæ, nihil nos addere voluimus, contenti iis, quæ præſtitit diligentia incomparabili Echardus (81); niſi forte fortuna nobis occurrerit aliquid, quod loci, & temporis ratione habita, pervidere nequaquam potuerit laudatus Auctor.

III. *De Optimo Epiſcopi munere, Oratio.* Scripturas Sacras in Patavino Gymnaſio interpretari, anno 1565 aggrediens Vielmius, præluſit Oratione hac, quam mox Auguſtino Valerio inſcriptam edidit (82). Primam hanc editionem ad manus habere nequivimus, ſed alteram tantum Venetam, apud Juntas anno 1575.

IV.

(81) Tom. I. *Scriptorum Ord. Præd.* ubi de S. Thoma loquitur.

(82) In Epiſtola nuncupatoria Orationi illi præfixa etiam in editione apud Juntas, Vielmius ſe ſcribit tantum Epiſcopum Argolicenſem; eam igitur primum edidit, & nuncupavit orationem ante ann. 1570. quo ad Epiſcopatum Æmonenſ. m translatus fuit, atque adeo editio anni 1575. a Juntis facta, non fuit prima Orationis illius editio.

IV. *De ſex diebus conditi orbis*, *Liber*. *Venetiis apud Juntas* 1575. Lectiones triginta complectitur, quas e ſuggeſtu Patavino recitavit, ſacrarum Scripturarum publicus interpres, Vielmius, & poſtulante, atque auſpice Aloyſio Juſtiniano, electo Patriarcha Aquilejenſi, publici juris fecit. Honorificam earumdem mentionem habuerunt nonnulli Scripturarum interpretes graviſſimi; ſed aliqui tamen multa ex illis in ſuos Commentarios derivantes, ne dignati quidem ſunt fontem coronare, unde hauſerant: de quo merito Raphael Ripa conquerebatur (83). Vielmii opera hactenus enumerata, in unum collecta in editione multoties memorata apud Juntas, juſtum efficiunt Tomum in 4.

V. *De Epiſcopis*, *quos Titulares appellant*, *Elucubratio*. *Venetiis apud Hæredes Franciſci Rampazetti* 1580. *in* 4. Quum Generalis Ordinis Prædicatorum Magiſter Vincentius Juſtinianus in Synodo Tridentina magno animorum æſtu excitam audiſſet controverſiam *de Epiſcopis Titularibus*, cujus controverſiæ ſæpius mentionem facit ejuſdem Concilii Hiſtoricus Cardinalis Pallavicinus (84), a Vielmio per Epiſtolas petiit, ut, quod ipſe de talibus Epiſcopis ſentiret, ſcripto ſignificaret (85). Caſu quodam diu reſcribere diſtulit Vielmius; ſed reſcripſit tandem copioſe, & accurate hac edita Elucubratione. Perrara nunc occurrunt ejus exemplaria, ita ut impreſſum

nos

(83) In 1 partem ſummæ S. Thomæ, quæſt. 70. art. 1. *de opere quartæ diei*.

(84) Præſertim lib. XXI. cap. 4. num. 4.

(85) Narrat hæc omnia Vielmius in Elucubrationis ſuæ exordio, eumdem Vincentium Juſtinianum jam factum Cardinalem alloquens.

nos habere non potuerimus, ſed tantum ab amanuenſi deſcriptum ex eo, quod habetur in Bibliotheca Veneta, ad SS Joannis & Pauli. Nemo idcirco mirari debet accuratiſſimos Quetivium, & Echardum hanc Elucubrationem inter Vielmii opera inedita repoſuiſſe (86). Cæterum etiam ante Auctores iſtos editam lucubrationem illam dixerant, Aubertus Miræus (87), Ghilinius (88), aliique.

VI. *De Reſidentia Epiſcoporum.* Quando in eodem Tridentino Concilio deliberabatur de *Reſidentia* Epiſcoporum in Eccleſiis ſuis, an juris eſſet naturalis, aut divini, an humani dumtaxat: ſummus Pontifex Pius IV. Vielmio tunc publicum in Romano Lyceo Theologiæ profeſſorem agenti juſſit, ut ea de re aliquid literis conſignaret (89). Scripſit reipſa hoc de argumento Vielmius, ſcriptumque vidit ejus amiciſſimus Franciſcus Vargas tunc item Romæ degens; qui & nominatim accito hoc Vielmii *Tractatu* aliqua ex ipſo defloravit, non tamen ſatis indicans, an prælo tantum paratum eſſet, an etiam impreſſum (90). Simili ferme modo Michael Pius, Franciſcus Sanſovinus, Auguſtinus Superbius, aliique hoc Vielmii *de Reſidentia Epiſcoporum* opuſculum inter

E

(86) Tom II. *Scriptorum Ordinis Prædicatorum*, pag. 185.

(87) In Auctario *de Scriptoribus Eccleſiaſticis*, parte 2. cap. 113.

(88) Loco ſuperius citando Vide etiam *appendicem Bibliothecæ Cardinalis Imperialis*, Litera V.

(89) Ita rem narrat Vielmius *de novo & priſco Melchiſedecho*, lib. I Excurſione 3.

(90) In *Reſponſo de Epiſcoporum Juriſdictione* &c. Axiomate 12 ajebat Vargas, loquens de hoc Vielmii *Tractatu*, Quem ſuper hac Reſi-„ dentia non ita pridem conſcripſit,

Digitized by Google

inter alia ejus opera enumerantes, neque edita ab ineditis ſecernentes, dubium reliquerunt, an typis vulgatum revera fuerit. Ferdinandus Ughellus (91), Hieronymus Ghilinius (92), aliique pauci aperte editum opus affirmant; non tamen tempus, vel locum indicantes, aut nomen typographiæ. Nos innumeris in locis, & diligentius opuſculum iſtud fruſtra conquirentes, pene credebamus amiſſum, ejuſque jacturam dolebamus. At ecce præter ſpem nuper Tarviſio ab humaniſſimo & erudito Bibliothecæ noſtræ apud S. Nicolaum cuſtode, P. L. Bonifacio Turre per epiſtolas admonemur ibidem aſſervari Manuſcriptum una cum aliis, quæ mox deſcribemus. Fortaſſe non multo poſt novam iſtius, & præcedentis opuſculi editionem procurantes penuriæ medebimur exemplarium, eaque ab interitu vindicabimus.

VII. *De Pœnitentia, Lectiones XX.* Iſtas prælectiones recitavit Vielmius e Cathedra publica Theologica Patavii, anno 1558. ut ipſemet in iiſdem teſtatur. Eaſdem quoque habuit in monaſterio S. Joannis de Viridario excipientibus Canonicis Regularibus Lateranenſibus, inter quos duo celebrantur viri doctiſſimi, Gabriel Flamma Venetus antea memoratus, & Aſcanius Martinengo Brixienſis poſtea Abbas Generalis. Extant hæ manuſcriptæ in noſtra Bibliotheca Tarviſina ad Sanctum Nicolaum.

VIII.

(91) Tom. V *Italiæ Sacræ*, ubi de Epiſcopis Æmonenſib. num. 61.

(92) *Teatro d'uomini letterati*, p. 129.

VIII. *In Epiſtolam D. Pauli ad Romanos, Lectiones VII.* Hæ quoque manuſcriptæ in nuper memorata Bibliotheca aſſervantur; quarum poſtrema ad caput V. Epiſtolæ ejuſdem ſpectat, aliæ vero ad caput IV. In ipſis innuitur, cæteras etiam præceſſiſſe lectiones pertinentes ad capita priora: at quonam abierint illæ, non indicatur. Non dubium has lectiones, illas eaſdem eſſe, quas Vielmium e ſuggeſtu Patavino in memoratam Epiſtolam recitaſſe antehac admonuimus.

IX. *De novo, & priſco Melchiſedecho, Libri tres*, hoc eſt, *Excurſiones ſcholaſticæ, & Commentarii in ſeptimum caput Epiſtolæ D. Pauli ad Hebræos.* Hoc Vielmii opus ineditum, aſſervatur manuſcriptum in Bibliotheca noſtra Venetiis ad Sanctorum Joannis & Pauli. Multi Scriptores operum Vielmii catalogum texentes etiam Commentarium iſtum indicant; ſed nemo tamen manuſcriptum vidiſſe credendus eſt: quum omnes eo integram Epiſtolam ad Hebræos exponi tradant, illudque propterea vulgo nominent *Commentarium in Epiſtolam ad Hebræos*, ſive, ut nimio laconiſmo ajebat Ambroſius Gozzæus, *ſuper ad Hebræos* (93). Sunt etiam, qui opus iſtud typis editum dicunt (94), abſque ulla tamen ſpecie veritatis. Continet porro manuſcriptum hoc portionem ſelectam earum prælectionum, quas in totam

(93) In *Catalogo Virorum ex Familia Præd.* &c. pag. 107. edit Venet. an. 1605.

(94) Eruditiſſimus Epiſcopus Pius Thomas Milante in *Auctario Bibliotheca Sanctæ Sedis Senenſis*, Commentarium Vielmii in Epiſtolam ad Hebræos *editum* vocat: quum antea admonuiſſet *ſe elata* opera vocaturum illa, quæ eſſent typis excuſa.

tam Epiſtolam ad Hebræos Vielmius olim in Gymnaſio Patavino recitaverat. Hanc portionem ſecundis curis limatam prælo præparaverat, *ut, ſi reliquos* (in totam ſcilicet Epiſtolam Commentarios) *ob ſenectutem, & crebras, graveſque meas ægritudines non abſolvero, vel ſaltem hi tamquam Dominici panis fragmenta quædam, non pereant*, ita enim ipſemet loquebatur (95) Quamquam ne iſtam quidem portionem complere penitus potuit, morte fortaſſe interceptus: dum verſiculum 27. capitis illius ſeptimi interpretatus fuiſſet; atque adeo nondum expoſito verſu ejuſdem capitis poſtremo. Ex manuſcripto illo, lituris identidem, lacuniſque interrupto, exemplar incomparabili tolerantia, & quanta fieri potuit diligentia, deſcripſit; atque ad nos tranſmiſit memoratus jampridem P. Lector Joannes Maria de Moſchenis. Polliceremur libenter nos horum manuſcriptorum editionem ſuo tempore curaturos, niſi ab obliganda fide noſtra nos, præter alia multa, deterreret timor; quo veremur, ne duo priora, quorum exemplaria exſcripta nondum habuimus, nimium mutila, neque publicæ typorum luci ab auctore præparata; nequeant ſatis Auctoris ejuſdem famam ſuſtinere Certe tamen illud, de quo in hoc articulo loquuti ſumus, Auctoris nomini apprime reſpondere poteſt, quum propter immenſam, qua ſcatet, eruditionem, tum propter incredibilem rerum, in quas excurrit, varietatem; cujus ne minima quidem portio titulo ſignificatur: atque adeo de ipſo, quum primum per otium licebit, prælo committendo non omnino deſperamus.

X.

(95) In fine I. Excurſionis lib. I.

X. *De Notis Eccleſiæ Concio.* Inter crimina, quæ Vielmio apud Fidei Quæſitores Romæ fuerant objecta, quinto loco numerabatur, quod dixiſſet, *nullas extare notas, quibus dignoſci poſſit vera a falſa Eccleſia.* Ab hac ſe liberavit calumnia inquiens: „ Ad quintum dixi, eſ„ ſe meram impoſturam, & produxi meam Concionem „ de Notis Eccleſiæ, ante decennium a me editam „ (96) Fuerit ne Concio iſta typis impreſſa, an tantum e ſuggeſtu recitata, non ſatis indicat phraſis iſta Vielmii.

XI. Jam inde ab anno 1563. annotationes quaſdam parturiebat Vielmius ad D Thomæ Aquinatis Summam illuſtrandam (97) Quid illæ continerent, ubive lateant, ignoramus omnino: certe numquam publicam hauſerunt lucem.

XII Adverſus Matthiam Flaccum Illyricum, hominem e ſuperſtitione Lutherana, & nominatim contra ejus librum *de ſectis, & diſſenſionibus Papiſtarum* ſcribere meditabatur Vielmius, Æmonæ degens: eamque ob cauſam a S Pio V., cui gratiſſimum fuerat, hanc ineſſe Hieronymo mentem, facultatem obtinuerat pernicioſi illius libri apud ſe retinendi, & perlegendi (98). Cete-

(96) Ex ea prolixa narratione memorata annotat. 94. in Archivo Veneto A 3

(97) Id ipſe teſtatur Vielmius lib. II *de D. Thomæ Aquinatis Doctrina & Scriptis.*

(98) Totum hoc narrat Aloyſius Juſtinianus in Epiſtola Venetiis ad Vielmium Æmonæ ſcripta 22. Decembris 1575 in Archivo Veneto A. 3.

terum divinari haud valemus, quid de toto hoc negotio actum fuerit deinceps. Tomaſinus in catalogo operum Vielmii etiam opus hoc recenſet (99).

Alii fortaſſe nobis diligentiores, aut etiam feliciores, alicubi latentia detegent aliqua Vielmii opera, quæ nos fugerunt.

(99) Ex monument. Æmonenſibus. Ita porro opus hoc nominat Tomaſinus „ Riſpoſta alle opere di Mattia Flaco Illirico di Albona Calviniſta.

HIE-

HIERONYMI VIELMII
DE
D. THOMÆ AQVINATIS
DOCTRINA ET SCRIPTIS,
LIBRI DVO.
NEC NON
ORATIONES DVÆ,
HABITÆ
IN GYMNASIO PATAVINO.

JOANNES FASEOLUS

LECTORIBUS.

Divum Thomam Aquinatem ſumma equidem ſemper ſum admiratione proſequutus; cujus ſcripta, cum olim Philoſophiæ operam darem, vel ex latinis ſola, vel præcipue mihi evolvenda duxi. Horum autem cum partim quidem laudationem, partim etiam defenſionem mihi ſuperioribus diebus oſtendiſſet, vir optimus atque eruditiſſimus Hieronymus Vielmus Argolicenſis Epiſcopus; primo quidem libentiſſime legi, poſtea vero & hominem mihi amiciſſimum rogavi, ut eorum mihi copiam atque poteſtatem faceret: qui, quæ ejus eſt humanitas, atque erga me benevolentia, prompto alacrique animo id conceſſit. Re igitur accuratius inſpecta atque cognita, non tam laudari Divum Thomam his ſcriptionibus, & adverſus nonnullos ejus vituperatores defendi; quam ejus libros dividi, atque iis, quod utiliſſimum eſt, ab hoc doctiſſimo viro vidi ordinem dari. Eum itaque etiam atque etiam hortatus ſum, ut ſuos hos labores in publicum exire pateretur, quos & ſtudioſis plurimum emolumenti, & ei plurimum pro certo haberem allaturos ornamenti. At primo quidem abnuebat vir omnium minime ambitioſus, qui, quæ alii prehenſando quærunt, potius rejicere, quam ultro, ut quidquam adipiſcatur, ſolitus ſit cla-

elaborare. Neque enim, cum in Divi Dominici familia numeraretur, atque in eo cœtu viveret, ubi omnes pene curationum atque honorum conſequutus eſt gradus, lubens ac volens eos eſt umquam adeptus; ſed quibus eorum diſpenſandorum poteſtas data erat, ei vel invito ſumma quæque obtrudebant. Summo etiam totius Ampliſſimi Senatus Veneti conſenſu, in noſtro hoc Gymnaſio, & primo olim Philoſophiæ, & ſacræ poſtea Theologiæ expenendæ provincia ei tradita fuit: ad quod ſane munus eum potius evocatum ſemper atque accerſitum, quam ſua umquam ſponte acceſſiſſe omnes novimus. Cui porro dubium, quin, cum primum Pius IV. omnium hominum & maximus & ſapientiſſimus, de reparanda Chriſti DEI Eccleſia, hæreſibus tollendis, erratiſque iis, quæ ſuperioribus Pontificibus conniventibus, in eam defluxerant, amovendis cogitavit, vel primis ſui Pontificatus menſibus hunc ad ſe duxerit advocandum? Vidi, quæ ad eum Summi Pontificis nomine datæ fuerunt literæ: quam honorifice Romam fuerit invitatus, cognovi: ſum ipſe locupletiſſimus teſtis: nihil eſt quod hac omnium de re quidquam dubitem. Cæterum quid deinceps effectum eſt? nonne & ſummo apud Pontificem in honore habitus? nonne in maximis rebus ejus opera maxime opportuna? nonne apud ejuſdem Pontificis Nepotem, Illuſtriſſimum atque Reverendiſſimum Borromæum Cardinalem, duos annos in ſumma animi tranquillitate vixit? Quod vel ob eam in primis cauſam factum eſt, quoniam, qualem maxime optabat, nactus erat*

* Errata hic intellige, non ad fidei, aut morum doctrinam ſpectantia, quæ hæreſum nomine ſtatim antea deſignata ſunt, ſed ad abuſus, & conſuetudines pertinentia, quæ verius inferiorum Adminiſtratorum oſcitantiæ, aut populorum, illis perturbatis temporibus, improbitati, quam Pontificum conniventiæ adſcribere Faſeolus debuiſſet.

erat Principem. In eo namque vera religio, eximia pietas, omnis juſtitia, modeſtia, affabilitas, temperantia; nullaque, quæ in eo non penitus eluceſceret, virtus. Cujus actiones, atque cogitationes, cum ab omni virtutum genere proficiſcerentur, ecquis jam vereri poteſt, quin cum incredibili quadam beatitate fuerint conjunctæ? Non poſſum certe non vehementiſſime mirari, cum, qua eſt dicendi lenitate atque copia, Vielmium perſæpe audio de ſummis atque innumerabilibus ampliſſimi hujuſce viri laudibus atque ornamentis prædicantem. Cujus nutu & voluntate etiam factum ſcimus, ut a Pontifice Maximo ejus avunculo ad hunc etiam dignitatis gradum perductus ſit, in quo vel ipſe Pontifex, licet omnium ſupremus, atque poſt DEum Altiſſimus, ſine ulla dubitatione reperitur collocatus. Epiſcopus itaque effectus, eique animarum cura, qua nulla aut major, aut præſtantior, tradita eſt. Quibus ornatus atque auctus inſignibus, Tridentum ad illum tot Epiſcoporum cœtum miſſus. Judicavit enim optimus, atque ſapientiſſimus Pontifex, eo in loco his viris, qui doctrina, probitate, religione, atque moribus maxime præſtarent, maxime opus eſſe. Ut igitur, unde digreſſus pene ſum, eodem revertar, ſua quidem cauſa, ſuique nomine is recuſabat, quod ſtudioſorum poſtea mihi gratia ab eo conceſſum fuit. Futurum namque ei pollicebar, atque adeo omnino pollicitus ſum, ſummam ſecum hæc ejus ſcripta allatura utilitatem. Quibus profecto fiet, ut in poſterum diligentius Divi Thomæ ſcripta, quæ tam multa, tamque varia atque copioſa ſunt, explicentur, excutiantur, evolvantur, & in manibus habeantur. Qui expoſitoris nomen jure adeptus eſt; cujuſque libros tot vel priſcorum Græcorum, vel Recentiorum quorundam ab Italia & mente, & locis penitus ſejunctorum voluminibus, ſolos habemus, quos, paria paribus reddentes, objiciamus. Fateor igitur, factum eſſe meis vel precibus, vel

 cohor-

cohortationibus, ut duo hi libri foras darentur: quorum alterum quidem mente veſtræ utilitatis ergo id fieri volui; qui ejuſdem etiam apologeticam Orationem, vivi quidem me etiam audiente habitam, vobiſque conceſſam, ſed ſolam incedentem, iis adjungendam curavi. Vos, ut bonos decet, quidquid bona mente factum eſt, boni conſulite; neque bonarum ſemper in republica literaria partium, bonorum juvenum bene ſtudioſum, ut par atque conveniens eſt, vera animorum veſtrorum benevolentia proſequimini. ac DEum Optimum Maximum mecum orate, ut eruditiſſimo huic viro tantum concedatur & vitæ & otii, ut, quæ parata ſunt permulta, commode abſolvere, atque ad exitum queat perducere. Facile namque fiet, ut illis, qui reipſa Chriſtiano nomine digni ſunt, non parum vel fructus, vel lætitiæ, quæ ab hoc fonte manabunt, ſint allatura. Valete.

Datum Patavii Idibus Septembris MDLXIV.

HIE-

HIERONYMI VIELMII VENETI
ORDINIS PRAEDICATORUM
EPISCOPI AEMONIENSIS, OLIM ARGOLICENSIS

DE D. THOMAE AQVINATIS DOCTRINA ET SCRIPTIS
LIBRI DVO.

AD JOANNEM DELPHINVM ANDREAE Filium Patritium Venetum, Ampliſſimum Torcelli Epiſcopum.

PRAEFATIO.

SI de D. Thomæ Aquinatis doctrina & ſcriptis recte & ſentirent omnes, & loquerentur, non ego, PRAESVL AMPLISSIME, ea nunc laudanda ſumpſiſſem; neque fruſtra, quantæ ſint præſtantiæ & utilitatis in Eccleſia Chriſti, ut Theologiæ ſtudioſos ad illa accurate evolvenda & cognoſcenda excitarem, pluribus conarer oſtendere. Jure enim Antalcides Spartanorum Rex, Sophiſtæ cujuſdam operam eſſe ſupervacaneam, exiſtimavit, cum laudationem Herculis, quem magnopere venerabantur omnes, de ſcripto legere appararet, ecquis illum accuſaret, falſe interrogans. Et merito Jureconſulti docent, *Quod notorium eſt, a probationis onere relevare.* Etenim & Ariſtoteles non probat manifeſta, & communiter conceſſa; qualia illa ſunt, *Naturam eſſe*, *Fortuna nonnulla evenire*, *Locum eſſe mutabilem*, *Tempus ubique gentium idem numero eſſe*; explorata enim & comperta omnibus cum ſint, ridiculum

 arbi-

Google

arbitratur oſtendere illa eſſe. Verum, cum cæcitas quorumdam tanta ſit, ut intueri Eccleſiæ Solem hunc minime poſſint, & improbitas hæreticorum eo progreſſa ſit, ut hunc ſapientiæ limpidiſſimum, atque uberrimum fontem inquinare ſpurciſſimo cœno, & veluti obſtruere magnopere nitantur: non erit inutilis, ſpero, & ingrata ſtudioſis hæc noſtra opera, qua & vindicabo pro virili hujus Doctoris monumenta a maledicorum hominum calumniis; & quod ei debeo, officium utcunque perſolvam. Nam ſtudiorum meorum Ducem & Antiſtitem ſummum poſt ſacras Literas, aliorum multorum doctrinis diligenter quoque inſpectis, adhibita ratione & judicio, mihi jamdudum illum conſtitui, & diurna ac nocturna verſare manu non ceſſo; ne quis *ignoto DEO* aram me erigere dicat, aut verba illa Domini in me detorqueat: *vos adoratis, quod neſcitis*: ut ingratiſſimus merito dicendus ſim, niſi omnem meam operam & ſtudium, meas omnes vires & diligentiam in eo defendendo adhibeam. Oſtendam itaque priore loco, errare toto Cœlo eos, qui illius ſcripta in univerſum vel contemnunt, vel negligunt; eorumdemque tum maledicta, tum rationes, qualeſcumque tandem ſint, multis argumentis & teſtimoniis refellam. poſteriore vero, ſcripſiſſe illum volumina propemodum innumerabilia, quorum nonnulla, ſive ſubjectam materiam ſpectes, ſive artem & modum ſcribendi, & cum veterum Theologorum quibuſvis ſcriptis conferri, & Recentiorum libris longo intervallo anteponi poſſint. Ac præcipua quidem & magis conſpicua, quantum potero, preſſius examinabo; & in univerſum omnia in ſuas claſſes & loca ita diſtribuam, ut non admodum

agre

Digitized by Google

ægre ſtudioſi in tabulas redigere ea poſſint, & ſcriptores, ac typographi in ſectiones, ſi maluerint, eonctne digerere: quemadmodum quoque Vincentius Juſtinianus Ordinis Prædicatorum Generalis Magiſter, vir prudentiſſimus atque doctiſſimus, fieri non modo magnopere cupit, verum etiam pro viribus ſatagit (1) Et quamquam imparem humeris meis provinciam me ſuſcepiſſe intelligo, bujus tamen Sanctiſſimi Doctoris ope fretus, quam humilis & ſupplex imploro, majorem etiam obire non recuſarim. Etenim, ut D. Gregorii Nazianzeni verbis utar: *Quemadmodum vitæ præceptorem, & doctrinæ magiſtrum, & quidquid boneſti quis dicere poſſit, & ab initio ſtatus, & nunc ſtatuo, & ſi quis rerum illius laudator eſt, aut mecum eſt, aut poſt me, victus adeo ab illius pietate, eminentique doctrina ſum*: ita illius præſidium mihi non defuturum eſſe confido Te vero, JOANNES DELPHINE, PRAESVL OPTIME ET AMPLISSIME, libellis his ultro alloqui, eoſque tibi dicare volui, teſtes non modo mei erga te grati animi & obſervantiæ, verum etiam illius opinionis, quam de tua eximia eruditione, probitate, & in D. Thomam pietate habeo certe ſingularem.

Cardinalis nunc Illuſtriſſimus a Pio V. creatus

Epiſt. 27. ad Baſil.

LIBER

(1) Jam enim Romanam meditatur Juſtinianus accuratiorem editionem operum S. Thomæ, quam anno ſaluutis 1570 feliciter ad exitum perduxit.

LIBER PRIMUS.

DUo ſunt hominum genera, qui Divi Thomæ Aquinatis libros vituperare, & quaſi de loco ſuo dejicere conantur; hæretici nimirum omnes, & factioſi alii quidam, qui vel imperitia adducti, vel cæcitate coacti, vel invidia commoti, tantam lucem ægris oculis ferre non poſſunt. Sed de prioribus quorſum attinet verba facere? Sunt enim mali genii, perfrictæ frontis, indocti, corruptæ mentis, præclaræ cujuſque Philoſophiæ hoſtes, Reipublicæ Chriſtianæ perturbatores, & qui, ut ait D. Hieronymus, nobiles evadere conantur in ſcelere. Quorum ſane Dux & auctor ſuperiori ætate Lutherus, mirum quam impudenter, quam procaciter, ac falſo Thomam vocare quoque auſus eſt *Phialam iræ DEI*; & affirmare, eumdem non modo *Hæretica multa ſcripſiſſe*, *& auctorem fuiſſe regnantis Ariſtotelis, piæ doctrinæ vaſtatoris, quin etiam fontem, & ſentinam omnis hæreſeos, errorisque, & extinctionis Evangelii*. Quibus verbis quid aliud, quæſo, agit, niſi quod animi ſui impotentium, pus, & virus omne (ſi tamen illud immenſum peſtiferi veneni pelagus exhauriri potuit) in hunc caſtiſſimum, fortiſſimumque fidei catholicæ propugnatorem & anteſignanum effundit? Cumque communis hæreticorum mos ſemper fuerit catholicos Magiſtros vocare hæreticos, & Chriſtianum populum probris, ſcommatibus, & contumeliis dehoneſtare, ſibique, & ſectatoribus ſuis præclaros & glorioſos titulos arrogare, & libros huc illuc cir-

In cap. 24 Iſaiæ.

Lib. adverſ. Latomum.

circumferre, quos e cœlo decidiſſe aſſerant: nemo tamen umquam majori procacitate, & petulantia, quam nequiſſimus hic, & mortalium omnium ſceleſtiſſimus in Eccleſiam Chriſti univerſam debacchatus eſt. Montani ſectatores, in primis vero Tertullianus, ſuos *Spirituales* vocabant, noſtros vero *Pſichytos*; quod naturæ appetitus, & conditio poſtulare videatur, ut cum alter conjugum deceſſerit, ſecundis nuptiis, liberiſque procreandis homines dent operam quod Eccleſia a Scripturis edocta improbandum eſſe non cenſuit. Origeniſtæ autem, D Hieronymo teſte, *Peluſiotas*, *Lutheos*, *animaleſque & carnales* orthodoxos omnes contumeliæ cauſa nuncupabant; quia credimus, nos a Domino, cum volet, cum his ipſis oſſibus, carne, & artubus excitandos fore a mortis ſomno. Fauſtuſque Manichæus, ut narrat Divus Auguſtinus, *Semichriſtianos* nos appellabat; quia vetus Teſtamentum pari veneratione, ut æquum eſt, cum novo recipimus. Quemadmodum & inſignis apoſtata Julianus *Galilæos*, Salvatoremque noſtrum *Galilæum*, D D Gregorio Nazianzeno, ac Cyrillo teſtibus; quod a Nazareth nihil boni proficiſci poſſe ſacrilega cum Judæis exiſtimaret. Iconoclaſtæ vero nos *Idololatras*, non modo priſcis temporibus, ſed his etiam turpiter, inceſtoque ore appellant, quod Chriſti, ſanctæque DEIparæ, Divorumque imagines pie veneramur Et Pelagius, Cœleſtius, & Capuenſis Julianus, quia gratiam DEI eſſe nobis non modo utilem (quod illi quoque inficiari non audebant), ſed neceſſariam prorſus confitemur, ut ſecundum DEum recte & velimus, & operemur, *Manichæos* nos eſſe af-

De Monogamia cap. 1.

Epiſt 61.

Lib. 1 adv Fauſtum.

Orat in Jul.

Lib. 2 adv. Julianum

Lib. 11 Hiſt. Eccl. cap. 29. affirmabant. Ut Arianos præteream, qui *Euſtathianos*, Nicephoro teſte, *Athanaſianos*, *Chryſoſtomianos*, & ejuſmodi; ab Epiſcopis ſanctiſſimis DEI cultoribus, quos majores noſtri ſequebantur, atque etiam *Omouſianos*, quod unum eſſentia DEum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum ſupplices adoremus, vocitare ſolebant. Verum eſſe hæc levia facile quiſque intelliget, mitiuſque nobiſcum egiſſe illos veteres hæreticos arbitrabitur, qui vel Lutheri libros legerit, vel Joannis Cochlæi, noſtrorumque commentarios evolverit, in quibus portentoſa illa maledicta: & ſacrilegas voces commemorant, quas in Pontificem Chriſti Vicarium, & univerſalis Eccleſiæ Paſtorem, in Oecumenica Concilia, in ſacratiſſimos Epiſcopos, in ampliſſimos Principes, in clariſſimos Doctores, in celleberrimas Univerſitates, in omnem denique ordinem, ſexum, ætatem, tamquam de plauſtro, evangelicus videlicet homo, & antiquæ Religionis noſtræ inſtaurator effudit. Quo ſane nihilo meliores ſunt, aut modeſtiores Philippus Melanchton, Calvinus, Brentius, & recentiſſimi ejus aſſeclæ, qui Eccleſiaſticam Hiſtoriam in Centurias partitam nuperrime evulgarunt. Etenim & Chriſtianæ Reipublicæ lumina omnia, priſcos videlicet Patres, ſucceſſores Apoſtolorum, Eccleſiæ magiſtros, & Spiritus ſancti præclara organa ſuis impoſturis & figmentis, tamquam quibuſdam nebulis obſcurare nituntur; nævoſque, & cicatrices catholica eorum dogmata vocant, erraſſeque contendunt, ubi pietatem avitam, & catholicam docent; ut nemo mirari, aut ab illis ſciſcitari debeat, cur S. Thomam, non modo adverſus illos fortiſſimum malleum, ſed validiſſimam quoque ſe-

cu-

curim, ipſi animarum ſicarii & homicidæ tam vehementer oderint. Ita enim Religionis Chriſtianæ dogmata Aquinas edocuit, ita explicavit, ut omni ſe ipſe ſtudio oſtenderit, quod D Hieronymus ſe factitaſſe etiam prodit, ut Eccleſiæ hoſtes omnes, ſuos quoque faceret inimicos. *Prooem in Dialog. adv. Pelag.* Quamobrem & catholici quoque omnes egregii viri calamitoſis hiſce temporibus, quibus hæreſum pelagus in Eccleſiæ navim fremit, ad hujus Doctoris ſcripta, tamquam ad tutiſſimam ſtationem, & ſacratiſſimam anchoram ſeſe receperunt: nam & communis eorum ſententia eſt, vix fieri poſſe, ut qui juga, accurataque lectione verſatus in illis fuerit, in pernicioſos errores tamquam in ſcopulos elidat; & ſi ſecus evenerit, feciſſe ille dicendus ſit naufragium in portu Ergo tantum abeſt, ut Lutheri, cæterorumque hæreticorum in Thomam maledicta obſcurare ejus doctrinam poſſint, ut contra multum ſplendoris, & gloriæ ei potius afferant, certiſſimumque & ampliſſimum ſint illius præſtantiæ teſtimonium Unde & nos poſſumus S. Doctorem eiſdem verbis in præſenti alloqui, quibus olim D Auguſtinum alloquebatur in quadam Epiſtola D Hieronymus; *macte virtute* (inquit) *in orbe* *Epiſt. 40.* *celebraris: catholici te conditorem antiquæ rurſum fidei venerantur, atque ſuſpiciunt, &, quod ſignum majoris gloriæ eſt, omnes hæretici deteſtantur.* Hem! intelligis, quanti catholici faciunt hæreticorum maledicta?

Sed commune hæreticis eſt, tamquam circæis quibuſdam poculis, ſe, cum volunt, in feras mutare, homineſque, & cæteras cicures perſequi, ac devorare, ſi poſſunt. Quamobrem, illis omnino ſpretis, ad factio-

ſtioſos quoſdam (a calcaria videlicet in carbonariam) nunc me converto, qui cum S. Thomæ lucubrationes vel nequaquam legerunt, vel certe quaſi prætereuntes, aut etiam tamquam canis, ut ajunt, Nilum attigerunt, mirum minime eſt, ſi minus, quanta ſit ejus ſcriptorum dignitas, intelligunt, & ſi temerarii, cum ſtylum in illa ſtringunt, ab illius alumnis vocantur. Redarguit Epicurum Cicero, quod, cum literarum Geometricarum Archimedis nihil intelligeret, diſſerere adverſus illas nihilominus impudens auderet : & ipſi temerarios illos non vocabimus & impudentes, qui fractis modeſtiæ repagulis; in Doctorem hunc nobiliſſimum, quem vel non legerunt, vel non intellexerunt, impudenter inſurgunt? Vah, quæ hæc eſt impudentia? quæ procacitas? quæ malignitas? *Numquid lex noſtra inauditum judicat quemquam? diſcant primum*, ait Zoſimus, *deinde doceant*. Sed factionum natura, ait orbis quidam cenſor, hæc eſſe videtur, ut unaquæque Principem ſuum ſuſpiciat plurimum, & præferre aliis ſtudeat, atque ægre ferat vehementer, qui in ea major eſt, cum repugnari inſtituto illi perſpexerit, cui ſemel ſe addixit. Fateor profecto ita eſſe, nec factum omnino improbo, cum omnibus hominibus, etiam iis, qui illiberales, & ſordidas artes exercent, in more poſitum ſit & receptum, ut pro uniuſcujuſque ingenio, eum ſuæ artis principem laudibus ſinguli efferant, quem in ea excellere judicaverint. Quamobrem id etiam impulſu, & excitatione quadam naturæ effici non negaverim, atque adeo intelligentiæ non errantis conſilio, quæ alicujus boni gratia perenniter operatur. Ita enim virtuti ſuum redditur præmium; ſiquidem omnes præcel-

Academ. Quæſt. lib. 4.

Epiſt. 4 ad Afric.

Lud. Vives libro 1 de cauſis corrupt. art.

cellentem quempiam in aliqua re ſuſpiciunt; ac venerantur: *habet enim venerationem juſtam* (inquit Cicero) *Lib. de nat. Deor.* *quidquid excellit*: & D. Hilarius: *Quod ſenſum, atque opinionem ingenii communis excellit, id per admirationem ſui meretur laudem.* *Enarrat. in Pſal. 64.* Rurſum reliqui candidati hac præſtantiſſimorum virorum gloria, tamquam calcari quodam, ad metam virtutis attingendam feliciter urgentur: *ad ſtudia enim quique accendimur gloria.* *Cicero lib. 1. Tuſcul. Quæſt.* Amplius, & ſolet illum quilibet, quem magis probaverit, ducem ſibi proponere, quem in ea diſciplina, & facultate ſequatur, cui navare operam cupit: quinimo & exemplar, quod imitari ad vivum, ac exprimere ſtudeat. Solet enim, quæ inſtitutio prævium non habet præceptorem ac ducem, fallax eſſe, & omnino incerta. Quamobrem & Plato, mundi fabrum exemplar quoddam imitatum fuiſſe ſcribit: *In Timæo.* & Moſem ſancta Scriptura refert, tabernaculum, inſtar exemplaris ſibi in monte demonſtrati, DEI juſſu ædificaſſe; *Exodi 25.* ut proinde quoque D. Hieronymus ad hunc modum quemdam monuerit: *Epiſt. 13.* *Habet unumquodque propoſitum Principes ſuos. Romani Duces imitentur Camillos, Fabritios, Regulos, Scipiones. Philoſophi proponant ſibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Ariſtotelem: Poetæ æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium: Hiſtorici Thucididem, Salluſtium, Herodotum, Livium: Oratores Lyſiam, Gracchos, Demoſthenem, Tullium: &, ut ad noſtra veniamus, Epiſcopi, & presbyteri habeant in exemplum Apoſtolos, & Apoſtolicos viros, quorum honorem poſſidentes, habere nitantur & meritum. Nos autem habeamus propoſiti noſtri Principes Paulos, Antonios, Julianos, Hilariones, Macarios: &, ut ad Scripturarum auc-*

Eteritatem redeam, noſter Princeps Helias, noſter Heliſeus, noſtri Duces filii Prophetarum. Non igitur improbandum eſt, cum ſibi bonarum diſciplinarum cultores anteſignanum aliquem deligunt, quem ſequantur, & quem pro viribus laudent. Verum nemo cum aliorum injuria honorandus eſt, &, cum præclari viri inter ſe conferuntur, ſunt propius, & accuratius inſpiciendi: (quæ enim procul cernimus, parva nobis eſſe videntur) ſuntque eorum vel facta, vel ſcripta æqua ingenii lance ponderanda. Plutarchus Græcos, & Romanos Imperatores, Ariſtoteles in Poetica Homerum, Æſchilum, & Sophoclem, & in politicis Spartanorum, Cretenſium, & aliarum urbium leges, & mores; Georgius Trapezuntius, atque Cardinalis Beſſarion, fere Patrum noſtrorum memoria, Platonem, & Ariſtotelem; & noſtra Joannes Echius, atque Eraſmus Hieronymum, & Auguſtinum; eodemque ferme tempore Longolius Budæum & Eraſmum; aliique alios in re aliqua præcellentes viros odioſe (ut mihi quidem videtur) ſed graviter tamen, judicio & rationibus hinc inde adductis, inter ſe compararunt. At vero ii ſacroſi, præſertim autem qui e ſcholis præmaturi egrediuntur, ſuos duces ſe pulchre efferre exiſtimant, cum cæteros quoſque celeberrimos Auctores, qui alias ſcholas vel inſtituerunt, vel certe rexerunt, probris dehoneſtaverint, & inani quodam faſtu contempſerint. Mirarer ego profecto, ſi ii pietatem aliquam cum doctrina conjunctam haberent, qui fieri poſſet, ut ſui eos non ſubpuderet: nunc vero & cum indocti ſint, & eorum integritatis nullum habeant illuſtre teſtimonium, nulla certe me tenet admiratio. Iis igitur nos in præſenti ve-

verius repugnabimus, quam bellum movebimus, refellemus potius injurias, quam inferemus; ac nonniſi ubi Doctorem ſanctum nulla cum maturitate, nulloque ſervato decoro, petulanter ac temere inſectantur.

Et ut ab ovo, quod ajunt, veluti exordiar, anno a ſanctiſſimi Doctoris diſceſſu e vita circiter decimo, cum ejus lucubrationes ſumma cum laude & admiratione docti omnes legerent, & probarent (a), Rabula quidam prodiit, qui illas ad ſuum tribunal tamquam cenſor citavit, & inſigni quadam inſcitia, cum pari petulantia conjuncta, ut ille quidem ajebat, correxit; librumque edidit, *Correctorium operum Thomæ*, inſcriptum. Florebat tunc temporis Ægidius Romanus, ſancti Doctoris olim auditor, vir cum excellenti doctrina, tum judicio acerrimo præditus, qui & Magiſtri placita fortiſſime defendit, & errores atque ineptias illius Rabulæ ita detexit, & in theatrum expoſuit, ut veluti publico judicio victoriam tulerit; & cimmeriis tenebris librum illum indoctum, quem eleganter, ac vere *Corruptorium* nuncupavit, plane obruerit; ſuppreſſo etiam auctoris nomine in pœnam, ne videlicet præclaris ipſius ſcriptis perennitatem aliquam ullo umquam tempore conſequeretur. Quamvis Abbas Trithemius eum veluti ab inferis imprudenter, ut alios quoſdam, poſtea revocavit.

Pro-

(a) Gulielmus Lammerus, meminit Trithemius de Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſive de la Mara Anglus, cujus

Prodiit deinde univerſitatis Pariſienſis nomine cenſura quædam (3), quæ in S. Thomæ doctrinam ita genium infigit, & ſic plane debacchatur; ut catholici doctiores, qui univerſitatem illam veluti ſcholaſticæ Theologiæ parentem venerari magnopere ſolent, graviter ſane, & moleſte admodum ferant, tam probroſam & contumelioſam lucubrationem ejus nomine inſcriptam circumferri. Ego ſane, & ſi non dubitem, alium neminem contingere S. Thomæ antagoniſtam & concertatorem potuiſſe, cujus congreſſu glorioſior exiſteret, atque infelicem illius libelli Auctorem (4); videamque in-

(3) Tractatus, quem heic Vielmius, pro more ætatis ſuæ, appellat *cenſuram*, haberi ſolet ad calcem librorum Magiſtri Sententiarum, ita inſcriptus *Excerpta principalium articulorum Tractatus confuſim* &c. Scriptus Tractatus iſte fuerat, ad finem vergente ſæculo Eccleſiæ XIV. occaſione controverſiæ Academiam Pariſienſem inter & F. Joannem de Montesono agitatæ. Primum typis impreſſum Tractatum hunc Baſileæ an. 1510 crediderunt Joannes Caſſianus *Cantore Lib.* Reflex. 158 & Seraphinus Piccinardus *de Approbatione doctrinæ S. Thomæ*, Tom. I. pag. 258 aliique, inde argumentum colligentes ad ejus authoritatem elevandam. Sed falluntur tamen, nequid diſſimulemus. In hac noſtra S. Dominici Bibliotheca editionem habemus Venetam an. 1489 librorum Magiſt. Sententiarum, cui adjectus legitur Tractatus iſte, ut mirum ſit editionem hanc latere potuiſſe Piccinardum, qui diutius hoc ipſo in Cœnobio vixit, atque Bibliothecam hanc, vir ſtudiorum amantiſſimus, multoties verſavit.

(4) Poſtquam ſæculo ſuperiori Bulæus, Dupinus, Launoius, aliique ſcrutati ſunt ſcrinia Collegii Navarrici Pariſienſis, palam tandem innotuit Reipublicæ literariæ verus Auctor iſtius *Tractatus*, Petrus ſcilicet Cardinalis Alliacenſis, cujus autographum ibidem aſſervatur abſque lacunis & omiſſionibus, quas Vielmius poſtea ridet, & carpit. Certe ſi hæc Vielmio quoque potuiſſent innoteſcere, abſtinuiſſet omnino a phraſibus durioribus, & acrioribus ſalibus, quem alias ſæpe (*de ſex diebus conditi orbis*, lect. 3. 5. & 6. &c.) Alliacenſem nominatim acceptum tractaverit humaniſſime, & oppugnaverit abſque ulla acerbitate verborum etiam in rebus fere iiſdem, in quibus Joannes Picus Mirandulanus, vir graviſſimus, Alliacenſem de nomine vocatum pene dixit devoverat inquiens, *damno execror, atque deteſtor* (lib. 1. in Aſtrologiam). Nemo ig-

inconſultam illam, & ſubitam cenſuram irrideri paſſim, atque contemni: indignor tamen, ac excandeſco, eo temeritatis non modo impune, ſed etiam conniventibus Pariſinis, Auctorem illum eſſe progreſſum, ut quiſquilias illas & fæces, quas toto opere congerit, in celeberrimos magiſtros, tamquam in auctores & fontes, falſo rejecerit. Ut autem intelligant omnes, num ita ſit, & diſcant juvenes, in evolvendis ejuſmodi imperitis ſcriptis horas male non collocare, bona & integra fide pauca hic ejus verba tranſcribam

Quinta concluſio. Prædicta ſancti Thomæ doctrina ſecundum quoſdam eſt in fide erronea, ſeu in aliqua ſui parte de ejuſmodi errore ſuſpecta, & in hac concluſione non aſſertive, ſed ſolum recitative loquimur. Hem quid audio? Sancti Thomæ doctrina ſecundum quoſdam eſt in fide errones? atque adeo nec multo negotio Auctor dixiſſet, opinor, etiam hæretica. At vero quis catholicus unquam, ac ſanæ mentis hoc dixit? Et vide hominis aſtutiam: utitur enim numero majori, ut emanaſſe a pluribus auctoribus, hoc eſt, ab univerſitate Pariſienſi volumen illud, dolo malo, ut exiſtimo, tyronibus, & indoctis imponeret. Utrobique ſatis rhetorice; & in transferenda accuſatione: (depellit enim eam a ſe, & in

Igitur vitio vertat Vuelmio, quod Authorem ignotum, & ſola *Tractatus excerpta*, nec apte digeſta, ſive (ut loquamur cum Launoio Epiſt. 1. ad Antonium Faurum *diſpendium potius, quam compendium* Tractatus) durius perſtrinxerit. Aliquid et an condonandum ætati, qua ſcribebat Vuelmius, quaque vulgo credebatur in eo Tractatu hominem latere peſſime animatum contra doctrinam Præceptoris Angelici. Conſule, præter citatos annot. præcedenti, etiam Franciſcum Sylvium in *Oratione Apologetica pro S. Thoma* inſerta Tom. V. operum ejuſdem Sylvii, editionis Antverpienſis.

in alios rejicit); atque in auctoritate ſibi ementito univerſitatis titulo paranda. Neque enim in cenſuris Pariſienſibus hanc loquendi formulam facile alibi invenies, qua hæc inconſulta utitur. Et ne forte, quod dixit, excideret, mox hæc etiam addit: *dicunt enim aliqui, quod illa doctrina multos errores continet.* Sed vir doctiſſime, proferre certe eorum nomina debueras, qui notam uſque adeo gravem, ac fœdam doctrinæ ab Eccleſia generatim laudatæ inuſſerunt; ac intelligeremus eos eſſe Joannem Wicleffum, Joannem Huſſum, Hieronymum Pragenſem, alioſque vel hæreticos, vel factioſos, & contentioſos obtrectatores, qui tanti viri ſplendore commoti ſeſe in tenebris abdunt: quorum auctoritati hac in re quidquam tribuere, vere profecto eſt in fide vehementer errare. Cur igitur hos nobis catholicus homo objicit? cur laudatiſſimam doctrinam horum præpoſtero, & iniquo judicio ream facit? Etenim, & plerique ſunt, qui ſacras literas multos continere errores affirmant. Alcoranus, Talmudiſtæ, Manichæus, Lutherus, & alii, qui vel veteres, vel novas, vel earum partem, vel in univerſum omnes ſacrilege, non modo olim, ſed noſtra quoque ætate rejiciunt: num ergo damnandæ illæ propterea ſunt, aut ita a catholicis recipiendæ, ut de earum ſanctitate, & veritate ſubdubitent? quis catholicus hoc dicat? Apage ergo cum intolerabili hac ſive ignorantia, ſive amarulentia! Sed proferam nunc præclara argumenta, quibus hic ſciolus graviſſimum Magiſtrum adoritur. & cum ſpectatum admiſero, riſum teneatis amici. Primum non minori ignorantia, quam odii acerbitate caput vigeſimum nonum libri ſecundi adverſus Gentes quaquaverſum

(ſed

Digitized by Google

(ſed infeliciſſime tamen) expendit, ac reprehendere multis conatur: quibus cum & Franciſcus Ferrarienſis, & alii quidam Sancti Thomæ ſectatores dudum accuratiſſime reſponderint, nemo expectet a me, ut ea nunc denuo refellam: confeſtimque locutionem quandam Sancti Thomæ (ejus utar verbis) falſam ſibi, & impropriam videri affirmat; cujus rei ſi rationem quæras, ſic ſcitus hic bellus homo reſpondet: *Et hoc probatur &c.* Et cum rurſum ſcribit, videri ſibi fundamentum illius doctrinæ Sancti Thomæ multipliciter erroneum, cauſam hanc eruditus vir, & naris prorſus emunctæ affert. *primo quia &c.* Et utrobique nihil aliud, OPTIME PRAESVL, addit; nullis præterea argumentis nititur; ſed his ipſis plane verbis, quæ legis, pugnam inſtruit, & victoriæ encomium jactitat: arbitratus, opinor, ſatis, ac veluti plus nimium, futilibus illis rationibus, quas præmiſerat, de ea Thomæ doctrina triumphaſſe. Papæ quanta inſania! Quis, quæſo, hoc homine craſſiorem, & ſtolidiorem unquam audivit? Et hic dignus eſt, qui cum Thoma pugnaſſe dicatur? qui manibus ſtudioſorum teratur? & quem Pariſienſes (5) ſuo no-

(5) Scite Vislmaus *Cenſuram* iſtam, ſive *Tractatum* ab univerſitate Pariſienſi non prodiiſſe affirmat. Convenit inter eruditos legitimum illius Auctorem fuiſſe Petrum Alliacenſem: qua de re videndi, præ cæteris, Dupinus in *Appendice* ad Tom. I. Operum Gerſonii, & Launojus in *Hiſtoria Regii Navarræ Collegii*, parte 3. lib. 1. cap. 4. Idcirco quando idem Launojus poſtea *de varia Fortuna Ariſtotelis*, cap. 10. & alibi ait, editum *Tractatum* illum fuiſſe a Facultate Theologica Pariſienſi, id eo ſenſu videtur intelligendum (niſi ſecum ipſo aperte pugnet Launojus) ut Facultas illa Alliacenſi provinciam commiſerit reſpondendi Montaſono, hocque præſtiterit Alliacenſis iſto *Tractatu* conſcripto, cui ſubinde nihil aliud a Facultate eadem acceſ-

nomine cum Magiſtro Sententiarum impreſſum legi æquo animo ferant? Proh pudor! Sed ad hæc, cum enumeraſſet nonnulla, quæ in illa doctrina diſplicere ſibi imperite contendit, alia quædam præterea eſſe ſubdit, quæ erronea, falſa, & impropria ſunt: hæc ſi roges ut proferat, ita mollis, & delicatus homo reſpondet: *quæ tamen ex tædio prætermiſſimus.* Et ita, JOANNES DOCTISSIME, quod ſane perridiculum eſt,

Si tantum ſpectes hominis caput, Hectora credas;
Si ſtantem videas, Aſtianacta putes.

Proinde clariſſimæ illi univerſitati conſultius certe eſſet tam ineruditum, & probroſum libellum, illius nomine inſcriptum & ſupprimere, & damnare. Ego certe volui brevi hac excurſione candidatos omnes admonere, quid de indoctiſſimo illo Anonymo ſentiam; non vero ut cum eo pugnarem: morbus enim major eſt, quam ut curari mea opera poſſit. nec tamen aberuditis minorem gratiam ſpero mihi habendam fore.

Jam

ceſſerit niſi mera, ut Vlelmius dixit, conuaventia. Quis enimvero credat editum aut definite approbatum a Facultate Theologica Pariſienſi Tractatum illum, in quo, ut D. Thomæ doctrina alicubi in fide erronea, ſaltem ex aliorum ſententia probetur doctrina quoque S. Petri Apoſtolorum Principis Antiochiæ judaizantis, ſimiliter in fide erronea dicitur, quum alias Pariſienſes Magiſtri bene multi arbitrantur S. Petrum a labe erroris circa fidem in re illa impone, & probante Facultate Theologica purgent? Quis credat ab ea Facultate editum, aut approbatum Tractatum illum, in quo propoſitio quædam Monteſoni aperte hæretica pronunciatur, quum tamen poſtea doctores Pariſienſes, an. 1383. plenis in Comitiis quadrageſies & quinquies habitis, vix & nonniſi poſt trimeſtres contentiones, multis etiam diſſentientibus, auſi ſint mitiori cenſura propoſitionem eamdem notare? (Vid. Nat. Alexand. diſſertatione 15. in ſeculo XIII. & XIV num. 36 & ſeqq.) Aut dicenda erit, quod nemo certe dixerit, ſuimet oblita Theologica Facultas Pariſienſis, aut certe affirmandum ab ea Facultate neque editum unquam, neque definite approbatum *Tractatum* illum.

Jam vere hujus generis plures reperies, qui non niſi magna acerbitate, magnoque verborum ſtrepitu, ac, ut dicam, quod ſentio, livore quodam, & inſigni malitiæ ducti (ſuſpicari certe aliud non licet) præſtantiſſimi hujus Doctoris monimenta ſuſque, deque ferunt; ſemel enim verecundiæ fines tranſgreſſi, bene, & naviter voluerunt eſſe impudentes: quos omnino præterire, atque contemnere, ut ad graviora properem, mei eſſe muneris arbitror: quemadmodum etiam Ariſtoteles fieri oportere prudenter ſubmonuit.

Proinde venio ad eruditos quoſdam, qui majores illos noſtros, qui in Theologia ante quingentos, vel etiam ſexcentos annos ſcripſere, avidiſſime legunt, ſummopere admirantur, & mirifice colunt; Sanctum autem Thomam, & recentiores alios, qui citra quingentos hos annos in Eccleſia floruerunt, & Scholaſtici nuncupantur, nequaquam ſua lectione dignos exiſtimant; ac moleſte ferunt a quoquam impenſius laudari; dicereque frequenter in congreſſibus ſolent, veteres illos Patres non modo eloquentiſſimos eſſe in ſcribendo, & ſuaviſſimos; & proinde gratiam, & amorem Theologiæ conciliare: reliquos vero barbaros & ſordidos, & qui lectores abigunt, ac perterrefaciunt; verum etiam illos fuiſſe Theologiæ fontes, & præclaros parentes, atque auctores; Scholaſticos autem compilatores, & rhapſodos: quod nihil ferme novi promunt; ſed acceptam a Patribus doctrinam anxii diſquiſitores, & vitiligatores obſcuraſſe potius, quam illuſtraſſe ſuis diſputationibus videntur. Quamobrem & Oecumenica Concilia, ipſamque in primis Romanam ſedem fidei ma-

magiſtram proferunt, quæ tanti hos Patres ſemper fecerint, ut non niſi illis ducibus & magiſtris, emergentes in Eccleſia de Religione controverſias definierint, & publicis edictis eorum opera comprobaverint. Scholaſticos autem non modo hallucinari, verum etiam interdum pernicioſe erraſſe affirmant. Itaque probe Reipublicæ noſtræ conſultum iri dicunt, ſi juventutis noſtræ flos, qui ſcholas ſectatur, & ſuſpicit, ad ſacra Biblia, & veterum dumtaxat volumina accurate legenda revocetur. Et hæc quidem alii.

At vero alii quidam, doctrinam Thomæ multos habere oppugnatores, viros egregios, & celebris in Eccleſia nominis perpendunt, Henricum, Durandum, Joannem Scotum, Alphonſum, Gregorium Ariminenſem, Aureolum, & alios permultos; quos omnes, aut imperitiæ, aut malevolentiæ damnare, ſummæ ſit impudentiæ ac temeritatis: contra vero, catholicos omnes recipere veteres Patres, atque eorum doctrinæ ſubſcribere. Sunt & alii, qui crebro articulos quoſdam, Lutetiæ Pariſiorum damnatos, qui ex Thomæ doctrina feruntur excerpti, aut certe cum illa arctam habere neceſſitudinem & affinitatem objiciunt. Alii rurſum faſtidire ſe in ejus ſcriptis frequentem illam locorum multorum repetitionem, quam cernimus: etenim non modo in Summa, verum etiam in Sententiis, in Quæſtionibus diſputatis, & cæteris ferme omnibus ſcriptis eadem argumenta, ſubjectaſque materias ſolet tractare; ut non poſſit lectori crebra illa repetitio rerum etiam pulcherrimarum non eſſe moleſta, & ſupervacaneus hujus Doctoris alicubi labor. Objiciunt in eumdem alii obſcuritatem; quod, cum multa multis in locis ſcripſerit, a

ſe

ſe ipſe, veluti eorum immemor quæ alibi dixerit, crebro recedit; ſuppreſſo quidem frequenter nomine, interdum autem & ſe accito recantat, ut multam ob id, atque accuratam meditationem afferre lectorem oporteat, ſi dictorum conciliationem, atque concordiam aſſequi ubique velit. Sunt præterea myſticæ Theologiæ ſtudioſi quidam, qui ſe moleſte ferre dicunt, quod frigidum, & elangueſcentem animum hæc Thomæ doctrina admodum raro ad DEI amorem, & ad bene ſancteque vivendum excitet, atque incendat; quodque ſeculares diſciplinas cum Theologicis plus nimium commiſcet, perinde ac ſi ſacra Scriptura, & Sanctorum explicationes ſatis non ſint ad arcana illa percipienda, quæ nec Gentilium, & univerſæ naturæ oculus vidit, nec auris audivit. quod in Scholaſticis ferme omnibus, (D. Bonaventura excepto) cancellarius Gerſon deplorat, magni apud quoſdam nominis doctor. Quemadmodum quoque, quod curioſi nimium ſint, & ea inveſtigent interdum, quæ humilitate, & ſancto ſilentio adorare deberent; eaque ſubtiliſſime diſputent, quæ nullam lectoribus afferunt utilitatem, nihilque, aut certe parvi referat, num ſic, an alio modo ſe habeant. Quod argumentum Eraſmus, & funeſti homines quidam rhetorice, hoc eſt, multis verborum lenocinitis, ac præſtigiis ita tractarunt, ut bonæ indolis egregios complures adoleſcentes a Scholaſticorum, præſertim a Sancti Thomæ ſtabili & certa doctrina, ad Poetarum nugas, & flores Rhetorum maligne abduxerint, in illiſque conſeneſcere coegerint. Sed & nonnulli partitiones illas, & ſubpartitiones tam crebras in ejus ſcriptis magnopere damnant. Poſtremo mirantur quidam, & facti rationem

Epiſtola de laudibus D. Bonavent.

nem quærunt, cur Aquinas numquam præceptoria Alberti, numquam Alexandri Alenſis, Vincentii, & aliorum meminerit; numquam honoris ſaltem gratia citaverit, qui vel eadem ætate fuerunt, vel certe paulo anteceſſerunt; quorum tamen doctrina, & ſcriptis plurimum videtur profeciſſe. ac niſi hominis ſanctiſſimi puritas, & innocentia criticos hos deterreret, plura quoque & non rogati ultro in hanc doctrinam objicerent.

Adverſus igitur hos, cum rationibus agere nobiſcum videantur, non maledictis, ita ego ſubmiſſa & æquabili diſputatione agam, ut viciſſim rationibus, argumentis, & teſtimoniis oſtendam (quod mearum partium eſt) Sancti Thomæ doctrinam, tamquam domum illam Evangelicam ſupra petram egregie ſtructam, nullam ventorum vim, nullam æris inclementiam formidare. & veluti conflagrantem Moſis Rubum in medio ignis, non conſumi, ſed perſtare inviolatam, rectam, inconcuſſam, ſtabilem. Judicium vero tuum & cenſuram, VIR ERUDITISSIME, ultro depoſco.

Ergo Sancti Thomæ præſidio rurſum hic imploгato, ſic ego prioribus reſpondeo: adeo agnoſcere me, & venerari veteres Eccleſiæ doctores, ut chriſtianam pietatem omnem, poſt ſacras literas, & Apoſtolorum traditiones, eiſdem memor & gratus acceptam referam; eiſque poſt Apoſtolos, & Martyres, principem in Eccleſia locum catholicus tribuam; honoriſque gratia ſoleam cum Baſilio eos vocare Theologos; cum Gregorio Nazianzeno ſermone & opere magnos; cum Athanaſio mirabiles & laborioſiſſimos; cum Hieronymo magiſtros Eccleſiarum, orbis Deucaliones,

Aqui-

Google

Aquilas; cum Ruffino columnas Eccleſiæ, & turres inexpugnabiles; cum Auguſtino ſanctos & venerabiles ſacerdotes, & in divinorum eloquiorum tractatione clariſſimos; cum Cæleſtino viros ſanctæ recordationis, & magiſtros optimos; cum Damaſceno Deiferos; cum venerabili Beda eminentiſſimas catholicæ fidei arces; cum Bernardo validiſſimos hæreticorum malleos; cum Agathone egregios Præſules, præſtantiſſimos doctores, prudentiſſimos veritatis prædicatores & defenſores, atque orthodoxæ fidei conſtantiſſimos propugnatores: & poſtremo cum Oecumenicis Synodis Patres patrum, glorioſos doctores, & tuta munimenta Eccleſiæ. Memini, & frequentiſſime quidem præclaræ illius Baſilii ſententiæ: *Quod vetuſtate excellit, venerandum eſt*; ac prudentis conſilii Zoſimi: *Apud nos inconvulſis radicibus vivat antiquitas*: demum quod Caliſtratus dixit. *Semper in Republica noſtra venerabilis fuit ſenectus, & ſenibus eumdem, quem magiſtratibus, honorem majores noſtri vii laudatiſſimi tribuerunt.* Verum enimvero agnoſco, & juſtis etiam laudibus perſequor alios poſteriores doctores, qui Spiritus ſancti opera & magiſterio, non uno eodemque tempore omnes pro patribus filii in Eccleſia nati ſunt; quoſque, ob eorum in nos præclara merita publico jamdudum orbis decreto vocamus Angelicos, Seraphicos, Solemnes, Irrefragabiles, Subtiles, Illuminatos, Graves, Reſolutos, Profundos, Magnos, & Maximos: ſiquidem Alberto, numquam pro dignitate ſatis laudato viro, gymnaſiorum conſenſus viventi ultro hoc cognomentum detulit; ut ſatis mirari non deſinam, cur eos impenſe laudari a nobis antiquarii iſti moleſte ferant.

Homil. de laud. jejun. 2 p. D. 25. §. 1. L. ſemper. ff. de jure immun.

 Lau-

In Append. Legum. Laudet Plato Græcos, quod artes & diſciplinas omnes, quas a barbaris acceperant, auxerint, & illuſtraverint. & nos nullis efferemus præconiis illos, qui Theologiam in ſcriptis Patrum diſperſam, & latiſſimis veluti campis huc illuc in fruſta magis, quam in membra diviſam collegerunt, in unumque corpus contraxerunt, & urſarum more, multo labore, & vigiliis lambendo pulcherrimam effinxerunt*, intraque certam domum ſic habitare fecerunt, ut nemo ſit, qui non brevi quoque tempore eam convenire poſſit, deque facie cognoſcere, & ejus fieri non jam hoſpes, ſed contubernalis & familiaris? Quanto tempore, obſecro, quanto ſtudio, quibus vigiliis opus eſt, ſi Theologus doctus & peritus ſola veterum Patrum lectione evadere velis? Nullus eorum ſane eſt, qui ordine, methodo, & rerum connexione, quemadmodum poſteriorum plerique, in primis autem Sanctiſſimus Aquinas, rem Theologicam universam tractaverit; ſed cum vel ſacra Biblia explicarent, vel contra gentes, Judæos, & hæreticos ſcriberent, factum eſt, ut alius in alio argumento eruditionis ſuæ opes effuderit, atque hunc in modum talenta ſibi credita expoſuerit; ut ſi veterum illorum lectione dumtaxat contentus, abſolvere numeris omnibus Theologiam velis, vere ars longa, & vita brevis futura ſit. Quamobrem Joanni Damaſceno, Patri præſtantiſſimo, qui anno Domini quinquageſimo fere ſupra ſeptingenteſimum, omnium ni fallor, primus Theologiæ Panopliam, quatuor de orthodoxa Fide inſcriptis libris, congerrere, & ordine diſtribuere aggreſſus eſt, habere multas gratias Theologi omnes debemus. Etenim cum primo libro de DEO, & quatenus eſſentia unus

unus eſt, perſonis autem trinus, egiſſet; mox ſecundo de opificio, atque formatione viſibilium creaturarum, eoque pertinentibus rebus aliis; tertio de incarnatione Verbi DEI, ac rebus ab eo ad deſcenſum uſque ad inferos mirabiliter geſtis; quarto denique de illis omnibus, quæ Chriſto Domino a reſurrectione contigerunt; atque deinceps de Fide, de Baptiſmo, de Euchariſtia, deque Antichriſto, & poſtrema humani generis reſurrectione tractavit: eo uſus differendi, docendique pulcherrimo ordine, qui, cum Petro Abælardo, Magiſtroque Bandino, & poſterioribus omnibus placuiſſet, a Petro quoque Lombardo Epiſcopo Pariſienſi, annis circiter quadringentis poſt Damaſcenum, in quatuor libris, quos Sententiarum vocant, ſervatus eſt: in quibus ita copioſe, & dilucide Theologiam omnem complectitur, ut, cum imitari Damaſcenum videatur, longo tamen intervallo antecedat, Magiſtrique nomen, reclamante nemine, adeptus ſit. Et profecto plurima neque levia, neque contemnenda, quinimo ejuſmodi, ut ſine eorum notitia Theologia veluti manibus pedibuſque trunca eſſe videretur, Damaſcenus ſilentio prætervierat. Hujuſmodi ſunt Sacramenta, alia ab his, quæ commemoravimus; virtutes morales, ac theologicæ, & quæ illis adverſantur, vitia ac peccata; ad hæc, Spiritus Sancti dona, beatitudines, hominum ſtatus, & alia prope innumerabilia; quorum, una Fide excepta, aut nuſquam ille meminit, aut certe quaſi per tranſennam. Abælardus autem hæreticus cum fuerit, & Bandinus humilis nimium & conciſus, raro, aut numquam leguntur. At vero cum Gulielmus uter-

que,

que, & Antiſiodorenſis, & Pariſienſis, Albertuſque Magnus, & Alexander Alenſis Lombardum non multis ſæculis poſt ſubſequuti, ejus imitatione Theologiæ Summas quaſdam meliori ordine edidiſſent: D. Thomas omnium poſtremus Theologiæ illuſtrem illam Summam certiſſimo ordine, pulcherrima methodo, & diſſerendi ſubtiliſſimo artificio ſcripſit, palmamque antiquioribus, & poſteris omnibus citra controverſiam in eo ſcribendi genere ademit, numeriſque prorſus omnibus, ut eruditiſſimi quique fatentur, ſacram doctrinam noſtram abſolvit. Quamobrem, cum primum illa in lucem prodiit, omnes antiquorum Summæ tamquam exorienti Soli ſidera conceſſerunt; & acutiſſimi viri, qui poſtea ad præclaram gloriam, principatuſque faſtigium cum Thoma in palæſtra literaria contendere viſi ſunt, prudenter ſane maluerunt in elucidando Lombardo, atque in miſcellaneis diſputationibus, quæ Quodlibeta vocant, quam in edenda Summa Theologiæ aliqua, cum eo periculum facere: uno tamen, & altero exceptis. Perſequemur autem longiore oratione laudes ejus operis inferius: nunc oſtendiſſe ſatis ſit Scholaſticorum, præcipueque ſancti Thomæ beneficio habere nos integram & egregie formatam Theologiam, immenſumque illum priſcorum Patrum quaſi oceanum, eorumdem induſtria, veluti quibuſdam anguſtis finibus eſſe contractum; ut longi itineris moras ſtudioſi cauſari amplius nequeant, ſi non omnia littora & ſtationes luſtraverint. Qui igitur poſſumus eos non magnopere admirari, non eximiis laudibus proſequi, ac denique non honeſtiſſimum illis locum in Eccleſia tribuere?

Sed

Sed aliud præterea videre eſt beneficium, neque leve, neque contemnendum, quod viri ii celeberrimi ſuis diſputationibus, ſcholaſticiſque muneribus poſteris præſtiterunt. Nam cum veteres minori interdum, ut ita dicam, circumſpectione, majorique licentia in ſcribendo uſi ſint, quod non adeo multi hæretici eo tempore Rempublicam Chriſtianam vexarent, & ſe aliter intelligi non poſſe arbitrarentur, quam catholica ſentiret Eccleſia; factum eſt opera horum auctorum, primum quidem, ut Patres commode & pie, ubi minus accurate loqui videntur, interpretemur, ac non eos confeſtim noſtra cenſura aut damnemus; aut deridendos, & exſibilandos (quod faciunt hæretici) in medium proferamus; deinde ut preſſius, limatiuſque nos loquamur, nec a præſcriptis verborum quibuſdam formulis, ac receptis communi conſenſu doctorum regulis aberremus. Neque enim ea verborum libertate noſtris Theologis uti permiſſum eſt, qua Philoſophi Gentilium uſi ſunt, qui non ſemper caſtas & religioſas aures expetebant; ſed jubentur noſtri caſte, proprie & demum ita accurate loqui, ut nullam offenſionem, nullam impiam, falſamve opinionem in animis auditorum ſua oratione pariant. Quam forte ob cauſam Hieronymus trium Hypoſta- *Epiſt. 57.*
ſeon nomenclaturam, quod nova illa videretur, vel certe quod non admodum frequens in priſcorum Patrum monumentis haberetur, non niſi Damaſi auctoritate munitus recipere voluit; & Auguſtinum, quod For- *Libro 1. Retract. cap. 1.*
tunæ nomen ſuis in ſcriptis frequentaſſet, pœnituit. Etenim receptis hiſce loquendi formulis efficitur, ut hoc tempore tutiſſimam, caſtiſſimamque Theologiam ob-

I 3

obtineamus. Ergo hiſce quoque rationibus laudare, & venerari ſcholaſticos doctores catholici omnes eximie profecto debemus.

Sed inquiunt nobis nonnulli: barbare admodum, & ſordide ſcholæ veſtræ loquuntur. Audio, & plane fateor, quoſdam ex noſtris contempſiſſe, aut certe neglexiſſe conſulto illas orationis & linguæ elegantias atque amœnitates, quas veterum quidam ad ſuperſtitionem uſque, ut dicam, quod ſentio, haud raro ſectantur. Sic enim aureo illo fluunt eloquentiæ flumine, ut interdum ſatis aſſequi non poſſim, num prodeſſe magis, quam delectare, & num Philologis magis, quam Philoſophis ſcribere voluerint; cum inſigniores Rectores ſcholarum in id incubuerint omnes, in eoque maxime laboraverint, ut rerum veritatem nullis fucatam coloribus, nullis lenociniis expolitam, rectis, maſculis & acutis ingeniis ſpectandam exhibeant, quæ neque incultam dictionem horrent, nec abigi ſe a Theologiæ domo, quod Rhetores, & Grammatici non ſint, propterea arbitrantur. Legat, qui volet, Auguſtinum in libro de Doctrina Chriſtiana, & lacte magis, quam ſolido cibo veſci oportere eos omnes animadvertet, qui flores orationis atque ſplendorem anxii ita requirunt.

Quamquam Aquinatis oratio, non ſolœciſmos habet, non barbariſmos, non odioſa, non etiam latiniſſimis hominibus prorſus ingrata: nervoſa eſt, perſpicua eſt, & ut mihi quidem videtur, vocum proprietatem ferme ubique ſervat, & certis numeris fluit; quamobrem ille, eruditorum omnium conſenſione, Scholaſticos omnes in dicendo ſuperat. Quod ut intelligant omnes, præſtat quorumdam recentiorum teſtimonia hoc loco afferre,

ſe, qui latiniſſimi exiſtimantur, & maximam laudem in
ſcribendo tempeſtate noſtra adepti ſunt. Marcus ita-
que Antonius Natta ſic alicubi ſcriptum reliquit: *D.* Vid. lib. 1.
Thomas vir divino, & cæleſti ingenio, qui optima aſſidue me- de Deo.
ditatur, ac ea dilucidius cæteris profert. Jacobus Brutus Orat. 5. de
Clurienſis: *Stylum*, inquit, *habet D. Thomas clarum, at-* laud. liter.
que facilem, nulla barbarie reſperſum, & ſuos ita conceptus
exprimit, ut altæ, profundæque materiæ quaſi ſenſim percipi
poſſint. Ludovicus autem Vives hunc in modum ait: Libro 5. de
Simile eſt huic opus D. Thomæ Aquinatis ſecundæ partis Sum- trad. diſcip.
mæ, quod in duos Tomos dividitur, ſcriptoris de ſchola om-
nium ſaniſſimi, & minime inepti. Cui Baſilius Zanchius Præfat. ad
ita ſubſcribit: *Ideo imprimis Chriſtianæ fidei decreta, atque* Notat. in
ſententiæ ex una aliqua e Summis, quas vocant, illuſtrium omnes divi-
Theologorum, maximeque doctiſſimorum virorum judicio, D. nos libros.
Thomæ Aquinatis, quantum ſatis eſt, addiſcendæ ſunt; quia
eas clare admodum, & in brevi, & quod magni refert, re-
ƈte, atque ordine, ac ſummatim inde colligere, atque intelligere
licebit. At vero Eraſmus Roterodamus, qui non mo-
do Aquinati, ſed reliquis omnibus utriuſque claſſis do-
ctoribus, ipſique Chriſtianæ Reipublicæ aliquando ini-
quior extitiſſe videtur, ita de eo alicubi ſcriptum re-
liquit: *Thomas ad dicendum non fuit natura ineptus, ſi ſeſe* Libro 2. de
perinde hic exercuiſſet, ut exercuit in Philoſophia, & in ar- Ratione.
gumentando. Et alibi rurſum hunc in modum: *Dictu* In cap. 1.
mirum eſt, quam ſe torqueat hoc loco Thomas Aquinas, vir Epiſt. ad
alioqui non ſuo tantum ſæculo magnus: nam, meo quidem ani- Rom.
mo, nullus eſt recentium Theologorum, cui par ſit diligentia,
cui ſanius ingenium, cui ſolidior eruditio, planeque dignus erat,
cui linguarum quoque peritia, reliquaque bonarum artium ſu-
pellex contingeret, qui iis, quæ per eam tempeſtatem daban-
tur,

Digitized by Google

tur, tam dextre ſit uſus. Et hæc quidem Eraſmus, & recte ſane. Neque enim ea tempeſtate expolire linguam, ſed mentem, ſed animam cumprimus doctores nitebantur: nec habebat Thomæ ætas clariſſima illa latinæ linguæ lumina, Vallas, Adrianos, Theſauros, Promptuarios, quibus tamquam Logodædalis hæc noſtra in re latina magnopere juvatur ac promovetur; ſed pulverulentos illos, & ita modo neglectos indices, atque auctores, quorum nomina perſequi ſupervacaneum eſt; Iſidorum præſertim, quem Alciatus eſſe omnino malum latinitatis auctorem dicit: ut mirari proinde nemo debet, ſi ignoravit Aquinas, unde articulus latina vox inflectatur (6), & quid græca dictio Melote apud Paulum ſignificet, quemadmodum & apud Ariſtotelem, unde inflectatur periodus, & quamobrem Ariſtotelis libri aliquot Acroamatici, reliqui Exoterici dicantur, putaveritque poſtremo a Samo Calabriæ urbe Pythagoram Samium nuncupatum fuiſſe. Quamvis & peti poterant hæc, & alia ab antiquioribus, qui de illis copioſe & diſerte ſcripſerunt. Sed interdum operi longo fas eſt obrepere ſomnum; & præterierunt veteres, atque recentiores præſtantiſſimos viros, quos ſi tantopere ſuſpiciunt, his longe graviora. Cumque in interpretando Ariſtotele, & ſacris Biblis illuſtrandis potiſſimum Thomas verſaretur; Ariſtoteliſque editio

(6) Conatur aliquid, nec omnino infeliciter D. Thomam etiam a minimis illis nævis, ſiqui dem nævi vocari poſſunt, purgare. Legendus præ cæteris Piccinardus, qui multa collegit ad rem iſtam conficiendam non injucunda, Tom. I. de *approbatione S. Thomæ*, lib. 2. quæſt. 7 articulo 2.

editio (7), quam interpretatur, barbara, aut certe inculta admodum ſit (quamobrem & non eſſe illam Boetii viri eruditiſſimi & diſertiſſimi plerique in linguis certo affirmant); & ſacræ Literæ nullo orationis flore, ſed ſimpliciſſimis verbis loquantur, ineptus ille atque imprudens fuiſſet, ſi latinæ linguæ ornamenta & cultum ſectari in illis ambitioſe voluiſſet. Pulchre enim Hieronymus alicubi ait: *Neque Hebræum Prophetam ediſſerens, oratorius debeo declamatiunculis ludere, & in narrationibus, atque epilogis Aſiatico more cantare.* *In cap. 3. Oſee.* Sed quid poſtremo, quod nec veterum ſtylum, ac dictionem cenſores iſti omnino probant, qui Thomæ dictionem vituperant, ac barbare illum loqui contendunt? Licet enim cum de Scholaſticis verba faciunt, veteres præconiis celebrent, nitidiſſimoſque & eloquentiſſimos appellent, ut hos noſtros videlicet elevent, ac etiam deprimant, aut certe (quod magis optarem) immemores eorum, quæ alibi dixerunt; excipiunt tamen eos interdum minus

(7) Quænam illa eſſet operum Ariſtotelis verſio, qua S. Thomas utebatur, conjicit, nec leviter Echardus, Tom. I. *Scriptorum Ord. Prædicat.* pag. 390 & alibi. A quovis tamen ea prodierit verſio, procul dubio omnino barbara fuit, & inculta; quo vitio laboraſſe antiquas omnes Ariſtotelis verſiones, obſervarunt jampridem Franciſcus Patricius, Tom. I. *Diſcuſſionum peripateticarum*, lib. 11. Ludovicus Vives lib. 1. *de cauſis corruptarum Artium*, & Cardinalis Beſſario in Epiſtola nuncupatoria ad Alphonſum Regem Aragoniæ, præfixa verſioni Metaphyſicorum. Nuper Euſebius Renaudot *Diſquiſitionem* edidit apud Joannem Albertum Fabricium, Volum. 12. *Bibliothecæ Græcæ*, lib. 6. cap. 5., *de barbaricis Ariſtotelis librorum verſionibus*, qua Diſquiſitione, & rem hanc erudite confirmavit, & occaſione arrepta impenſe commendavit acumen, atque induſtriam S. Thomæ, quod talibus duntaxat verſionibus uſus, verius, aut ſaltem veriſimilius, quam alii omnes antiqui, etiam Græci, Ariſtotelem frequenter ſic interpretatus.

nus honorifice, ac magnorum virorum judicium nihili pendunt. Cyprianum profecto Auguſtinus ſuaviſſimum Doctorem, & merito vocat, Hieronymuſque illi orationis ſplendorem tribuit; at quomodo hunc, & alios complures Hiſpanus quidam, & tumidus cenſor accipiat, referam (quamquam non ſine ſtomacho) ita enim ait: *Tertullianus perturbatiſſime loquitur ut Afer. Cyprianus, & Arnobius ejuſdem gentis clarius, ſed & ipſi nonnumquam Afre. Auguſtinus multum habet Africitatis in contextu dictionis. Ambroſius non admodum latinus eſt, ut ſuavis; latinior eſt Hieronymus, niſi quod nonnumquam ſacrum ſe auctorem eſſe meminit, de re ſollicitus magis, quam de verbis.* Ergo Latinorum Patrum, qui primas in Eccleſia tenent, quorum ſcripta ſunt nobis ſacroſancta, nemo huic cenſori omnino latine, nemo omnino pure & eleganter loquitur. Sed & Theodorus Gaza Judicis ſententiam in Hieronymum, quod Ciceronianus eſſet, irridebat. Alii hac noſtra ætate unum dumtaxat Ciceronem ſua lectione dignantur. Et mirabimur, cum Thomam barbare, vel etiam ſordide ſcribere locutulei iſti contendunt, ſi nullo loco, nulloque numero habent?

Lib. 2. de Doct. Christ. cap. 40. Epiſt. 13.

Lud. Vives libro 3. de trad. diſcip.

Jam vero, cum innumerabilia ferme ſanctarum Scripturarum arcana, & præſtantiſſimorum Philoſophorum argumenta, quorum Patres non meminerunt, Scholaſtici ſubtiliter, accurateque explicaverint; non ſatis intelligo, cur antiquarii appellare eos ſimiliter aliquando Fontes, Parentes, Auctoreſque recuſant. Quamvis enim illa Eccleſiæ aurea ætas, quæ plenitudinis a Paulo nuncupatur, qua Dominus noſter verſabatur in terris, Apoſtolique Principes noſtri, & beatiſſima imprimis Virgo, orbem ſic illuſtrarunt, ut ſplendidior

num-

nunquam fuerit, quod nimirum omnibus donis refertiſſimus & cumulatiſſimus eſſet; nihilominus, Spiritu ſancto Eccleſiæ magiſtro aperiente, Thomas, & recentiores nonnulli melius res quaſdam aſſequuti ſunt, quam vel Baſilius, vel Hieronymus, vel veterum complures, quos iſti Fontes Theologiæ vocant, & nos minime repugnamus. Quod ſi dixerint, hos accepiſſe a Patribus ſemina eorum argumentorum, quæ Eccleſiæ feliciſſime explicarunt; ut propterea veteres ſoli auctores, & parentes Theologiæ dicendi eſſe videantur; nos illis viciſſim reſpondebimus, veteres ab Apoſtolis, & Prophetis monumentorum ſuorum & ſemina, & ſegetem omnem mutuatos eſſe; ut hinc vel maxime appareat, recentem hanc doctrinam, eſſe veteris Eccleſiæ doctrinam, ac proinde catholicam & probatam, non hæreticam: aut ullo modo ſuſpectam. Nam Tertullianus novellitatem omnem (uſurpabo ejus verba) *Lib de An- nus cap. 14.* ſuſpectam haberi vult, & id eſſe verum, quod eſt primum, quodque poſterius eſt, adulterum eſſe: nimirum cum ita poſterius eſt (ut alii quidam ante nos recte intellexerunt) ut ab Apoſtolis, & Patribus originem ſuam non trahat. Sic enim & Dominus cum libellum repudii, quem lata lege permiſerat Moſes, non probaret, novandæ rei crimen a ſe depellit: *Ab initio* *Matt. 19.* inquiens, *non ſic erat*; ut ſcilicet ſignificaret, ſe vetus inſtitutum inſtaurare magis, quam ut novi quidpiam ſtatueret. Et hæc eſt catholicorum ſecuritas. *Quod ab* *Epiſt. 174.* *Eccleſia accepi*, inquit Bernardus, *ſecurus teneo.* Et Patres Synodi Nicenæ ſecundæ; *Magnam ſecuritatem in eo collocamus, quod nulla recentia inventa ad rem noſtram probandam inquirimus, ſed Apoſtolicas, & Patrum doctrinas,*

Digitized by Google

Eccleſiaſticiſque conſuetudinibus acquieſcentes, his noſtra confirmamus. Sed & Plato pulchre ait, *Argumentum inſcitiæ eſſe a ſapientibus diſſentire.* Proinde Socrates ironice
Lib 19 de Menda 10. dixiſſe mihi quidem videtur, nam ſophiſtæ ac leviſſimi hominis magis, quam præſtantiſſimi Philoſophi vox
Plato lib. 2. de Philoſ. illa alioquin fuiſſet: *Semper nova, ac pulchra ſtupeſco.*

Jam vero, cum Thomas, cæterique Scholaſtici doctores antiquorum Patrum nomina, per quos in literis profecerunt, numquam diſſimulare ſoleant, quin potius honorifica crebro cum præfatione citent, ac tamquam mutuum reddere malint, quod Plinius admonet, quam in furto deprehendi; non ſatis id quoque intelligo, cur vel compilatores, vel fures, vel ingrati ab antiquariis hiſce dicantur. Etenim qui aliorum laboribus in re literaria ſua ſcripta locupletant; non continuo compilatores, aut rhapſodi propterea dicendi ſunt: alioquin ſcriptores pleroſque veteres, quos iſti maximis laudibus extollunt, compilatores quoque vocabimus. Nemo enim quidquam cum laude, aut ſcripſit unquam, aut docuit, qui non accurate inſpexerit, & in ſuum uſum prudenter converterit, quæ alii ante ipſum, iiſdem de rebus, ſcripta reliquerunt. Ut enim Spiritus prodit arcana ad utilitatem Eccleſiæ, ita pia hac mente Auctores catholici ſua volumina conſcripſerunt, ut cæteris omnibus pro viribus prodeſſent. Ergo quemadmodum fur ille non eſt, qui aut volente, aut connivente domino horti alicujus poma decerpſerit, floreſque legerit; ita compilator non eſt; nec peculatus accuſari recte poteſt, qui ſcriptis priorum, ſua quoque monumenta vel copioliora, vel ornatiora reddit. Sunt enim doctorum volumina tamquam horti, ſunt

eo-

eorum orationes flores, ſententiæ, poma. Quam multa, quæſo, Cyprianus a Tertulliano, quem propterea magiſtrum ſuum vocabat, mutuatus eſt? Quam multa Auguſtinus a Cypriano, ab Hilario, & ab aliis antiquioribus? At vero Hilarius, & Ambroſius ex Origenis, Hippolyti, atque Baſilii monumentis, ſuppreſſis eorum quoque nominibus (ut magis mireris) lucubrationes ſuas ſic plerumque reſarciunt, ut Hieronymus propterea graviter illos haud raro quoque notaverit. Sed & Hieronymus ipſe, nonne antiquorum volumina, quorum erat in Eccleſia aliqua laus, magno labore, & flagranti ſtudio perpetuo evolvebat? alioqui cur ita ſcribit? *Utinam haberem tractatorum omnium volumina, ut tarditatem ingenii, lectionis diligentia compenſarem.* Et alibi rurſum: *Operis mei eſt, & ſtudii multos legere, ut ex plurimis diverſis flores carpam, non tam probaturus omnia, quam, quæ bona ſunt, electurus.* Ergo recte dictum fuiſſe a quodam fateamur: *Nihil dictum, quod non ſit dictum prius.* Et indigna hæc eſſe, quæ præſtantiſſimis viris objiciantur.

Epiſt. 65. *Epiſt. 75.* *Teren. in prolog. ad Eunuch.*

At vero cum Scholaſticorum diſputationes vituperant, propterea quod miro ingenii acumine, & ſolertia incredibili res illas, de quibus agunt, ad vivum uſque, quod ajunt, reſecare, & earum minutiſſimam anatomen facere ob eam cauſam ſolent, ut nihil non diſcuſſum, nihil non examinatum, atque explicatum relinquant; ac ob id vitiligatores, & anxios diſputatores appellant, Talpæ ſcilicet Aquilas, Cicadæ Formicas rident. Craſſi nimirum, & molles homines acutiſſimos viros, quos laudare debuerant, ipſi imprudentes, & inepti coarguunt, fitque, quod pulchre Quin-

Lib. 11. Inſt. c. 1. tilianus ait, *ut, dum imperitis periti videri volunt, peritis imperitis videantur*. Solent enim acres illæ diſputationes, & accuratæ rerum inveſtigationes, quas in umbratili pugna graviſſimi homines exercent, & molles iſti improbant, non modo mel de petra, & oleum de ſaxo duriſſimo excutere, verum etiam ingenia excitare, erigere, acuere, & fœcunda facere; ac præterea ea efficere gratiora ſtudioſis, quæ didicerint. Ut prætermittam, ſolere eos quoque, qui diſputationibus, cæteriſque Scholaſticorum ſtudiis, & exercitiis operam diutius non dederint, cum primum cum ejuſmodi Scholarum cultoribus congrediuntur, dum in notiſſimo aliquin ſibi argumento verſantur, vel verba inaniter diſſerendo profundere, vel prorſus elingues effici; in abſurdaſque ſententias, & manifeſtas repugnantias, tamquam vertigine circumactos, ab eiſdem quaquaverſum rapi, ita ut nec recte argumentari, nec probe reſpondere, nec methodo partiri, nec ex arte colligere, nec demum quid concedendum, quidve negandum ſit, intelligere videantur. Quamobrem ad imperitorum aſylum, hoc eſt ad probra, & ad contumelias ſeſe miſeri, & infelices e veſtigio vertunt; antagoniſtaſque ſuos, ſophiſtas, litigioſos, ac vitiligatores tamquam furiis agitati, doctis ſpectatoribus ridentibus, vocant.

Sed eſto, quoſdam Scholaſticos quæſtionibus ineptibus, quas Paulus improbat, plus juſto haud raro immorari, ac detineri, veritaſque, eorum nimiis altercationibus, non ſemel, aut ſeſe abdat, aut etiam evaneſcat. Eſto, ſint aliqui ex eis, qui in utramque partem Carneadis, cæterorumque Sophiſtarum, & Rhetorum more diſſerentes, eandem veritatem vel labe-

Digitized by Google

befactare videantur, vel, ut ita dicam, ſub judice manere compellant; quid hæc ad D. Thomam, qui nihil non neceſſarium, non utile, non Theologo, aut Philoſopho dignum, pulcherrimo ordine, magna gravitate, & incredibili judicio ubique diſputat? ubi non ille diſertis, & perſpicuis verbis ſententiam ſuam dicit? ubi cauſas non aperit, atque rationes, quibus ab hac magis, quam ab illa parte ſtare veritatem exiſtimat? Temere igitur, & non citra calumniam, Scholaſticorum quorumdam vitia ſic exagitari ſolent, perinde quaſi ad Sancti Thomæ graviſſima ſcripta, aut in univerſum ad Scholaſticos omnes pertineant. Quamobrem & Apoſtolica ſedes ſolius Thomæ doctrinam publico edicto probavit, Eccleſiæque ſectandam tradidit; ejuſque nomen, & auctoritatem poſteriora Concilia Oecumenica perpetuo venerata ſunt, & parem cujuſvis veterum Patrum auctoritati fecerunt (8). Certe in hac Tridentina Oecumenica Synodo, quam, cum hæc ſcribimus, frequentiſſimam celebramus, nemo Patrum eſſe videtur, cui religio non ſit, cum de fidei dogmatibus agitur, a Thomæ ſententia vel latum unguem recedere, *Quorum tempore & ab auctor hæc ſcripſerit.*

aut

(8) Vielmium huic temeritatis accuſat Petrus a Valle Clauſa, Diatrib. 1. & 3. *de Immunitate Cyriacorum*, inquiens, *Cedo, quæ ſunt illa Oecumenica Concilia S. Thomam Patribus æquantia?* Jamdudum noſtrates hæc in crepitantis Petri oculos Concilia ingeſſerunt, prolixius demonſtrantes, quanti ſemper Concilia Oecumenica poſteriora S. Thomæ doctrinam fecerint, ejuſque in Decretis ſuis condendis rationem habuerint, ſicut & veterum Patrum habere ſolent. Videſis P. de Graveſon, Tom. VII Operum, noviſſimæ editionis Venetæ, in *Triade Diſſertationum*, Diſſertat. 9 & Natalem Alexandrum in Panegyrico in laudem S. Thomæ ad calcem Tom. VII. *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, edit. Venetæ, an. 1730, & P. Ant. Touron. *Vie de S. Thomas*, liv. 5. chapp. 6. & ſeqq. Quanquam & hoc unum ſufficere debuiſſet Petro teſtimonium Vielmii, teſtis oculati Concilio Tridentino præſentis.

aut ab illa provocare; ut, & a veteribus Patribus nihil minus Aquinas habuerit, & Scholaſtici omnes Principem hunc ſuum receperint modis omnibus ornatiſſimum.

Vide ad hæc, quam incaſſum antiquarii iſti Thomæ alumnos aggrediuntur, cum Scholaſticos quoſdam in pleriſque Religionis noſtræ dogmatibus erraſſe dicunt. Id enim nos nequaquam inficiamur. Quinimmo patenter ſubſcribimus Gerſoni in brevi illa ſua admonitione, in qua de Hubertino a Caſali loquitur, & alias quoque non ſemel, cum eorum quaſdam poſitio-
2.d.20.q.2. nes minus ſobrias accuſat. Ac præterea Durandum im-
& 4.d.15. q.1. probamus, cum Dominum, & Salvatorem noſtrum,
4.d.20.q. vera ſatisfactione pro nobis ſatisfeciſſe Patri negavit, &
26.q.3. cum ſatisfactiones Sanctorum ſupererogatorias Eccle-
4.d.26.q.3. ſiæ theſauro molitur auferre; quemadmodum & cum ait, matrimonium Chriſtianum non eſſe Eccleſiæ Sacramentum preſſius, ac proprie ſumptum; & cum demum ſentire quibuſdam videtur, originale peccatum eſſe quemdam in nobis reatum, ut vocant, magis quam
2.d.30.q.1. aliquam culpam. Sed & diſplicet nobis Gregorius Ari-
& 3 minenſis, ubi opera noſtra improbat, quæ pœnarum,
2.d.26.q.1. & ſuppliciorum metu agimus; ſicut etiam, cum arbi-
& d.29.q.1 tratur, infidelium præclara geſta, quæ nos etiam probamus, Domino eſſe inviſa, & vere peccata, & cum vult ancillam Agar cum Sara in domo Abrahæ rixantem; hoc eſt, concupiſcentiam, quæ in nobis eſt, & rationi adverſatur, quæ ad optima quæque impellit, originalem eſſe, quam omnes communi lege contrahi-
4.d.25.q.1 mus, culpam. Nec aſſentiri D. Bonaventuræ poſſumus, ubi docuit, Apoſtolos inſtituiſſe nonnulla Eccle-

ſiæ

ſiæ Sacramenta, quod voluiſſe Lombardum ipſe, & alii plerique arbitrantur. Neque dubitamus opinionam illam eſſe omnino explodendam, quam Dionyſius Ciſtercienſis, vir quidem, qui non abſurde interdum meditatur, fruſtra defendit; neminem ſcilicet, qui gratia, & charitate, quæ noſtra eſt juſtitia, careat, poſſe aliquod DEI mandatum, quoad ſubſtantiam operis dumtaxat, ut ajunt, ſervare. Sed & Olchot inſignis alioquin doctor, pernicioſe, meo judicio, errat, cum fidei actum liberum eſſe negat. Neque recipio, quia nec Eccleſia catholica recipit, prodeſſe illis; qui in inferno ſunt, Eccleſiæ ſuffragia, vel ad aliquam ſuppliciorum mitigationem; quod Auguſtinus de Ancona, ſub correctione tamen, &, ut ipſe ait, ſine præjudicio, opinatur; vel etiam ad omnem condonationem; quod & alii quidam Alberto, & D Thoma antiquiores, magnique nominis temporibus illis in ſcholis exiſtimaverunt, & Marcus Epheſinus Epiſcopus pertinaciter, quemadmodum & alia minus catholica dogmata, Patrum ferme memoria defendebat. Sed & Adam nonne hallucinatur, cum (referente Oyta) aſſerit, nihil ſibi Dominum noſtrum, dum hanc vitam in terris nobiſcum viveret, promeruiſſe; & Sanctos, qui DEO feliciſſime fruuntur in cœlis, etiamnum vere nobis mereri? Neque placet, quod Alexander de Ales, doctor alioquin graviſſimus, exiſtimavit, uberiorem gratiam, majuſque divinæ charitatis incrementum ſibi eum acquirere, qui ſub utraque ſpecie Euchariſtiam ſumpſerit, quam qui ſub altera ſola. Sed & Magiſtri quædam placita is doctor tueri conatur, quæ communi ſunt jamdudum conſenſu a clariſſimis viris exploſa; præſertim

l. 4. q. 74. a. 1.

l. 4. q. 1. q. 2. a.

De poteſtate Papæ, q. 34. Art. 4.

In lib. de Purgatorio contra Latinos.

In 1 q. Prologi.

In Summa Theol. par. 3.

ubi de illis loquitur, qui ſolo baptiſmo Joannis initiati fuerant; & Alberti Magni, doctoris alioquin eminentiſſimi, opinionem improbamus, cum in ſuo tractatu de Miſſa (9) expedire arbitratur, ut diſpenſaretur in terris, ubi vini inopia eſt, ut Sacerdotes Corpus ſine Calice conficere poſſent: quod & indultum fuiſſe aliquando Norvegiis Volaterranus, neſcio qua fide, ſcribit. Nec Franciſcum de Mayronis recipimus, cum de Indulgentiarum theſauro a communi catholicorum confeſſione recedit; & Joannem Scotum non ſequimur, cum de lumine gloriæ a Thoma diſſentire videtur; quemadmodum quoque, cum exiſtimat, purum hominem DEI gratia præditum potuiſſe, DEO (de abſoluta tamen potentia) ita volente, pro peccatis ſatisfacere; neque enim ſatisfactionis vim revera eſt in integrum aſſequutus: ut alias ejus opiniones minus ſobrias conſulto prætercam, quas vel improbavit, vel certe prorſus ignoravit veneranda Patrum noſtrorum antiquitas, & Gerſon in illa admonitione ſubindicat; ut me impudentiæ, & levitatis Bargii recentioris ejus interpretis pudeat, qui doctorem hunc irreprehenſibilem, doctrinamque ejus ſanctam, atque infallibilem, editis nuper, & divulgatis in Patavino Gymnaſio in primum Scoti Commentariis, appellavit. Neglexit plane aureum illud præceptum hoc Silicernium: *Nequid nimis.* Eo factum sit, ut imprudens, quod ſolius Verbi DEI proprium eſt, doctrinæ hominis temere tribuerit: quod nemo catholicus profecto auſus eſt aliquando facere. Nec, ut

Lib. 7 Geogr. vet. 4 d. 19 q. 2

3. d. 14 q. 1 & 4 d. 49 q. 2 4. d. 15 q. 1

Caſſiodorus: Juſſiſti errores magiſtri ſuſpectis auctoribus, totum quod legeris, amare, ac ſi ne judicio cœperis defendere, quidquid inveneris

(9) Invenire nequaquam potuimus in Alberto Magno opinionem, quam hanc Vasinius eidem attribuit, *ſuo de Sacramento Eucharistiæ*, diſt. 6. Tract. 2 cap. 1 contrarium docet, atque propugnat Albertus ex profeſſo.

Google

ut ego quidem ſentio, Joannes Scotus; ſubtilis & egregius doctor, & qui inter claſſicos merito ſplendidum locum jamdudum obtinuit, interrogatus de ſe ipſo aliter reſpondiſſet, atque D Auguſtinus in 3. de Trinitate, vere non minus, quam modeſte de ſe ſcriptum reliquit: *Negare*, inquit, *non poſſum, nec debeo, ſicut in ipſis majoribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis, quæ poſſint juſto judicio, & nulla temeritate culpari.* Porro Gulielmi Ocham errores inſigniores plures ſunt, quam ut eos recenſere hoc loco poſſim. Et denique Theologiæ tyrunculi probe norunt, etiam ipſum Magiſtrum, Scholaſticorum omnium Coriphæum, in pluribus locis a poſterioribus communiter repudiari. Non negamus ergo Scholaſticos tamquam homines alicubi eſſe lapſos, & ſæpe meliora poſſe ab eis deſiderari: ſed nunc Aquinati tantam gratiam Spiritum ſanctum impartiſſe contendimus, ut nullibi aut contra fidem, aut contra bonos mores erraſſe videatur. Quamobrem & hoc quoque præter cæteros conſequutus eſt, ut nullus inſignis auctor hucuſque extiterit, aut celebrioris in Eccleſia nominis (Rabulam Pariſienſem illum, & indoctos quoſdam illius obtrectatores, & hæreticos nihil moror) qui vel oſtenderit docuiſſe illum ortodoxæ fidei contraria, vel dogma illius aliquod per Eccleſiam, ſolemni adhibito judicio, aliquando fuiſſe exploſum; ut fruſtra iſtorum errores quis proferat, cum de eo verba facit: ille enim recte ſemper de rebus hiſce, DEO Optimo Maximo illum protegente, & ſenſit, & docuit; & quod animadvertere omnes profecto cuperem, etiam ſuis pulcherrimis ſcriptis, tanquam extento brachio, & de excelſo loco clamans, cæteros, ne in iſtos caderent errores, quos

commemoravimus, patenter ac diſerte antea ſubmonuit. Quamquam, quod ad reliquos attinet, nemo eſt, qui ignoret, erraſſe illos humana quadam imbecillitate, & rerum ignoratione, atque oſcitantia, quæ vel invitis obrepere frequenter ſolet ante Gymnaſiorum cenſuram, ante Conciliorum, & Romanæ ſedis judicium: non animi elatione & improbitate, ſicuti hæretici faciunt, *qui vel per ſui placentiam malam.* (utar enim D. I-
Lib. 4. c. 43. renæi verbis) *vel per inanem gloriam, vel per cæcitatem & malam ſententiam ab Eccleſia temere & impie recedunt, & præterquam oportet colligunt*, Proinde cum ſive conſulto, ſive inconſiderate aliquid indocte, pernicioſeque pronunciaverint, nequaquam tueri illud & propugnare pertinaces, etiam crebro admoniti, deſinunt. *Malunt*, inquit,
Lib. 2. de Baptiſmo cap. 12. Auguſtinus, *perverſis vocibus veritati reluctari, quam confeſſis erroribus paci reſtitui.* Contra vero Scholaſtici omnes, viri laudatiſſimi, ſcripta omnia ſua, opiniones, placita ultro humileſque Eccleſiæ probanda, ſeu improbanda obtulerunt, & nobiſcum ſemper manſerunt; atque ſubire eorum judicium minime recuſarunt, quibus Spiritus ſanctus ita diſſerere in Eccleſia poſtea dederit, ut & hos audire, & de mandato Pauli ſedere, & conticeſcere priores ipſi deberent, exiſtimantes cum
Apologet. 1. Gregorio Nazianzeno, *Satius eſſe bene vinci, quam reluctante ſpiritu vincere*: ut nemo non videat, quantum inter illos, & hæreticos interſit, qui turgidi & arrogantes, certiſſimos ſe eſſe prædicant, ſe proferre veritatem, ac purum & putum Verbum DEI, ac quorumcumque hominum judicium detrectant & repudiant; tamquam videlicet ipſi Angeli beati ſint, qui in Verbo videant omnia. Non igitur propterea, quod interdum Scholaſtici

ſtici turpiter, ut illi volunt, erraverint, illos omnes abſque delectu contemnere, aut maledictis proculcare quiſpiam debet. Quinimo evolvere ego eorum ſcripta accurate ſoleo; nec dubito illa ſæpe, tanquam ſplendidiſſima ſidera, caliginem & tenebras hæreticorum diſcutere, & ſemitas, quibus facili ac tuto itinere cœlum poſſimus conſcendere, catholicis aperire. Etenim nec veterum aliquem ita felicem & beatum proferre facile fuerit, qui nuſquam lapſus ſit, nuſquam offenderit. Auguſtinus ſuperius diſertis verbis hoc nos edocuit; & Hieronymus, quem ego multis nominibus præter alios quam plurimos veneror, & libentius lego, plus auſus ita ſcribit: *Quis mortalium aliquo errore non tenetur? quem hæreticorum & falſorum dogmatum venena non maculant?* Et cum de Origene alibi loquitur, ſic ait; *Erraverunt in fide tam Græci, quam Latini omnes, quorum non neceſſe eſt proferre nomina, ne videamur non ſui merito, ſed aliorum errore defendere.* Non hic OPTIME JOANNES, faciam, ut Patrum meorum pudenda detegam, quod factitare hæretici ſolent, qui doctorum errores, tanquam porrecto indice, oſtendunt; nec eo profecto conſilio, quo D. Ambroſius ait, ſanctam Scripturam vitia Patriarcharum prodidiſſe, ut videlicet ea caveremus; ſed magis ut exprobrent, & in contemptum adducant; eorumque auctoritatem, qua noſtram, hoc eſt, orthodoxam doctrinam confirmare ſolemus, ſceleſti & nequam homines diminuant. Eviciſſe ſatis in præſenti erit; recentiores catholicos, qui multis modis Eccleſiam juverunt, non ea de cauſa ſane, quod a veritate aliqua interdum oſcitanter, ut fit, aberraverint, eſſe contemnendos, vel cum hæreticis reponendos. Nam Hieronymus alicubi

Lib 2. adv. Pelag.

Epiſt. 65.

Lib 1. de Abraham cap. 6.

Cyprianum, & Hilarium excelſas eſſe arbores in ædificio Eccleſiæ ait; & ad Letam ſcribit· *Cyprianı opuſcula ſemper in manu teneat; Athanaſii Epiſtolas, & Hilarii libros inoffenſo decurrat pede*; quamvis in omnibus nequaquam ſibi Hilarius, & Cyprianus, quemadmodum neque Eccleſiæ, probarentur. His addo, Scholaſticos eſſe ferme diligentiſſimos, non modo in hæreticorum impuris blaſphemiis, & pernicioſis dogmatibus deregendis, atque etiam confutandis, quam ob cauſam graviter eos hæretici metuunt, & acri odio inſequuntur, verum etiam & in ſcriptis catholicorum examinandis; & cum deprehendiſſe ſibi quidpiam aut ineruditum, aut minus ſobrium viderint, extemplo indicant, nec non, ubi opus fuerit, rationibus improbant & explodunt. ut Rempublicam Chriſtianam, ſi non in omnibus ſinguli, plane in pluribus omnes illuſtraſſe pro viribus, & juviſſe mihi maxime perſpectum jamdudum eſt & exploratum.

Epiſt.7.

Sed quorſum hæc, rogo? neque enim Scholaſticorum omnium cauſam defendendam hoc loco ſuſcepi, ſed eorum Principis D Thomæ dumtaxat. Nam brevi quadam apologia, &, ni fallor, chriſtiano homine non indigna, Scholaſticorum obtrectatoribus tunc reſpondi, cum ampliſſimi Senatus Veneti juſſu in Patavino Gymnaſio Theologiam publice interpretari decem fere ab hinc annis inciperem, quæ etiam paulo poſt emiſſa eſt. Ex ea plura ſumere quivis pro arbitrio poterit ad ſcholaſticæ doctrinæ propugnationem.

Scripſit & poſt nos Melchior Canus lib. 8 locorum communium erudite & ornate.

Cæterum egregie hallucinantur, qui de Thomæ monumentis detrahi quidpiam arbitrantur, quod celeberrimi plerique doctores ea oppugnare videantur: ut enim

enim *Philoſophia*, teſte Boetio, *contradictione profeſſorum crevit*; ita hujus Auctoris doctrina magnorum virorum oppugnationibus ſolidior, nitidior, & auguſtior in dies magis ac magis effecta eſt. Non potuit fulgentiſſimus Sol ſophiſmatum, & argumentorum nebulis obſcurari: non potuit eminentiſſima hæc, & adeo ſapienter extructa turris turbinibus ventorum vel everti, vel concuti. Pugnarunt pro Thoma Ægidius, Herveus, Joannes Capreolus, Thomas Cajetanus, & quamplurimi doctiſſimi viri, qui ex uberrimo ejus fonte largius præter reliquos antea biberant, atque ex ejuſdem Schola, tanquam ex equo Trojano milites fortiſſimi, prodierant: qui omnes id etiam magna cum laude ſunt conſequuti, ut D. Thomæ verbis, adverſariorum arietes & cuniculos evertant, atque confringant. Ac quemadmodum negligentiæ, & inurbanitatis cujuſdam redargui oppugnatores poſſunt, quod non perſpecta tota lege judicaverint; ita propter eminentem, & plane angelicam doctrinam Aquinas laudari, quod multo antea præviſa adverſariorum ſpicula aut eluſerit, aut declinaverit, aut certe in eos retorſerit. Sed D. Hieronymum, quæſo audiamus; ſic enim in ſecundum Epiſtolæ ad Titum caput diſſerit: *Quod autem ait*: ſermone irreprehenſibili, *non quod ullus tantæ facundiæ & prudentiæ ſit, ut a nemine reprehendatur: reprehenduntur quippe & Apoſtoli, & Evangeliſtæ ab hæreticis, & gentibus; ſed quod nihil reprehenſione dignum dicat, aut faciat, licet adverſarii ſint ad reprehendendum parati.* Ergo, D Hieronymo teſte, ne ipſis quidem ſacris literis, DEI oraculis defuerunt oppugnatores, & contradictores; & quidem non ſtolidi, aut obtuſi, ſed ingenio excellenti præditi, in linguis egregie do-

lib. 1 de Phil. Conſolat.

docti, oratores eximii, & ſcientiarum omnium inſigni admodum panoplia (ut magis mireris) inſtructi; quales fuiſſe Celſum, Libanium, Maximum, Porphyrium, Julianum monumentis Eccleſiaſticis proditum eſt: ut hæreticos omittam, de quibus dicendum profecto eſſet, voluiſſe diſcerpere illas, aut etiam abolere magis, quam oppugnare. An vero de earum ſanctitate, & numine quidquam detractum fuiſſe arbitrabimur? minime certe! Ergo ſervus fidelis, qui Domino ſuo nec major, nec felicior eſſe debuit, accuſandus propterea non eſt, aut minoris æſtimandus, quod celebres viri ab illius ſententia quandoque receſſerint. Qui profecto, ſi Thomæ non in omnibus ſubſcripſerunt, & cum eo non ſunt, non tamen inter ſeſe ubique conſentiunt; quinimo acrius multo, & pertinacius inter ſe in umbratili campo literarum pugnant, quam cum Thoma; ut quod Hilarius dixit, *Bellum hæreticorum eſſe pacem Eccleſiæ*, nos dicere ſimiliter per quamdam accommodationem poſſimus, horum doctorum bellum Thomæ victoriam eſſe. Quamquam præterea videas, eorum complures ſemper a Thoma ſtare, fortiterque pro eo pugnare. Cum enim Joannes Scotus Aquinatis placitum aliquod, multis armatus argumentis, invadit, tunc Ariminenſis, Durandus, Henricus, Aureolus pro Thoma illi obviam eunt: ac rurſus, ubi Durandus, vel Henricus, vel alius quiſpiam inſurgit, ibi Joannem Scotum, & reliquos confertim ferme & agminatim partes Thomæ tueri, & in illius caſtra ſua ſponte militare conſpicias; ſolereque doctrina illius, tamquam umbone ferreo tecti, ſophiſmatum acutiſſimas ſagittas frangere, adverſariorumque phalanges profligare, & ſternere, cum ipſe Sanctus Doctor interea, tamquam bos laſſus, ubique fortius pedem figat,

Lib. 7. de Trinit.

gat; ut proinde Joannes Picus, cognomento Phœnix, prudenter ſibi, in reſpondendo objectionibus, robur & fortitudinem Thomæ optaverit: Sed quid, JOANNES DOCTISSIME, dicturi hi critici ſunt, ſi, quomodo eruditi quidam, & naris, ut ajunt, emunctæ pluribus perſuadere conantur, clariſſimi ii doctores, qui nequaquam tenui figmentorum caligine volumina Thomæ obſcurare videntur, ſenſu & intelligentia cum illis omnino conveniunt? Nam Joannem Scotum virum in diſputando acerrimum, & quem crebro & non diſſimulanter in Thomæ placita invehi plerique omnes credunt, idem Joannes Picus verbis tantummodo, non rebus, aut ſententia diſcrepare ab illo dudum dicebat; (quod ego verum eſſe pleriſque in locis nequaquam dubito) quamobrem, & eorum conciliationem atque concordiam orbi ſe exhibiturum, vita modo ſuppeteret, plane confirmabat, ac pollicebatur. At vero, utcumque res ſit, ego pro mea in Scotum, Durandum, Ariminenſem, Henricum, & claſſicos alios viros pietate & reverentia, ita de illis exiſtimo, ſi ſuam rogarentur ſententiam, ſic D. Thomam eſſe alloquuturos, quemadmodum olim Hieronymus Auguſtinum eſt alloquutus: *Nos inter nos eruditionis cauſa diſſerimus, cæterum æmuli, & maxime hæretici, ſi diverſas inter nos ſententias viderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere; nobis autem decretum eſt te amare, ſuſpicere, colere, mirari.* Et ego quidem ſic ſentio, & ſi critici diutius mihi eſſe moleſti pergant, urgebo eos profecto, ut auctorem aliquem nobis proferant, qui ita beatus fuerit & felix, cum antiquioribus, tum vero recentioribus temporibus, ut per omnia, ut Paulus loquitur, omnibus placuerit, & herbam ultro illis, ut dici-

Apolog. quæſt.

In Concluſ. Paradoxis.

Epiſt. 94.

dicitur, porrigam. Homerus, quem fontem ingeniorum Græciæ, Plinius, eruditique omnes merito nuncupant, obtrectatorem Zoilum devitare non potuit; & Naturæ, quæ inculpatiſſima eſt, accuſator Momus non defuit. Sed quid? nonne Philiſtæi Patriarcharum puteos, quos eximia ducti charitate ſedulo nobis eorum liberis effodere conabantur, improbo quodam & veſano labore obſtruebant? Hoc vero quid aliud dictu eſt, quam quod hæreticis nulla umquam religio futura eſt, aut obſtruere, aut certe inquinare ſanctorum doctorum lucubrationes & monumenta? Quamquam certe ab horum claſſe illos auctores ſcholaſticos eximo, quos commemoravi, ſed nihilominus ipſi quoque aut omnes, aut plures ad gloriæ faſtigium contendebant, & proinde nemo recte mirabitur, ſi in Aquinatem non diſſimulanter aliquando ſcribunt. Etenim nullum eſt corpus ſine umbra; & ut D Hieronymus ait, *nulla ars eſt ſine æmulis.*

Hiſt. nat. lib. 17. c. 5.

Proem. in cap. 2 Oſee.

Sic figulus figulo, fabro faber invidet alter,

Epiſt. 44. inquit Heſiodus, etſi illum Nazianzenus non laudat.

In Apolog. diſput. de deſcenſu Chriſti ad inferos.

Jam vero ſententias illas delectas, quas articulos Pariſienſes in ſcholis vocant, Picus ille nequaquam tranſire Alpes dicebat: &, ſi verum amamus, recentes ejus Academiæ doctores quædam non uſque adeo Chriſtiano reliquo orbi probata, & cum antiquiorum magiſtrorum decretis conſentanea, non modo nuper receperunt, verum etiam eos, qui in illa Academia ad graduum faſtigia promoveri velint, adhibito jurejurando recipere cogunt. Quamquam præterea articuli, quos refractarii noſtri crebre commemorant, doctrinam (10) hanc

(10) Legendi hac de re Apologiſtæ S. Thomæ, ejuſque interpretes, præſertim ad quæſt. 50. & 52 primæ partis Summæ Theologicæ,

hanc minime improbant, ſicut copioſe non minus, quam luculenter ſcriptores plerique non obſcuri nominis, ſuis in locis oſtendunt. & nunc non citra ruſticitatis cujuſdam notam objici nobis poſſunt. Cum enim a Stephano illius præclaræ univerſitatis Cancellario, & Pariſiorum Epiſcopo in veritatis gratiam rejecti, & penitus antiquati jamdudum fuerint, & cum Apoſtolica ſedes, & catholicus orbis reliquus, tanquam ſenatus conſulto, Thomæ doctrinam comprobaverint, & receperint, quid eſt, rogo, cur vel illa Pariſienſium placita nobis rurſus quiſquam objiciat? aut, qui doctrinam hanc oppugnant, quaſi univerſitatis illius præſidio freti, receptui canere nolint? *Orbis certe major eſt Urbe.*

Jam vero neque improbare, ac vertere vitio Doctori præſtantiſſimo aliquis debet, ſi de illis ipſis rebus in pluribus locis ſuorum monumentorum accurate & ſplendide etiam verba facit. Etenim &, *quod glorioſe dicitur*, D. Ambroſio teſte, *ſæpe repetendum eſt*, quod a *Dial. 6. de leg.*
Platone, tamquam vetus adagium, non uno loco celebratum fuit; & muſicos noſtra ſponte crebro rogamus,

M 2 ut

Caſimirus Oudin, alias S. Thomæ hoſtis incitatus, Tom. III. *Comment. de Script. Eccleſiaſt.* ad ſeculum XIII. Diſſertatione *de Scriptis S. Thomæ*, cap. 26. acriter invehebatur in Petrum de Alva, & Aſtorga, *articulos* iſtos Pariſienſes S. Thomæ objectantem, atque inter cætera de Petro illo ajebat: *Donec in individuo illas omnes propoſitiones adduxerit, eaſque in S. Thomæ ſcriptis (quod numquam præſtabit) oſtenderit, impudens, atque impoſtor, ut merito quidem apud æquos rerum æſtimatores appellatur.* Graviter quoque in re præſenti admonebat Abbas Fleurius, *Hiſtor. Eccleſiaſt.* Tom. 18 liv. 87 pag. 430. editionis Bruxell. an. 1716. *Entre tant de propoſitions condamnées quelques unes ... ne le ſont que parce qu'elles etoient contraires au prejugé du tems.* Decretum porro ſolemne a Stephano III. Epiſcopo Pariſienſi *de conſilio Facultatis Theologicæ* ad eam evocandam *Articulorum* condemnationem latum, exhibetur a Cæſare Egaſſio Bulæo, Tom. IV. *Hiſtoriæ Univerſitatis Pariſienſis*, ad ſeculum ejus VI. & an. Chriſti 1324.

ut cantilenas, quæ ſemel oblectaverint, iterum ac tertio repetere non graventur: ut proinde nec Patri huic ſanctiſſimo ſuccenſere aliquis merito poſſit, qui optima ubique & glorioſa profert; quinimo tenemur omnes multas ei gratias habere, quod illa ipſa, noſtri gratia, hoc eſt, in utilitatem & profectum noſtrum frequenter ediſſerat. Ad hæc, non omnia, quæ ab omnibus conſcribuntur, a cæteris leguntur, aut in omnium
lib. 1. de Ord. 11. manus deveniunt, ſicut & D. Auguſtinus etiam animadvertit; nec, ut ego quidem ſentio, omnia, quæ ab uno eodemque auctore, polygrapho præſertim atque fœcundo, qualis hic noſter eſt. Quamobrem ut expedire vehementer ille ipſe Auguſtinus, cæterique cum eo viri ſapientes exiſtimant, plures a pluribus, eiſdem quoque de rebus & quæſtionibus libros edi; ita ab uno eodemque eadem ſæpe repeti, modo prudenter id fiat, eximiæ cuidam in Chriſti Rempublicam charitati adſcribere ſtudioſi omnes debent: & Paulum non piguit Philippenſibus eadem denuo ſcribere, quæ adjudicabat fore illis neceſſaria. Rurſum, cum variis gravibuſque de cauſis multa volumina Thomas ediderit, omnino facere non potuit, cum ea, quæ inſtituiſſet, exequi, & perficere vellet, quin eadem argumenta, eaſdemque ſubjectas materias ſæpe tractaret: quod etiam viderat ſuperiores omnes factitaſſe, qui ejuſdem generis plura ſcripta elucubraverant. Quamquam profecto omnes non eadem exacte ubique tractant, non eodem ſtylo, nec pari facundia, aut dicendi arte. Quapropter, ut ſunt varia hominum ingenia, varium quoque & diverſum judicium de eodem argumento vario modo tractato, gigni, & effici haud raro perſpicimus, nec non & de ejuſdem aucto-

ctoris ſcriptis, ingenio, & ſoliditate. Quid igitur, quæſo, eſt, cur in uno Aquinate diſpliceant hæc, quæ in multis auctoribus laudantur? præſertim vero cum ea ſic expenderit, ac ita quaquaverſum examinaverit, ut mira quadam arte ac dexteritate, aut omnino novis, aut certe auctis & illuſtratis rationibus tamquam nova proferat. Neque enim eiſdem rationibus ubique ac perpetuo nititur, quomodo nihilominus Hieronymus, Athanaſius, Cyrillus, Hilarius, Auguſtinus, graviſſimique multi Theologi in ſuis ſcriptis niti conſueverunt; ut hinc quoque amplitudinem hujus doctrinæ, & cœleſtium theſaurorum copiam, quam DEus huic Doctori præ multis impertiit, intelligere, & venerari quilibet poſſit. Sed & cum in uno volumine pauciores ac magis preſſas rationes, quam in alio ad rem aliquam vel ſtatuendam, vel explodendam profert, deprehendi ego eas eſſe etiam ſolidiores & efficaciores. Sic enim in Summa ſubtilius preſſiuſque, & veluti quibuſdam punctis ea attingere ſolet, quæ in Quæſtionibus Diſputatis, inque libris contra Gentes, & alibi quaſi in lineas, & ſuperficies, corporaque extendit; & ſunt nihilominus, ut frequentius, graviora, ac magis nervoſa, ut certe non ægre admodum tria illa diſſerendi genera, quas Homerum in Uliſſe, Menelao, & Neſtore expreſſiſſe quidam ſcripſerunt, in Thomæ voluminibus miro & plane divino hominis ingenio expreſſa ſit reperire; magnificum nimirum & copioſum in Quæſtionibus diſputatis, in ſententiis, atque in libris adverſus Gentes. ſubtile & ſtrictum in Summa, & in Miſcellaneis, quæ Quodlibeta vocantur; mixtum & moderatum in pleriſque ejus commentariis, & libellis. Præterea, quæ videntur ea-

dem prorſus rationes eſſe, eiſdemque niti mediis, ego non uno in loco animadverti, & evici eſſe illas ampliores & magis univerſales, quam in alio: quod feciſſe Ariſtotelem in Tranſphyſicis, Averroes quoque ſubtiliter olim vidit. Habet itaque lector, unde novus ſemper ac recens ad Thomæ volumina, & loca luſtranda, inter ſeque conferenda accedere poſſit; & proinde unde faſtidium, ſi quod falſa imaginatio afferat, facile depellat.

Cumque plerique omnes perſpicuitatem & lucem clariſſimo huic Doctori miro conſenſu præter cæteros ferme recentiores tribuant, conſentaneum eſt, ut nequaquam ipſius vitio, ſed vel rerum magnitudine, quas expendit, vel eorum tarditate, qui legunt, obſcurus quibuſdam eſſe videatur. Sic enim Hieronymus alicubi ait: *Obſcuritas aut rerum difficultate, aut magiſtri imperitia, aut diſcentis nimia tarditate naſcitur.* Atqui Thomam fuiſſe imperitum magiſtrum, ne ipſi quidem adverſarii, ut ego plane arbitror, credunt. Etenim arte, methodo, judicioque incredibili ubique progreditur, propriiſque, & receptis verbis, quod & Ariſtoteles monet, non vero obſoletis, aut omnino novis, aut impropriis utitur: ut lucem ubique lectoribus, & ſtudioſis voluiſſe afferre patenter declaret. Etſi enim obſcuritas ſpecies quædam ſilentii ſit, ſicut D. Baſilius in libro de Spiritu ſancto acute dixit, & Heraclitus, nonnullique præclari Philoſophi obſcuritatem magnopere commendaverint; quod, ut inquit Boetius, *Arcanorum ſit fida cuſtos, & ſapientiæ tantum cultores ſuo colloquio dignatur*; Aquinas tamen, qui non modo cum Paulo ſapientibus atque inſipientibus debitorem ſe eſſe intelligebat, ſed cum

In cap. 5. Oſee.

Proem. lib. de Hebd.

Pla-

Platone, & Ariſtotele quoque noverat certiſſimam ſcientis notam eſſe, poſſe, ac ſcire docere; tenebras, & obſcuritatem omnem non modo a ſuis; ſed ab aliis quoque multorum doctorum voluminibus & ſcriptis, magno rerum & verborum ſplendore adhibito, & quantum res pati poterant, ſemper depulit, ac fugavit, ut vere ſcripſerit ſtylo hominis, plano videlicet & luculento, quem omnes intelligere poſſint. Quamvis rogatus, ſe ex eorum fuiſſe numero nequaquam negaret, qui cum Auguſtino ſcribendo proficiunt, & proficiendo ſcribunt; ut ſi in poſterioribus voluminibus commutavit ſententiam, quod ii volunt, & palidoniam aliquando cantavit, nemo proinde mirari, nemo factum improbare ratione aliqua poſſit. Quis enim eſt tam felix, tamque beatus, qui ea omnia juvenis norit, quæ ſenex; atque adeo, qui cum Solone non ſeneſcat plurima diſcens? & ob id, ſi aut eadem prorſus argumenta, aut alia illis cognata, quæ jamdudum tractaverat, multo poſt tempore rurſum expenderit, non etiam, ſtudiorum & temporis beneficio a priori aliqua opinione & ſententia, quam vel ſuo marte invenerat, vel ſequutus alios auctores, quod fieri ſolet, comprobarat, non, inquam, interdum receſſerit? Nonne duodecim ſunt horæ diei? nonne & ſapientis eſt mutare propoſitum? Quorſum enim viveret homo, ſi nihil ætas, nihil aſſidua lectio, meditatio, uſus illi conferrent? *ſolet mortalibus*, inquit Euripides in Hippolyto, *prudentior poſterior eſſe aliquando cogitatio* Tullius quoque fatetur ſibi adoleſcenti inchoata quædam & rudia excidiſſe. Quod & eveniſſe Tertulliano contra Marcionem, Origeni in Cantico canticorum, & Quintiliano denique in 12. libris Inſtitutio-

a p.dist. 1. quæst. 7. Epist. ad Flavianum. tionis oratoriæ D Hieronymus graviſſimus teſtis eſt. Cumque Damaſus Papa dicat. *Reiterari oportet, quod male geſtum eſt*; & Leo Pontifex, *tunc optime veritatem defendi, cum opinio falſa a ſuis auctoribus improbatur*, quid mirum eſt, ſi bis, aut ter in tanta voluminum copia (neque enim ego ſæpius illum hoc egiſſe animadverti) ab ea, quam alias docuerat, ſententia humilis & pius, ſe accito recedit? Certe etiam libellum illum, qui de concordis dictorum Thomæ inſcribitur, ſectatores ejus non incelebres fuiſſe ab eo editum nolunt. Nec tamen minus farta & tecta ejus auctoritas quoque maneret, ſi fœtus germanus Thomæ id opus eſſet; utpote ejus, qui Auguſtinum Doctorem eximium, & Venerabilem Bedam, & alios quoſdam ſequutus imprimis fuiſſet. Sed & Joannis Scoti interpretes nulla in re magis laborant, quam ut eum ſibimet ipſi concilient. Ubi enim veritas Heracliti antro detruſa, aut Democriti puteo demerſa latitat, hoc eſt, nondum illuſtris & omnino conſpicua prodit, licuit profecto ſemper, atque licebit inquirere, & ſcrutari, & pro pondere argumentorum, proque majori divini Numinis afflatu, prioribus ſcriptis addere, demere, commutare, melioremque proferre ſententiam; rudiora expolire, nimis preſſa fuſius & copioſius explicare, addere obſcuris lucem, & ubi offendere nos poſſe veremur, moderari, & mitigare. Scripſit bis in Abdiam Prophetam Hieronymus, Pſalteriumque non ſemel latinum fecit, ut priore ſcripta, uti ad Pammachium ſcribit, poſterioribus emendaret: *De Script. Eccl.* Et Gregorio Nazianzeno licuiſſe alibi dicit, eumdem Maximum (quod nonnulli nequaquam recipiebant) pro tempore & laudare, & vituperare.

Quam-

Quamquam præterea, ſi verum amamus, diſſentire doctores a ſe ipſis, Sanctumque Thomam præcipue, ubi conſentiunt maxime, crebro ignavia noſtra putamus, qui nec illorum verba ponderamus, nec ſenſum tenemus, aut ſcopum, in quem illa dirigunt, attingimus, ſed (proh pudor!) ad pauca reſpicientes futiliter ſæpe proferimus. Recte profecto Theodoretus in Eraniſte, lib. 1 hæretico Scripturas quaſdam ſibi invicem repugnare affirmanti: *Tibi, inquit, non animadvertenti, vel temere contendenti videntur repugnare, quæ recte conveniunt.* Ad hæc, ego alibi multis argumentis, & niſi vehementer fallor, ad perſuadendum aptis, oſtendo conſueviſſe non raro Doctorem hunc, ubi orthodoxam Eccleſiæ fidem integram & inviolatam manere prudens animadvertit, ſi unam perinde atque alteram de re aliqua opinionem aliquis tenuerit, utramque ſuis ſcriptis ſequi, atque docere; unam quidem priore, alteram poſteriore a ſe volumine edito. Quamobrem fit, ut ſi illius diſcipulis & alumnis ferme omnibus tutior, & ex ejus animo illa magis eſſe videatur, quam poſterioribus ſuis ſcriptis docet, præſertim in Theologiæ Summa, quam teſtamentum illius Capreolus, & alii quidam vocant; mihi nihilominus longe aliena mens ſit, & neque paucis, neque levibus rationibus ductus conſtanter cenſeam, alterutram qui ſequutus fuerit, ab illius ſententia non diſcrepare. (11) Equidem D. Auguſtinus, quem Tho-

N mas

(11) Prope finem lectione 19. *De dictus eundi te orbis*, Vielmus iterum inauit, ſed breviter tam, & ou la uſus ratione, unde & ejicimus non eum ille locum, ad quem nunc alludit. Suſpicamur, atque dolemus latere alicubi vel periiſſe omnino hoc ibrat opus illam, quæ res iſta clarius explicabatur, quæque, noſtra ſententia Thomiſticæ ſcholæ futura in rebus multis utiliſſima.

mus libenter ſequi, & ad unguem, quod ajunt, exprimere ſolet, & Plato Philoſophorum Princeps eumdem morem in ſuis præclaris voluminibus crebro ſervarunt. Igitur quod ingenio & arte a magnis auctoribus ad doctrinæ varietatem & ubertatem oſtendendam, & laudem acquirendam factum aliquando eſt, in rebus nimirum: ubi rationes & argumenta magni ponderis utrimque eſſe videntur, nec ſatis dilucide, a qua parte veritas eſſet, tunc temporis cerni potuit, imperiti & oſcitantes homines contradictionem eſſe exiſtimant, & ad calumniam trahunt.

At vero age & illud perpendamus, quod nonnulli ajunt, S. Thomæ ſcripta non commovere, nonque excitare lectores. Nam cum Patres illi antiquiores ferme omnes copioſi admodum & acres in dicendo ſint, exceſſibuſque, & figuratis eloquutionibus, quemadmodum & Oratores profani reliqui (quod illa ætas ita exigebat) paſſim utantur, Sanctuſque Thomas brevis, purus & omnino didaſcalicus, mirum non eſt, ſi non ita hujus ſcriptis, quemadmodum veterum illorum præclaris monumentis, commovemur, & excitamur: hic diligentius docet; illi felicius movent: fines diverſi ſunt. Quamquam ſi earum rerum quoque certam rationem haberemus, quas de DEO, de Chriſto Domino noſtro, de Angelis, de beatitudine, deque aliis pleriſque rebus interdum diſſerunt, non pro dignitate tantum & natura earum, ſed etiam pro modo, quo illas tractavit, & explicavit (nec enim frigide, ſed ardenter de eis ediſſerit) profecto non exiguis divini caloris igniculis nos caleſieri, & ſagittis potentis acutis corda noſtra vulnerari ſæpenumero experiremur. *Verba etenim*

nam ejus omnia animæ languentis medicinam habent. Sed ita excellit hac in parte inter Scholaſticos, fateor volens ac lubens, S Bonaventura in opuſculis; ut cum veterum quovis conferri, multis vero præferri, citra eorum injuriam poſſit: in quibus certe eminere mihi videtur ejus Itinerarium mentis in DEum, & jure ac merito a Cancellario Gerſone eximiis laudibus efferri. Sed & ego recentiorum quibuſdam libellis, in primis vero Laurentii Juſtiniani, Venetiarum Protopatriarchæ, & Bartholomæi Vincentini, Ordinis Prædicatorum, & ejus civitatis (12) quondam Epiſcopi, mirifice commoveri me, & ita ad bene ſanćteque vivendum impelli ſentio, ut nuſquam magis: ac propterea ægre admodum fero Vincentini libellos occultari, & a ſtudioſis non legi. Habent enim non ſolum incipientes, atque proficientes, unde facilius & felicius promoveantur, ſed ipſi quoque perfecti, unde eximiam ſpiritus oblectationem, ingenſque robur nanciſcantur.

Hic Bartholomæus Epiſcopus ſuit Vincentiæ, vir ſanćtus, qui & miraculis clarus.

Porro autem dolet mihi, & vehementer quidem, non ſolum illum Anonymum nebulonem Pariſienſem, cujus ſuperius inviti mentionem fecimus, ſed & Gerſonem, atque alios complures & pios & doctos homines in S. Thomam, cæteroſque ſcholarum claſſicos & primæ notæ auctores ita commoveri, quod & Philoſophorum doctrinis, non modo perdiſcendis, dilucidandiſque, ac interpretandis, ſed etiam alios edocendis diligentiorem operam navaverint; & frequentiores atque prolixiores, ut illis videtur, in eis citandis ſint; cumpri-

N 2 mis

(12) Bartholomæus hic fuit de Bregantiis cujus opera adhuc aſſervantur inedita apud noſtros ad S. Coronæ Vincentiæ. Horum operum catalogum ex Barbarano, exhibet Echardus, Tom. I. pag. 458.

mis autem, cum chriſtiana dogmata, & ſacras Literas explicare nituntur. Reſpondi his copioſius olim in Apologia. addam nunc pauca quædam; ut eos, ſi fieri poteſt, deliniam; dixiſſe enim Ariſtotelem perhibent: *Si crebro jacias, quandoque feries.* Et primum oſtendere non laborabo, quantum præſidii Philoſophiæ ſtudia ad ſacras Literas intelligendas afferant: id enim eruditi utriuſque manus quam plures copioſe & diſerte antehac feliciter egerunt, noſque hoc onere prorſum ſublevarunt; ſed hoc in præſenti dumtaxat demonſtrabo, S. Doctorem, quem iſti accuſant, nihil egiſſe aliud, quam quod alios illuſtres & ſanctiſſimos Patres factitaſſe literarum monumentis proditum eſt; atque adeo, cum vita Sanctorum, ut D. Ambroſius monet, *cæteris norma vivendi ſit*, & D. Auguſtinus contra Mendacium aſſentitur, immerito plane vel ipſe unus, vel etiam cæteri cum eo ſcholaſtici Patres eadere, aut reprehenduntur, aut etiam vapulant.

Lib. 2 de Virg.

Nam, ut Abrahamum omittamus, quo ſanctiorem ætas illa neminem vidit, & nihilominus Phœnices, atque Ægyptios ingenuas, ac liberales artes, ut ferunt, edocuit; & Joſephum illius pronepotem caſtiſſimum; & deinde magnum Judæorum legislatorem Moyſem, qui Ægyptiorum diſciplinas & ſcientias, quæ & variæ & præſtantiſſimæ erant, inſigniter calluerunt, & ut creditur, Judæos edocuerunt; ad nonnullos dumtaxat eccleſiaſticos Patres me verto, imprimiſque ad Origenem, magnum illum & celeberrimum doctorem, quem Eccleſiarum magiſtrum Hieronymus vocat, de quo, quantum ad inſtitutum noſtrum attinet, Nicephorus, lib. 5. poſt Euſebium ita ferme in ſua hiſtoria ſcribit: *Et quos*

Epiſt. 65.

idoneos eſſe ad Mathematicas diſciplinas percipiendas videbat, eos ad Geometriam, Arithmeticam, aliaſque liberales artes perducebat: inſuper autem & ad Philoſophorum ſectas cognoſcendas inſtruebat, dogmata eorum illis exponens, & commentarios in res quaſvis addens, ita ut apud Philoſophos magnus quoque haberetur: quod ſi qui eſſent paulo rudiores, eos artes Cyclicas edocebat, magnam inde utilitatem comparari ad ſacrarum diſciplinarum doctrinam perhibens. Hæc Nicephorus, qui & Heraclam Alexandrinum Epiſcopum, virum ſumma ſanctitate morum ornatum, ſermone diſſertiſſimum, & doctrina excellenti præditum, illud idem munus deinceps Alexandriæ præſtitiſſe teſtatur. Atqui & Hieronymus nobilium pueros ſibi commiſſos in Poëtarum, ac Rhetorum libris inſtituebat; atque, cum id ei Ruffinus imperite objeciſſet, nec reſponſione quidem aliqua vir ſanctiſſimus & graviſſimus hominem eſt dignatus. Gregorius vero Nazianzenus, ſe Athenis multos annos *Epiſt. 27. ad Baſilium.* cum Magno Baſilio eiſdem præclaris Philoſophiæ, & oratoriæ Facultatis ſtudiis operam dediſſe, probatiſſimoſque eo tempore Sophiſtas audiſſe narrat. Quod Chryſoſtomus de ſe quoque, & altero, ut opinor, Baſilio idem ferme in libris de Sacerdotio ſcriptum reliquit. Sed cæteros quoſque ſanctiſſimos viros, & eminentis in Eccleſia nominis conſulto nunc præteribo, ne ligna in ſylvam afferre videar, qui omnes eo labores ſuos: & ſtudia hujuſmodi retulerunt, ut Gentilium, cæterorumque noſtrorum hoſtium improbitatem, & inania in chriſtianam pietatem argumenta felicius retunderent, noſtraque, ubi oportuiſſet, fortius tuerentur. *Stude ſapientiæ fili mi*, inquit Scriptura, *& lætifica cor meum, ut poſſis reſpondere exprobranti ſermonem:* *Prov. 27.* quod & vi-

va voce, & editis voluminibus illi quidem jamdudum præſtiterunt, & Aquinas noſter poſtea accuratiſſime, & egregia cum laude eos imitatus exhibuit.

Sed mille enſes, inquiunt quidam, milleque clypeos Turris noſtri Davidis habet, ut illis Chriſti milites armati ac inſtructi, & eam fortiter tueri, & profligare inſanientes hoſtes glorioſe poſſint; ut proinde ſupervacaneum ſit ex Philoſophia petere ſuppetias. Non prorſus repugno; ſed ſciſcitor tamen, cur, cum prudentiſſimus David blaſphemum hominem, & Iſraelitici populi ferociſſimum hoſtem ſumma omnium cum admiratione peremiſſet, ejus enſem una cum reliquis armis in templo appendit? quid hic, rogo, dicturi ſunt? nonne cauſæ, ſi verum amamus, in aperto ſunt? Nempe ut facinus illud præſtantiſſimum, atque præclara victoria, quam auctori DEO acceptam referebat, nullo umquam tempore traderetur oblivioni; utque ſuo exemplo Hebræos milites cohortaretur, ut hoſtes ſuos ipſorum etiam armis, ſi quando res ita ferret, fortiter interimerent: nemo enim non intelligit, hoc eſſe facinus præſtantiſſimum, & quo glorioſius nullum ſit in bello invenire. Nec admodum refert, ſi illud quoque verum eſſet, quod quidam objiciunt, Origenem videlicet exiſtimaſſe, eſſe abſurdum profanarum literarum eruditionem cum ſacra commiſcere doctrina. Enim vero neque hoc exi-
De Sacram. Euchariſt. cap. 17. ſtimaſſe Origenem, Thomas Waldenſis longe doctiſſimus & celeberrimus contendit, & teſtimonia ſplendidiora Sole Waldenſi ſuffragantur. Nam quomodo dixiſſet Porphyrius, illum convertiſſe Græcorum divitias ad locupletandum chriſtianum dogma? & rurſum quomodo ea Euſebius, & Nicephorus, quæ commemoravi-

mus,

mus, de eo ſcripſiſſent? ſed & Theophylus, lib. 2. Paſchali, nonne eum hanc quoque ob cauſam, immerito quamvis, reprehendit? impoſtura igitur & calumnia eſt, hoc ſentire exiſtimaſſe Origenem; & ſi exiſtimaſſet, ut dixi, ſtatueremus ei ex adverſo priſcos illos Theologos, Origene ipſo ſanctioris in Eccleſia nominis, qui in ſuis libris, Platonem, Varronem, Ciceronem, hiſque affines Poetas, Rhetores, & Hiſtoricos ad multorum uſque admirationem tum ſæpe proferunt, quemadmodum Thomas, & cæteri recentiores, Ariſtotelis, Averroes, Avicennæ, cæterorumque Peripateticorum, qui maximo nunc in pretio habentur, Philoſophiam ad criticorum querimoniam uſque ſectantur. Enumerat Hieronymus ad Magnum antiquiores complures, & conſectim ſubdit: *Qui omnes in tantum Philoſophorum doctrinis* Epiſt. 24.
atque ſententiis ſuos refarciunt libros, ut neſcias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſæculi, an ſcientiam Scripturarum & paulo inferius: *Nec ſtatim prava opinione fallaris, contra Gentes hoc eſſe licitum, in aliis diſputationibus diſſimulandum; quia pene omnes omnium libri, exceptis his, qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæque pleniſſimi ſunt.* Auguſtinus quoque cum Hieronymo non modo conſentit, quin etiam ad ea ſtudia nos, lib. 2. de Doctrina Chriſtiana, cohortatur: *Philoſophi*, ait, *qui vo-* Cap. 40.
cantur, ſiqua forte vera, & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam, tamquam injuſtis poſſeſſoribus, in noſtrum uſum vendicanda ſunt, & paulo poſt: *Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles noſtri? nonne aſpicimus, quanto auro, & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus, doctor ſuaviſſimus, & martyr beatiſſimus? quanto Lactantius? quan-*

to

to Victorinus, Optatus, Hilarius? ut de vivis taceam, quanto innumerabiles Græci? & alia plura perſequitur, quæ lectoribus obvia & trita ferme cum ſint, conſulto omitto. Sed & Palladius Hellenopolitanus Epiſcopus, Evangelicam parabolam, qua regnum cœlorum ſimile fit Scribæ docto, qui profert de theſauro ſuo nova & vetera, ita alicubi interpretatus eſt: ut vetera illa, humanæ ſapientiæ diſciplinas, nova autem, ſancti Spiritus eloquia Dominus intellexerit. Et Divus Hieronymus, libellum quemdam de Spiritu ſancto inſcriptum
Præf. in lib. Dydimi de Spiritu Sancto. (qui an D. Ambroſii fuerit, ut Ruffinus putat, an alterius auctoris, in præſenti non admodum refert) hic elevat, & parvipendit; *quod nihil in eo dialecticum viderit, nihil virile atque diſtrictum, quod lectorem in aſſenſum trahere poſſit.* Sed & quantum Dialecticæ tribuerit D. Auguſtinus, facile videre eſt libro primo contra Creſconium; ut graviſſimorum hominum judicio legitimus Dialectices, cæterarumque artium, quæ ingenuæ & liberales paſſim dicuntur, uſus coargui, & improbari cumprimis in propugnanda religione noſtra nequaquam poſſit. Quamobrem merito excandeſcunt eruditi in Lactantium, qui Philoſophiam omnem abjecerit citra delectum, & eo ſæpe magis, quo ipſe non aliter glorioſus de inimicis victorias tulerit, niſi quia ea erat inſtructiſſimus. Amplius, & cogitandum præterea his auctoribus fuerat, ſacras Literas, quæ & DEI oracula ſunt, non omnia, quæ in noſtrum uſum veniunt, edocere: quamobrem, ubi earum auctoritas nobis deeſt, ſolemus naturæ conditionem ſequi, ſicut & ipſe D. Thomas conſulit. Quid igitur hic fecit? quid peccavit? quid commeruit, cum virili & genoroſo ingenio

com-

compulit naturam Religioni inſervire? cum ancillas coegit dominæ ſuæ ſuppetias ferre? ob eam nimirum cauſam, ut abſtruſiſſima illa DEI arcana, & ipſe nobis luculentius explicaret, & nos eo præceptore facilius perciperemus? Loquitur de natura in ſanctis Literis DEus, & humano more, illis de cauſis, tropis, ſimilitudinibuſque, ac rebus nobis cognatis & familiaribus frequentius utitur & Thomam aut vituperabimus, aut coarguemus, qui, ut facili tutoque itinere in DEI contemplationem & admirationem homines duceret, ſermonem de natura cum ſermone de DEO, Philoſophiam cum Theologia, humanas artes cum divinarum rerum contemplatione commiſcet? Atqui hic antiquarii etiam allegorias nobis objiciunt. Etenim, inquiunt, vinum, quod mixtum eſt aqua, eximius quidam Propheta damnat. Sed & nos quoque amici, aquam illam Prophetæ repudiamus & exetramur, quæ hæreticorum doctrina eſt, pernicioſarumque opinionum perſuaſio; quam cum orthodoxæ Fidei dogmatibus Eccleſiæ hoſtes infarciunt: aquam vino miſcent, & quidem aquam, quæ numquam tranſit in vinum, ſed ſemper ſuas proprietates retinet. Sed Doctor noſter aquam Philoſophiæ, bonarumque artium efficit, & convertit piis omnibus in pretioſum vinum, exemplo Domini in nuptiis, hoc eſt in gloriam DEI, in animarum utilitatem & ſalutem. & rurſum ipſam hæreticorum doctrinam & infidelium in ſanguinem impius mutat; quemadmodum olim, DEO jubente, Moſes tenebroſis Ægyptiis aquam fluvii in typum converterat. Quamquam præterea ii amici noſtri cogitare deberent, Sapientiam quoque id vinum miſcere, quod nobis aliquando propinat.

Iſaias c. 1.

Vide Epiſtolam Taraſii ad Imperatorem in actis ſecundæ Synodi Nicenæ

Exodi 7.

Quod ſi Philoſophiam hanc, quam Thomas ſe-

quutus eſt, ideo vituperant, quod non Platonis ſit, qui cæteris Philoſophis propius ad chriſtianam pietatem ſuis placitis acceſſiſſe Patribus noſtris ferme omnibus viſus eſt, quem & propterea ſectabantur, ſed Ariſtotelis, qui ab ea receſſiſſe in multis exiſtimatur; reſpondebo, obſervaſſe me, Aquinatem nuſquam, quod Ariſtotelis doctrina exactiſſime ſit eruditus, eaque in docendo ita frequenter utatur, vel paradoxa, vel abſurdas, hæreticaſque de Religione ſententias in Eccleſiam invexiſſe; quinimo, tamquam ſapientiſſimum quemdam prophetam, hujus Philoſophi opiniones, atque decreta, quæ noſtræ pietati adverſari animadvertit, penitus, ac veluti eminentes & conſpicuos ſcopulos evitaſſe, miroque quodam ingenii acumine, & felici dexteritate ea, quæ ambigua eſſe poterant, commode, pieque interpretari conſueviſſe: contra vero antiquorum quoſdam celebrioris in Republica noſtra nominis, quod Platonicorum Philoſophiam impenſius ſectarentur, & erraſſe locis quamplurimis, & non ita diligenter ac limate, ſicuti oportuiſſet, edocuiſſe. Adducam nunc in medium unius, atque alterius aliquot placita, aut exempla, ne antiquarii temere me loqui arbitrentur. Gregorius Nyſſenus Magni Baſilii frater, Platonem ſequutus, humanam animam eſſe corporis entelechiam, quod Ariſtoteles recte voluit, conſtanter negavit; quod ſequi omnino inde cenſeret, morti illam cum corpore obnoxiam eſſe: cujus ſententiam Concilium Viannenſe, & Lateranenſe poſtremum, communibus decretis, jampridem damnarunt, quamquam, ne quid diſſimulem, & Juſtinus quoque Martyr & Theodoretus, libro 5 de curandis Græcorum affectionibus, in Nyſſeni ſententiam conceſſiſſe mihi videntur. Origenes autem, & Baſilius, atque Michael

Pſel-

Unde & Epiphanius lib. 2. hoc nomine Arrianos damnat, ac quidquam ſimile in Luciferianos D. Hieronymus objicit.

Lib. 2. de Anima.

Pſellus, & alii nonnulli Platonicorum alumni, Angelos, & Cacodæmones corporeos eſſe ſenſerunt: quam opinionem, etſi dum ſacras literas Cardinalis Cajetanus ſuis commentariis interpretaretur, ſequutus ſit, ego tamen multis argumentis & rationibus improbari, & explodi poſſe non dubitò. Porro Auguſtinus cum lucem tenere primum locum in corporalibus dicit; noſque bonos eſſe bonitate DEI; animam vero noſtram abſque corpore nonnulla ſentire; duo feciſſe DEum, quorum alterum forma præditum ſit, alterum autem informe, & ejuſmodi alia quædam, ſic eum Aquinas pro ſua in illum reverentia & pietate interpretatur, ut alicubi acute elevet, alicubi amanter deflectat, alicubi demum, quod Platonicos ſequutus ea dixerit, excuſet; quod etiam Auguſtinus erga Tertullianum egerat, cum eum refert dixiſſe, DEum eſſe corporeum, & Hieronymus erga Millenarios. Tanto honore homines doctos proſequebantur! *Lib. de hæreſ. c. 86. in cap. 19. Jeremiæ.*

Cum vero audio tardos quoſdam, & plane rudes & hebetes vocare Thomam curioſum, & illius lucubrationes ea de cauſa vel deſpicere, vel vituperare ſolere, mihi mox in mentem veniunt illa D. Hieronymi verba *Sunt edentuli, qui veſcentium dentibus invident, & Talpæ, quæ Capreæarum oculos contemnunt.* Nam, ſi curioſus ille dicendus eſt, qui, ut inquit Anſelmus, ea ſcire, aut ſcrutari deſiderat, quorum nulla utilitas eſt, nullum commodum, nullumque beneficium; gravis profecto impoſtura eſt, & manifeſta calumnia, hunc ſanctiſſimum doctorem vocare curioſum. Ea enim ſcrutatur ubique, atque in ea totus conſtanter incumbit, e quibus ſummam nobis utilitatem, & maximum beneficium afferat. Neque enim ei objicere quiſquam poteſt, quod Sacer- *Epiſt. 84.* *Lib. de ſimilitud.*

 do-

dotibus ſuæ tempeſtatis Hieronymus deplorans objicie-
Epiſt. 146. bat, *quod dimiſſis videlicet Evangeliis, & Prophetis, comœdias legerent, amatoriaque Bucolicorum verſuum verba cantarent*; nec quod Auguſtinus in Philoſophos non minus eleganter, quam vere ita ſcribit: *Sunt, qui deſertis virtutibus, & neſcientes, quis ſit Dominus, & quanta ſit majeſtas ſemper eodem modo manentis naturæ, magnum aliquid ſe agere putant, ſi univerſam illam corporis molem, quam mundum nuncupamus, curioſiſſime, intentiſſimeque perquirant; unde & tanta ſuperbia gignitur, ut in ipſo cœlo, de quo ſæpe diſputant, ſibimet habitare videantur.*

Lib. de moribus Eccleſiæ catholicæ.

Profecto illud, & cœleſte, & vere interius ſacrarium; a quo divina lege arcemur omnes, nonniſi ſanctis Scripturis, & divinis Traditionibus ducibus, Thomas ingredi ſolet. nunquam inanibus vetitiſque dæmonum adjumentis in conquirendis liberalibus diſciplinis, quod perditi quidam homines facere ſolent, quodque ipſe graviſſimis verbis ſæpenumero inſectatur, quin potius divinis ſemper præſidiis, precibus videlicet, & caſtiſſimis obſequiis uſus, nihil eorum aut prætermiſit unquam, aut ſegniter egit, quæ ad munus id & provinciam, quam adminiſtrabat, pertinerent; ac denique credita ſibi talenta multa cum humilitate, eximaque in ipſum DEum charitate ultro, aſſidueque in Eccleſiæ utilitatem expoſuit. Et curioſum eum leviſſimi, & imperitiſſimi homines appellabunt? Sed altiora illa arcana, inquiunt, non modo attingit, ſed etiam reſerat, quæ ſilentio & humilitate adoranda eſſent: quamobrem & Icari, Phaetontiſque caſus quidem ſatis intempeſtive, ac procaciter commemorat. At vide mi frater, ne arcana illa tibi dumtaxat altiora ſint, non vero Thomæ, qui liberalium, & ingenuarum omnium diſciplinarum præclara cognitione inſtructus & dives, ſanctoque Spiritu copioſe perfu-

ſus,

Google

ſus, potuit, ſi alius quiſquam, præpetibus pennis ſeſe in ſublime ſine ullo vitæ diſcrimine tollere, & abſque temeritatis nota cubiculum ſponſi ingredi; ut fruſtra & inepte Icari, Phaëthontiſque funera hoc loco commemores. Aquilam ſcribunt, aciem oculorum in Solem fortiter figere, pulloſque ejuſmodi obtutu, tamquam certo argumento, num ſui ſint, experiri, & Bubones, ac Noctuæ, quod jucundiſſimam diei lucem ferre non poſſint, eam ob rem curioſam illam, temerariamque vocabunt? Grandes tractationes, inquiunt cum Hieronymo, ingenia tenuia non tolerant, & in ipſo conatu ultra vires ſuas ſuccumbunt; & rurſum cum alio quodam. *Quæ ſunt occultata, non oportet quærere.* Probo; ſed respondebo cum Theodoreto, Dialogo 1. Eraniſtæ, quod nec ea, quæ ſunt declarata, penitus ignorare debemus; & rurſum, ut proferant refractarii, ubi Aquinas quidpiam tentaverit, quod non feliciſſime confecerit: indicent, quod onus ſubire aggreſſus aliquando ſit, quod ferre illius vires, humerive recuſaverint, aſſentirique confeſtim illis parati ſumus. *Epiſt. 1.*

Jam vero, quod de partitionibus, & ſuppartitionibus alii quidam afferunt, ita frigidum & ineptum, ut dicam, quod ſentio, mihi eſſe videtur, ut refellere plane pigeat. Nam, ut Platonem prætercam, qui partitiones primas obtinere in ſcientiis exiſtimavit; & Ciceronem, qui eas ubique probat; & Ariſtotelem, quem, licet verbis ab iis recedere videatur, re ipſa tamen eorum ſententiæ ſubſcribere complures viri nec indocti, nec inglorii auctores contendunt, Averroes certe, qui diviſiones hujuſmodi improbare nonnullis videtur, etſi ſua ipſarum natura non eſſe in ſcientiis neceſſarias dicat, conſulere tamen probe tardioribus ingeniis haud inficiatur. Et

quidem id efficit partitionibus illis S. Doctor, ut ea, de quibus diſſerit, percipere & complecti imperitiores, quos etiam imbuendos & inſtituendos ſuſcipit, facilius poſſint. Non ſunt auditores omnes vel ad præclariſſimas res contemplandas, vel ad præceptiones de moribus retinendas, Heſiodo etiam teſte, æque idonei, & felices. Itaque quemadmodum cibus, cum accurate manditur, & in minutiores partes conteritur, nequaquam defatigare naturam ſolet, quin etiam facilius concoquitur & digeritur, vitæque noſtræ conſulere vulgo etiam creditur; ita propemodum animi noſtri ſenſa, & verba, methodo & ordine in ſuas claſſes, & locos diſpoſita, lectores magna utilitate voluptateque afficiunt, auctoreſque ipſas res perbelle tenuiſſe declarant. Præterea in ipſo voluminis tamquam limine & veſtibulo, quam ſint omnes argumenti partes inter ſe diſpoſitæ & connexæ, oſtenditur; ac fit, ut lector non omnino novus, aut hoſpes, ſed veluti diu verſatus, & familiaris univerſum opus ingrediatur, & luſtret. Et plane non ſolus Thomas in dividendis, ſubdividendiſque ſanctis Scripturis, & eorum doctorum lucubrationibus, quas ſuis commentariis explicandas ſuſcepit, accuratus fuiſſe videtur, ſed & reliqui etiam eorum temporum clariſſimi omnes auctores: quorum ſiquis commentarios evolverit, facile perſpiciet, illud diſſecandi, partiendique in minutiores partes artificium (quod Plato eſſe boni coqui munus exiſtimavit, & moroſi illi aſſueti groſſioribus bolis faſtidiunt) eos veluti publico decreto ſervaſſe. Quamquam, cum lector pulcherrimam illam artem, moræ impatiens, ferre non poteſt, nemo eorum ita auſterus eſt, ut ego profecto ſentio, qui aditum illi confeſtim ad alia tranſeundi

di conſultus neget; ut de eis conqueri, propter partitiones illas minutiores, nemo ſtudioſus poſſit

Poſtremo vero, cum Eccleſiæ conſuetudo ſit, quæ doctorum monumentis auctoritatem & pondus afferre ſolet, mirari nemo debet, ſi celeberrimos ſui temporis auctores, quos iſti proferunt, graviſſimus Doctor vel ad ſua confirmanda, vel ad aliena refellenda, tamquam teſtes numquam adduxit: quamobrem nec multum magiſtris, Hugoni, Præpoſitivo, Gilberto Porrectano, aliiſque nonnullis, qui ante Albertum, & Alenſem Lutetiæ floruerunt, quorumque volumina accuratiſſime etiam legit, tribuere ſolet. Sectatur Aquinas veteres illos, Eccleſiarum eximios magiſtros, quibus diuturnus catholicorum conſenſus exiſtimationem & auctoritatem peperit, ac tamquam teſtes omni exceptione majores frequenter, ac de nomine profert Equidem & eo longe antiquiores Patres videmus, admodum raro, hoc eſt, cum vel fortioribus rationibus deſtituerentur, vel Traditionum Eccleſiæ teſtimoniis fulcire ſua placita nequirent, æquales ſibi doctores in medium proferre. Melioribus igitur cum niteretur ille argumentis, non tam auctores in diſputando, quam rationum momenta (quod & conſulit Cicero) ſectatur; quamobrem fruſtra eos doctores, quos commemorant, quamquam illuſtres, ad comprobanda dogmata citaſſet. Cum vero ab eorum placitis modeſte & amice recedit, honoris, opinor, & reverentiæ ergo nominibus pepercit. Neque enim eorum nomina contempliſſe putandus eſt, quod aut quaſi de principatu gloriæ cum eis contenderet, qui mundum mundanaque omnia nihili penderet; aut livore duceretur, qui longo poſt ſe intervallo illos ſe relinquere probe intelligebat, Ergo maligni pectoris hominem, ſuperba-

Lib. 1. de natura Deorum.

banumque illum eſſe plane exiſtimarem, qui invidum, aut ambitioſum, aut certe amarulentum innocentiſſimum
Lib. 14. Noct. Attic. cap. 3. hunc hominem fuiſſe arbitraretur. Quamvis enim ſint apud Gellium quidam, qui putent, Platonem æmulatione quadam noluiſſe Xenophontis nomen ſuis præclaris Dialogis inſerere, Democritique libros omnes, qui innumeri fuiſſe feruntur, malevolentia atque invidia impulſum comburere voluiſſe; ego tamen, quod hæc indigna omnino mihi nobili & ingenuo homine, Philoſophoque præſtantiſſimo eſſe videantur, numquam in animum induxi meum, ut crederem: quin potius malos eſſe homines, qui iſta commentarentur, ſemper exiſtimavi; *Solet*
Orat. ad Patrem. *enim malus* (Gregorio Nazianzeno teſte) *cito contemnere bonum, at bonus haud facile malum: quod enim ad malitiam paratum non eſt, neque ad ſuſpicionem procive exiſtit.*

Et hactenus quidem, OPTIME ANTISTES, criticorum objectionibus, quas in Sancti Thomæ doctrinam & ſcripta generatim objiciunt, etſi non pro meritorum illius dignitate, pro noſtra tamen tenuitate, copioſe & ſplendide, ut exiſtimo, ſatisfecimus. Quod ſi hanc noſtram defenſionem refractarii adhuc minus
Epiſt. 89. probabunt, dicam illis demum cum Hieronymo, *ut bibant vinum vetus cum ſuavitate, & noſtra muſta contemnant.* At meminerint, non modo puerilis eſſe jactantiæ, accuſando illuſtres viros, nomini ſuo famam quærere, ſicut idem Hieronymus docet; ſed etiam extra blaſphemiam ferme non eſſe, Scriptores, qui jampridem in Eccleſia obierunt, contumeliis afficere; eorumque vel ſcripta rejicere, vel judicium conculcare, ſicut Ni-
Eccl. Hiſt. L. 13. c. 13. cephorus teſtatur, Theotimum Scytharum Epiſcopum præclare dixiſſe.

LIBER SECVNDVS.

SÆpe numero laudi Scriptoribus datum eſſe animadverti, PRAESVL AMPLISSIME, edidiſſe illos multa volumina; ſolereque poſteriores, eorum numerum, & indices accuratiſſime, ac tamquam ſuorum ſtudiorum certiſſima teſtimonia proferre. Pomponius Jureconſultus, Servium Sulpitium prope centum & octuaginta volumina reliquiſſe ſcribit. Auguſtinus autem de Varrone: *Scripſit tam multa*, inquit, *quam multa vix quemquam legere potuiſſe credam.* Quintilianus quoque, cum in Didymum Grammaticum alioquin inveheretur, *qui*, inquit, *nemo plura ſcripſit.* Origenem autem, quod referente fama, ut Epiphanius teſtatur, ſena millia librorum edidiſſet (quam tamen Hieronymus in Ruffinum, accito Euſebii indice, coarguit) Patres majores noſtri magnopere admirabantur; & Suidas compoſitorem nuncupatum fuiſſe prodit; atque Hieronymus alibi de eo ſic ſcribit: *Mille & eo amplius tractatus edidit, quos ipſe Tomos appellat. Quis noſtrum tanta poteſt legere, quanta ille conſcripſit?* Gennadius vero, cum de Auguſtino verba faceret: *Tanta*, inquit, *ſcripſit, quanta nec inveniri poſſunt.* Nicephoruſque cum Joannem Chryſoſtomum laudat: *Ego*, ait, *ſupra mille ejus lucubrationes legi ineffabili quadam ſuavitate diffluentes.* Aliaque complura id genus teſtimonia ego facile proferrem, niſi obvia illa & plane in promptu ſtudioſis omnibus arbitrarer. Verum diligentiores quoque nonnullos offendi, qui non modo volumina ipſa, integraſque auctorum lucubrationes indicaverunt, quin etiam (ut ma-

Lib. 6 de Civit Dei cap. 2

Lib. 1 Inſt. cap. 8.

Epiſt. 65.

De Viris illuſt.

Lib. 13 Hiſt. Eccl. cap. 2.

P gis

Google

gis mireris) eorum quoque verſiculos, & lineas Imperator Juſtinianus antiquam juriſprudentiam in duo fere millia librorum, & tricies centena millia verſuum fuiſſe diffuſam duobus in locis meminit. Et Nicephorus ſcribit, Ephrem, virum divinum, trecentas verſuum myriades conſcripſiſſe; Hieronymuſque Methodium uſque ad decem millia; Gregorium autem Nazianzenum ad triginta millia. Et qui hos omnes anteceſſit, Origenes, cum de Evangeliſta Joanne loqueretur: *In Pſal. 1.* *Reliquit ille, ait, admodum paucorum verſuum Epiſtolam: ſed ſit ejus & ſecunda, atque etiam tertia, quas non omnes germanas eſſe putant, & utraque centum verſus non excedit.* Igitur ſi a multitudine numeroque ſcriptorum Aquinatem noſtrum laudare quiſpiam velit, patet illi profecto campus quam latiſſimus; cum is quidem tam multa, eaque ingentia volumina fœcundiſſimo ingenio ediderit, ut abſolutum eorum indicem ægre quis conficere poſſit; verſus vero is tantum dinumeret, qui dinumerat multitudinem ſtellarum. & plane bibliothecam integram & juſtam magis, quam auctorem unum appellare liceat. Nemo recentiorum, qui intra quingentos annos in Eccleſia poſteros ſcriptis erudiendo laboraverunt, plura Thoma, & Alberto Magno volumina ex ingenio deprompſit; quamquam rhapſodias propemodum innumerabiles conſarcinaſſe quoſdam reperiamus. Sed ejus generis multa edere non magnum eſt. Quodque magnopere admirari doctiſſimi viri ſolent, cum Polyhiſtores, Polygraphique ferme omnes diutiſſime vixerint, vegeta ac florenti adhuc ætate Aquinas noſter ex hac vita deceſſit. Origenes enim annos unde ſeptuaginta, Nazianzenus ſupra centeſimum vixere; Hieronymus (ſi

Pro-

Proſpero credimus) uno & nonageſimo; Auguſtinus ſexto & ſeptuageſimo, Albertus Magnus ſupra octuageſimum hanc vitam vivere deſierunt; Aquinas vero vix Jubilæum, hoc eſt, quinquageſimum annum attigerat. (qua etiam ætate, duobus tantum additis annis, Joannes Chryſoſtomus, Zonara teſte, obierat) cum a juſtiſſimo Principe DEO a ſervitute in libertatem; ab exilio in patriam feliciter eſt revocatus. Quod vitæ tempus vix legendis, quos citat, auctoribus ſufficere potuiſſe videtur; ut vel hoc argumento verius quam conjectura, intelligi facile poſſit, precibus & vitæ innocentia magis, quam ſtudio, vel lectione immenſos illos conſequutum fuiſſe theſauros doctrinæ, quos effudit: quemadmodum ipſe quoque, non oſtentationis, ſed veritatis, & Domini erga ſe munificentiæ celebrandæ gratia, Fratri Reginaldo ſocio ex eo ſciſcitanti, ſub ſigillo ſecreti, ut vocant, quoad ipſe viveret, ſemel dixiſſe fertur *Vide Bolland ad diem 7 Martii*

Sed qui cæteris doctoribus quoſdam propterea præferunt, quod monumenta plura reliquerint, legem Juliam ſervare mihi videntur, qua ex Conſulibus faſcea ſumendi prius ei poteſtas fiebat, qui plures liberos quam collega, aut in ſua poteſtate haberet, aut bello amiſiſſet Ego vero etſi intelligam, DEO eſſe acceptum & gratum, quidquid in ejus recordationem erigitur; nec poſſe nos dignas pro meritis gratias illis referre, qui egregie erga ſtudioſorum rempublicam affecti fuerint; (Beatos enim propterea Scriptura eos pronunciat, *qui ſeminant ſuper aquas*), quique in ea juvanda & promovenda quantum præſtare voluerint, & quam multas vigilias, & labores ejus cauſa exantlaverint, multis lucu- *Iſaia 32.*

 bra-

brationibus, veluti multis argumentis declararunt; exiſtimo tamen eos magis eſſe laudandos, qui præſtantiora utilioraque nobis volumina, quamquam unum dumtaxat, aut alterum quoque reliquerint, quam qui ſimpliciter plura. Pulchre ſane, & ſapienter Plato docebat: *Philoſophari non eſſe multa diſcere*; atque Themiſtius recte dixit: *Non qui plura intelligit, pluris eſt, ſed qui potiora*. Ergo nec qui ſimpliciter plures conſcripſerunt libros, ſed qui præſtantiores; hoc eſt, qui ad bene pieque vivendum plus nobis ſuis lucubrationibus contulerunt, pluris cenſendi ſunt. Nam & rerum excellentiam non metimur numero, ſed formis & virtutibus; quinimo natura, ubi commode poteſt, ſolet rerum paucitatem multitudini anteferre. Itaque cum inter ſe diſciplinæ excellant, vel ſubjecta materia, circa quam verſantur, vel efficaciori, hoc eſt, certiori demonſtrandi genere, quo utuntur, habituſque omnes formalibus objectis ſecernantur, ab his potius quam a re alia monumentorum dignitas auctoritaſque ſumenda mihi videtur. Quod ſi qui utrumque præſtiterint, omnino aſſentior, duplici honore dignos eſſe, majorique veneratione eos proſequi nos debere, quam qui alterum dumtaxat exhibuerint. Jure igitur Divum Thomam noſtrum numquam ſatis laudare, numquam meritis præconiis efferre poſſumus, qui non modo libros ferme innumerabiles edidit, verum etiam in iis diſciplinis, quibus nihil utilius, nihilque beatius in omni ſcientiarum apparatu hominibus contingere ſolet. Librorum autem appellatione omnia volumina cum Vulpiano Jureconſulto complector, majora, & minora; chartas, membranas, codices, ſcripta, in quamcumque materiam, corium, ebur,

Lib. 1 de Philoſoph. 1 de Anima cap. 1.

cor-

Google

corticem, ceram, paginam, & hujuſmodi redacta fuerint, aut exarata, nequis voces temere me confudiſſe exiſtimet. Eos ego nunc recenſere, & generatim in claſſes arte & methodo diſtribuere aggredior, eorumque ſubjectas materias, non omnium quidem. (longior enim eſſem, quam inſtituti mei ratio poſtulat) ſed eorum dumtaxat, qui habentur inſigniores, quam breviſſime tamen, ac tamquam in propoſita tabula, ſpectandas proponam.

Principio igitur videntur mihi ejus omnia monumenta generatim eſſe partienda in ſacra, hoc eſt, quæ de Chriſtiana Religione tractant, & in profana, hoc eſt, quæ externas tradunt Gentilium Philoſophorum diſciplinas (& capio hanc vocem negative, non contrarie) Agam proinde de poſterioribus primum, deinde vero de ſacris, non eo dumtaxat conſilio, ut cum Maſſurio Sabino antiquiorem locum hoſpiti tribuam, quam clienti (ſunt enim Gentilium doctrinæ inquilinæ, in Eccleſia & advenæ,) ſed etiam, ut naturam utcumque adumbrem, quæ a minus perfectis ad perfectiora ſenſim progreditur; & poſtremo, quod doctrinæ ordine omnium conſenſione antecedant quamquam non eumdem ordinem S. Doctor forte ſervavit, dum ea ſcripſit.

Peripatetici Juniores omne, quod eſt, vel rationis eſſe dixerunt, quod Ariſtoteles *ens in anima* appellat, vel reale, quod idem, *ens extra animam* vocat. Quamobrem ingenuæ & liberales omnes diſciplinæ, a chriſtiana pietate externæ, circa horum alterutrum verſantur: & quidem, quæ circa ens rationis, rationales, quæ circa ens reale inſiſtunt, reales communi veluti decreto jamdudum dicuntur. Rationales plures ſunt, Grammatica, Rhetorica, Poeſis, & omnium (ut ego ſentio) uti-

lior & præſtantior Dialectica, hoc eſt diſputatoria, quæ antonomaſtice propterea Logica nuncupatur, & de omnibus ſibi propoſitis probabiliter diſſerit. Reales vero nonnullæ quidem in rerum contemplatione conſiſtunt, hoc eſt, in inquiſitione veritatis verſantur; aliæ actiones noſtras componunt & moderantur, noſque bonis moribus exornant, & ob id practicæ, atque morales vocantur. Quarum, quæ primum addiſcendæ juvenibus ſint, non prorſus inter ſe Philoſophi conſentiunt. Pythagorici enim, ac Platonici, quibus Simplicius non obſcure videtur ſubſcribere, inſtituendos in moralibus diſciplinis prius eſſe juniores cenſent, quam ad veri diſquiſitionem, rerumque & cauſarum cognitionem admittantur. Contra vero alii, quod ad moralia junior addiſcenda non videatur Ariſtoteli idoneus auditor, confeſtim exercendos eſſe in contemplativis arbitrantur. Nos alibi controverſiam hanc (1) luculenter explicare conati ſumus: nunc illam in medio relinquentes, id magis pro ratione ſuſcepti officii cum Ariſtotele diſpiciamus, quod τὸ ὂν aliud quidem eſt, quod re & definitione ſenſibilem materiam concernit, cujus contemplationi Philoſophus naturalis totus inſiſtit; aliud autem, quod huic e regione poſitum eſt, quod neque re, neque definitione hujuſmodi materiam complectitur, ſed ab ea eſt vel per eſſentiam, vel per indifferentiam omnino ſejunctum, quodque ob id ad primum & plane divinum Philoſophum pertinet; tertium autem, & veluti inter

hæc

(1) Nuſquam alibi in operibus Vielmii hanc vidimus indicatam controverſiam, nedum occurrere luculenter explicatam: idcirco & illud opus Vielmi interiiſſe conjectamur, quo hæc diſputatio continebatur.

hæc medium eſt, quod quamquam re in materia ſenſibili ſit, animo tamen cogitatur, & definitur, perinde ac ſi in ejuſmodi materia non eſſet, eaque tota careret: de quo Geometria, Arithemetica, & quæ his ſubalternantur, Perſpectiva, Muſica, & reliquæ omnes ſcientiæ Mathematicæ tractant.

Sic itaque, VIR PRAESTANTISSIME, nobis ſecerni ex arte priora illa S. Thomæ ſcripta, quæ profana dicta ſunt, & in ſuas claſſes recte, hoc eſt, cum Ariſtotele, quem ille ſequitur, redigi poſſe videntur. Et primum quidem ea, quæ ad facultatem diſſerendi pertinent, in unam ſeriem omnia cooptentur: neque enim aliarum, quas recenſuimus, Rationalium diſciplinarum quidquam hujus Doctoris vidi, niſi forte in aliis ejus libris poſitum, licet Campanus quædam, ſed falſus, opinor, commemoret; deinde autem ea, quæ ad Philoſophum naturalem: tertio loco autem illa omnia, de quibus diſſerere munus divini Philoſophi eſt, qui & Metaphyſicus hoc tempore, ut frequentius, nuncupatur; quarto denique, & poſtremo libri morales collocari poterunt. Quorum quidem, ſicut & aliarum claſſium, cum quidam ſint explicationes librorum Ariſtotelis, alii vero Opuſcula dicantur (in quibus, qui de Regimine Principum inſcribitur, maxime inter morales ejus libellos, eminet, & fruſtra Onuphrius Panvinius (2) Romæ, num D. Thomæ germanus fœtus ſit, in

In Orat. de S. Thom.

(2) Alii quoque Scriptores opuſculum iſtud *de Regimine Principum* S Thomæ abjudicarunt, ſed Echardus tamen, Tom I. pag. 543 & pag. 336 ex teſtimoniis Veterum, & ſuis MSS. Codd. aperte demonſtrat, primum ejus Opuſculi librum, & quatuor ſaltem priora capita ſecundi genuinum eſſe fœtum Angelici Præceptoris. Poſt hæc memorat Echardus Joannem Ambroſium Barbavarium in *Cenſura Opuſculorum*,

in dubium revocabat) ita mihi eorum corpora conſtitui poſſe videntur ; ut primum expoſitiones, confeſſimque Opuſcula illa, quæ cum expoſitionibus neceſſitate materiæ conjuncta ſunt, ſingulis in tomis veluti adglutina-

quæ ſub D. Thomæ Aquinatis nomine hactenus prodierunt. Opuſculum iſtud S. Thomæ detrahentem, quumque *Cenſuram* illam Barbavari ineditam in Mediolaneſi Ambroſiana aſſervatam non potuiſſet inviſere, nihil habet certi, quod reponat, ſed ſolis utitur divinationibus, & conjecturis. Nos, humaniſſimi amici nuper deſcriptam habuimus ex Codice Ambroſiano, num. 373, incipiendo a folio 160. omnia, quæ Barbavarius in ſua illa *Cenſura* adverſus Opuſculum iſtud objectarat, atque deprehendimus re ipſa magnam eorum partem, ut ſagaciſſimus Echardus conjectaverat, ſpectare ad capita poſtrema libri 2. aut ad cæteros deinceps libros, vel ad ordinem non recte cohærentem librorum poſteriorum cum prioribus, & conſequenter nihil efficere contra Echardum. Quæ vero Barbavarius ſpeciatim in libro primo, aut prioribus capitibus ſecundi in Opuſculo iſto criminatur, ea tanti non ſunt, ut quemquam movere poſſint; præſertim quum nullo nitatur Auctor ille, verſus finem ſeculi 16 ſcribens, teſtimonio Veterum, nullum proferat MSS. Codicem, neque ſimilia argumenta efficacia, quibus ex adverſo Echardus rem ſuam plane conficit. Ex hoc autem ſpecimine *Cenſuræ* Barbavarii, auguramur etiam in aliis quibuſdam Opuſculis S. Thomæ legitimis repudiandis, ſolis uſum Auctorem illum conjecturis, non ſatis firmis monumentis; atque adeo in recenſione Opuſculorum S. Thomæ longe tutius Echardo ſidendum eſſe, quam Barbavano. Lepide profecto etiam Caſimirus Oudin, citata Diſſertatione *de ſcriptis S. Thomæ*, poſtquam cap. 17. num. 1. eos, qui contra Veterum Scriptorum teſtimonium opus aliquod S. Thomæ detrahunt, pro more ſuo appellaverat *nulis præteritores*, vel *ſupercilioſos opinionibus inſanientes*, nihil turbatam adeo cenſuram, quæ in ipſum regeri poterat, veritus, cap. 21. confeſſus *hujus Opuſculi* de Regimine Principum inter opera S. Thomæ *meminiſſe Veteres omnes*, maluit nihilominus ipſum S. Thomæ abjudicare & attribuere Ægidio Columnæ. Quid ita? motum ſe dicit præſertim ex MSS. Codd. Anglicanis, & Hibernis, quorum longum texit catalogum, & ex Editionibus antiquioribus Ægidii nomen præferentibus, & nominatim ex Editione Romana, an. 1482. *antequam inter Opuſcula S. Thomæ Aquinatis a FF. Ord. Prædicat. quibus- cum ab eo ſubjecto primo loco tranſmitteretur*; ita enim liberaliter ipſemet loquitur. Egregium ſane, & diligentem virum criticum, qui MSS. illos Codd. (ut conjicere facile eſt) & ne quidem editum Ægidii Opuſculum legit, aut de facie novit, priuſquam ſuum hoc pronunciaret ex tripode judi-

tinata collocentur. Quamobrem primus tomus Logicalia; ſecundus, & tertius Naturalia: qui ſi plus juſto grandiores evaſerint, quartus eſt illis præterea aſſignandus; ſin minus, quartus Metaphyſica complectetur; quintus vero Ethica, Politica, Oeconomica, hiſque adfinia, ut dicebam, Opuſcula. Atque ita fiet, ut ſubjecta materia uniuſcujuſque tomi & claſſis lectoribus, quaſi in ipſo limine, obvia ſit; & Opuſculorum confuſus ille & impurus codex, (nam & eorum Opuſculorum nullus eſt ordo, & pleraque falſo S Thomæ inſcribuntur) diſtinctionem & lucem, atque adeo meliorem formam ſortitus, concidet; ac denique nec ad geſtandum erunt tomi ipſi ſtudioſis, quibus proſpicimus, incommodi; & pſeudographa ſeorſum in ſingulis tomis, cum quibus habere neceſſitudinem videbuntur, rejici poterunt.

Jam vero in explicando Ariſtotele totus eo incumbit, ut verba diligenter conſideret, eorumque ſenſa fideliter magis, quam eleganter exprimat; & Sepiam illam atramentum crebro effundentem (ſic enim priſci Ariſtotelem nuncupabant), ſenſimque fugientem, lynceus ipſe & prudens, tamquam Delius quidem natator, *Thomaſ. apud Poſſev. in Et inſt. ſideliu, lib 12. Tract. 3.*

Q in-

dictum[1] Nos & alias vidimus, & illam ipſam editionem in folio parvo, quam Oudin memorat, *Romæ per inclytum virum Magiſtrum Stephanum Planck de Patavia an D milleſimo CCCCLXXXII die 9 Menſis Martii*, atque Ægidianum ea contentum Opuſculum *de Regimine Principum* conferentes cum Opuſculo S Thomæ attributo, & inter ejus opera edito, invenimus lucubrationes eſſe invicem omnino diverſas, & ferme non niſi nudo titulo convenientes. Sit igitur adſcribatur Ægidio Opuſculum *de Regimine Principum*, non contendam, modo & ſuum de eodem argumento S Thomæ ſervetur. Interim quiſque ex ungue leonem agnoſcat; ſcietque Oudinum livore in viros Religioſos actum, perſæpe inſcite & impudorate de ipſis ſuiſſe obloquutum, & immane quantum conjecturis aberraſſe

inſequitur, apprehendit, detinet. Quamobrem hiulca explet, complicata aperit, confuſa diſtinguit, mutila farcit; contextum ipſum partitur, diſtribuit, connectit, diſcuſſiſque ambiguitatum nebulis, quæ interdum emergere circa ipſum ſolent, obſcura quæque, breviſſime quidem, ſed attamen ita illuſtrat, ut Expoſitoris nomen, nemine penitus diſſentiente, obtinuerit. Et cum a chriſtiana pietate Ariſtotelem deflectere, eamque argumentis, ut ſolet, oppugnare animadvertit, vel fortiter adverſus illum pugnat, ejuſque tela retundit; vel certe commode & pie, ubi poteſt, interpretatur, cum videlicet anceps & ambigua oratio eſt, & in utramque partem intelligi poteſt. Siquidem & Jureconſulti, dubia interpretanda eſſe in meliorem partem, hoc eſt reo favorabiliorem, monent. Quem ſi recentiores Philoſophiæ profeſſores, cum vel in ſcholis de ſuggeſtu docent, vel Ariſtotelem ſcriptis interpretantur, ſequuti omnes fuiſſent, ſanctiorem in pleriſque haberet Eccleſia faciem; & tot falſis ac pernicioſis opinionibus, veluti quibuſdam furiis, noſtra juventus imbuta minime agitaretur: quod plane vidit, & ſervari juſſit poſtrema Lateranenſis Synodus. Averroem quoque, quem ob eximiam ejus doctrinam, & in explicando Ariſtotele diligentiam jamdudum ſcholæ admirabantur, Commentatoremque etiamnum appellant, cum unitatem intellectus, ſequutus Græcos aliquot expoſitores, ſtatuit: vel creationem oppugnat, vel quidquam promit, quod Religioni noſtræ officere poſſe videatur, ita feliciter, cum in expoſitionibus, tum vero in quibuſdam eruditiſſimis libellis, proſternit; ut qui contentione, aut oſtentatione ingenii, Averrois ineptias illas defendendas ſibi ſuſceperunt,

non

Digitized by Google

non ſemel veritatis vim ſentientes, ſpiculs Thomæ validiſſima in illum eſſe confeſſi ſint: & cum de intelligentia Ariſtotelis cum eo Thomas pugnat (pugnat autem frequenter) ægre veritatem diſcerni poſſe dixerunt. Quapropter recte affirmavit Vives, dementiam fuiſſe illam, quæ Averroem Ariſtoteli parem, & D. Thoma ſuperiorem fecit. *Lib. 4. de Cauſis corrupt. Art.*

Primus igitur Latinorum Thomas fuit, qui tot Ariſtotelis libros ſuis commentariis eo modo illuſtravit; de Interpretatione ſcilicet, & poſteriorum in Logica facultate; Phyſicorum, de Cœlo & Mundo, de Generatione & Corruptione, Metheorum, de Anima, de Senſu & Senſibili, de Memoria & Reminiſcentia, de Somno & Vigilia in naturali Philoſophia. Sed & in ea, quam Ariſtoteles primam atque divinam vocat, duodecim priores Metaphyſices libros: (nam poſteriores duos vel illa ætas latinos non habuit, vel eſſe adulterinos ac ſuppoſititios arbitratus eſt); & demum Ethicorum, Politicorum, atque Oeconomicorum libros omnes accuratiſſime expoſuit. Nam Boetius, & Linconienſis nonniſi unum, aut alterum Ariſtotelis librum interpretati fuerant. Et Albertus Magnus paraphraſtem potius, & ſenſuum magis, quam verborum explanatorem egerat: quamvis in digreſſionibus copioſus admodum ſit, & ſublimis, & de principatu cum Averroe contendat. Factumque eſt omnino percommode, ut Aquinas alia via progreſſus, (breviori ſane & utiliori), atque Albertus fecerat, Ariſtotelem interpretaretur; ut haberent Latini in utroque interpretandi genere, quos imitarentur, principes, Albertum videlicet, & Thomam. Excellunt autem commentarii, quos in libros de Interpretatione,

atque de Cœlo & Mundo edidit: nam, cum provectioris eſſet ætatis, quando illos edidit, mirum non eſt, ſi propter multiplicem & certam rerum cognitionem, longamque & diuturnam Auctoris exercitationem, emineant; quos eam ob rem & morte impeditus imperfectos reliquit. Digreditur enim in illis frequenter, copioſe, graviter, perſpicue; Alexandrique, Joannis Grammatici, Simplicii, cæterorumque Græcorum commentarios (ei Latinos redditos ab iis, quos vel domi, vel foris Græcarum literarum peritos alebat) ex ipſis fontibus, non autem ex Averrois lacunis, quemadmodum aliis in locis, exhaurit. Nam, cum Græcas literas ætas illa vel contemneret, vel certe non ita magnifaceret, aut etiam negligeret, eas Aquinas vel omnino neſcivit, (3) vel leviter attigit: quamobrem in explicandis vocibus Græcis interdum vel hæret, vel fallitur; ut in quadam præfatione commentariorum ejus de Generatione inſignis Philoſophus, ac Theologus, frater Sixtus Medices præceptor meus, ac omnium genere laudum cumulatiſſimus, paucis lectorem ſubmonuit; & mundi cenſor Eraſmus in annotationibus in novum Teſtamentum, multis verbis, inurbane profecto, traducit, atque exagitat. Ita enim ſeverus, ſeu potius ſævus in pleroſque pios ac ſobrios auctores Eraſmus extitit, ut omnia in unoquoque nu-

(3) Prudenter Vielmius hac ambigua loquendi ratione videtur mediam viam tenere voluiſſe, aut omnino abſtinere a controverſia illa, qua diſputatur de Græcæ linguæ peritia S. Thomæ adſcribenda, vel deneganda, de quo jamdudum etiam inter noſtrates diſſenſio eſt, ut exemplo eſſe poſſunt lucubrationes Guyardi, & Nicolai. Lege Editorem Operum Launoji, in Præfat. ad partem primam Tom. V. Editionis Coloniæ Allobrogum, & elegantem Orationem Italicam de Laudibus S. Thomæ, Genuæ anno 1738 recitatam, & editam ab erudito P. Joſepho Tavella &c.

numeris omnibus abſolutiſſima requireret; nec aliquando, aut quod in tergo eſſet manticæ ſuæ, viderit, aut bonum Homerum dormitare (quod dicitur) pateretur. Atqui ille, ut multis rationibus conſequor, majori cum laude exiguos quoſdam & leves Aquinatis, Hilarii, & aliorum Patrum nævos præteriiſſet, aut certe ſi tantummodo, tamquam porrecto indice, adnotaſſet: nunc vero illis exaggerationibus & amplificationibus, quid effecit? quid aſſequutus eſt vir alioquin eruditiſſimus, & nobiliſſimo acerrimoque ingenio præditus? Quamquam non hanc tantum ob rem, ſed & multo magis, quia plus nimium temere, ac frequenter orthodoxæ doctrinæ aut repugnare, aut etiam illudere viſus eſt, ejus nunc ſcripta male audiunt, & majorum decreto vetita ſunt. Sed quantum nunc pertinet ad inſtitutum noſtrum, ipſe profecto utramque profeſſus linguam, adnotationes in novum Teſtamentum, deprehenſus in errore ſepties aut octies inſtauravit; & Vallam orbis cenſorem, atque Jacobum Fabrum, virum doctiſſimum ſæpiſſime arguit: ut ſuo periculo, & horum literatorum hominum exemplo, Theologis viris doctiſſimis aut parcere debuerit, aut mitius profecto cum eis agere.

Itaque huic incommodo cum vellet mederi Aquinas, magnaque luce ad intelligentiam auctorum carere eos intelligeret, qui linguis eſſent deſtituti ac inopes, Græcæ linguæ eruditos ſenior conſuluit, eorumque opera in vertendis Theologis, & Philoſophis uſus frequenter eſt; (4) ut illius incredibilem in exquirenda

(4) Noſtro Guillelmo de Moerbeka hoc in munere uſum S. Thomam, tradit, & comprobat Echardus, Tom. I. pag. 390. quod etiam de quibuſdam aliis nonnulli opinantur, ipſe-

veritate laborem, & ſummam induſtriam ubique intelligamus

Porro ut intelligant omnes, quanti illius in Ariſtotelem explicationes fecerint præclari Philoſophi, qui multis annis in ſplendidiſſimis Gymnaſiorum Cathedris interpretantes, & ſuas commentationes ſubinde domi literis mandantes, intimos quoſque & penitiſſimos Ariſtotelis receſſus perſcrutari viſi ſunt, nunc eorum verbis

Præfat. in lib. Phyſ. Ariſt.

oſtendere aggredior. Etenim Sueſſanus ita alicubi ſcriptum reliquit: *Ex his bonæ literæ in Latinos migrarunt; inter quos Thomam Aquinatem noſtrum invenii, cui merito jura exponendi conceſſa ſunt. Hunc habemus non modo in his Phyſicis commentationibus, ſed in omnibus aliis fidum ducem, cui etiam non ſine cauſa nomen Expoſitoris tributum eſt. Ille enim* (*pace Expoſitorum Græcorum dixerim*) *curioſior, aut uberior, aut* (*quod rarum eſt*) *clarior inventus eſt nemo. Unde, meo quidem judicio, omnis Latii, omniſque Philoſophiæ decus ſemper habendus eſt.* Sed & alibi ita (ne putes illum mutaſſe ſententiam, quam alioqui tamquam Euripus quidam, mutare frequenter ſolet:) *Senſum verborum Ariſtotelis verum, inquantum poterit, aſſignabimus, non recedendo a Græcis Expoſitoribus, Themiſtio, Simplicio, & Alexandro; aliquando cum Latinis interpretibus, præſertim cum D. Thoma, qui* (*pace cæterorum dixerim*) *dilucide Ariſtotelis libros interpretatus eſt; nec ejus commentarios minoris facio his, quæ Græci ſcripſerunt, ut recte intelligenti patet.* Petrus autem Pom-

Præfat. in libros de Anima.

Quæſt. de Animæ immortalit.

Ipſemet S. Thomas in Epiſtola nuncupatoria ad Hannibaldum Cardinalem, præfixa *Catenæ Aureæ* in tres poſteriores Evangeliſtas, ſe quorumdam Græcorum Scriptorum in latinam linguam verſionem procuraſſe teſtatur, quod merito cum Vuilelmo miſcetur Antonius Poſſevinus, in *Apparatu Sacro*, ubi de S. Thoma loquebatur

Pomponatius, in toto orbe celeberrimus, hunc in modum: *Quapropter opinio recitata D. Thomæ, omnium Latinorum (ſententia mea) maxime, imo fortaſſis non minoris aliquo Ariſtotelis Expoſitore, ſive ſit Græcus, ſive ſit Arabs, ſive cujuſcumque ſit, omnibus eſt præponenda, cum & rationi, & auctoritatibus concordet.* At vero Marcus Antonius Zimara: *Nam ubi eſt diſcordia in Philoſophia inter Averroem, & Thomam, difficile eſt videre veritatem.* Addam & Marci Antonii Flaminii verba, hominis elegantioris doctrinæ & ornatiſſimi: *In hoc genere apud Græcos floruere in primis Baſilius magnus, & duo Gregorii, Nyſſenus alter, & alter Nazianzenus; apud Latinos multi quidem, ſed ante omnes, ſine ulla controverſia, Thomas Aquinas, vir ſanctitate morum, & literarum gloria præſtantiſſimus; qui profecto, ſi diſciplinam Ariſtotelis contempſiſſet, pulcherrima illa monumenta nobis non reliquiſſet, quæ tendentibus ad cognitionem ſapientiæ ſplendidiſſimum lumen præferunt, atque in ſacrarii rerum divinarum abdita & penetrabilia, tuto ac facile ituros perducunt.* Sebaſtianus autem Foxius Morzillus, nobiliſſimus ſane Platonis interpres, hunc in modum: *Addam his D. Thomæ Aquinatis, viri in primis ſanctiſſimi, argumenta, quibus eamdem immortalitatem tueri, ac pene demonſtrare mihi videtur.*

Solut. Contrad. in deſtr. Averr. Com. 103. Phyſic.

in 1. Ariſt. lib. de prima Philoſ.

Comment. in Phæd. Platonis.

Scripſiſſe autem commentationes ſuas in Ariſtotelem, dum ſub Urbano IV. magna auditorum frequentia Romæ profiteretur, Ptolomæus Lucenſis, qui Nepoſ ejus auditor, atque a confeſſionibus fuit, in ſua Hiſtoria ſcribit, quam & in Vaticano, (5) & apud Cardi-

Lib. 22. Hiſt. Eccleſ. c. 24.

(5) Hiſtoriam iſtam Eccleſiaſticam Ptolomæi, ſive Tholomæi Lucenſis, quam Scriptores ingumeri ex parte, prout occaſio ferebat e MSS. Codd. ediderunt, integram

dinalem Vitellium Romæ frequenter legi. Libellos autem, qui de Dialecticis, deque Philoſophicis agunt, ait, neque uno loco, neque eodem tempore edidiſſe. Nam permultos eorum, cum eſſet doctor, nonnullos vero, anteaquam inſignia illi darentur, compoſuit; cujuſmodi fuerunt, omnium ſubtiliſſimi, & pulcherrimi de Ente & eſſentia, & de Principiis naturæ: quorum priorem viri graviſſimi plures Latini, & Græci (nam græce quoque redditus eſt) peregregiis commentariis, & ſubtiliſſimis diſputationibus exornarunt; poſteriorem ego ſemper ſum admiratus, & Philoſophiæ naturalis librorum, præſertim autem qui de Phyſico auditu ſunt, clavem appellare, cum in ſcholis profiterer, ſolebam. Scripſit autem utrumque prope adoleſcens, vivaciſſimo ingenio, & eruditione incredibili.

Sed jam his enumeratis, ad ejus Theologica monumenta, quæ longe præſtantiora, & plura philoſophicis ſunt, me converto; eaque in tres majores claſſes methodo & ordine diſtribui, ſuoque loco protinus in minores diduci, & ſigillatim expendi poſſe exiſtimo. Siquidem vel ſunt explanationes ſanctarum Scripturarum, vel ſunt commentarii in inſignes Theologos, vel proprio marte ab eo meditata & edita. Hanc autem poſtremam ita partiemur, ut illa primum proponamus, quibus dedita opera catholicæ fidei hoſtes graviſſime oppugnat; ſubinde reliqua, quibus eamdem chriſtianam pietatem explicat, & tuetur. Primam quoque in duas com-

gram demum e Codd Mediolan. Patavino, & Vaticano (illoque fortaſſe eodem, quem hic Vitelius memorat) eductam, Tom. XI. *Scriptorum Rerum Italicarum* inſeruit Vir de orbe literario optime meritus, Ludovicus Antonius Muratorius.

commode, ni fallor, dividere poſſumus. Nam & veteris, & novi Teſtamenti aliquot libros ſcriptis ſuis, tamquam Evangelicus ille Scriba doctus, elucidavit; cum eos de ſuggeſtu ſui temporis homines antea edocuiſſet. Quamobrem aliæ ejus reperiuntur enarrationes in vetus, aliæ in novum Teſtamentum.

Et quidem; quod ad vetus attinet, ſcripſit in librum Job, in unum & quinquaginta Pſalmos, in Eſaiam, in Hieremiam, ejuſque Threnos; &, cum febri laboraret propediem moriturus, Cantica Canticorum, efflagitantibus & excipientibus monachis; ad quos diverterat, breviſſime, & veluti per tranſennam attigit. Sunt autem non contemnendi auctores, qui lucubrationes ejus in Eſaiam præ reliquis hiſce ſuſpiciunt, ſemelque Petrum, & Paulum primarios Apoſtolos abſtruſioris cujuſdam loci interpretes habuiſſe ſcribunt; ut mihi proinde F. Adamus Saſbout, vir alioquin pius, & inſigniter doctus, diſpliceat, cum eos commentarios vel ambigit, vel etiam contendit non eſſe Aquinatis. Quamquam mihi ſcripta ejus in librum Job maxime, ac præ aliis placent: ſunt enim interioris & reconditæ utriuſque literaturæ, tum ſecularis, tum ſanctæ refertiſſima: ſunt numeris omnibus abſolutiſſima. Et quamvis primus ille inter Latinos non fuerit, qui librum illum ad literam explicaverit (quod tamen D Antonino viſum eſt, cum nec Beda, nec Hugo Carenſis Cardinalis, nec Albertus Magnus Thoma antiquiores, cum hæc ſcriberet, in mentem venerunt) eſt tamen is, ut ego quidem ſentio, qui antiquioribus copia & diligentia anteponendus ſit; & quem Lyranus, Dionyſius, recentioreſque omnes ſuis ſcholiis, paucis exceptis, ferme compilant.

3 par. hiſt. tit. 18 cap. 11.

Sixt. Senenſ. Bibl. Sanct. lib. 4.

R pilant.

pdiant. Interpretatus ſubinde eſt Evangelium Joannis (ut ad novum Teſtamentum progrediamur) & Epiſtolas D Pauli omnes, & ſeorſum deinde duobus libellis Orationem Dominicam, & ſalutationem Angelicam. Sed & cum Urbanus Pontifex ex veterum commentariis luculentius ſibi, univerſæque Evangelia Eccleſiæ explicari vehementer cuperet; demandaſſetque D. Thomæ Matthæum, & Marcum, Divoque Bonaventuræ Lucam, & Joannem, tamquam iis, quorum doctrina & ſanctitas in Eccleſia maxime elucerent; & Seraphicus Doctor delatam ſibi provinciam, ob præfecturam ſupremam Franciſcanæ familiæ, quam gerebat, explere impeditus nequiret; ea omnia Aquinas ita venuſte & graviter quorumdam Patrum Græcorum, & Latinorum verbis elucidavit, ut cum admodum plures illi ſint, qui citantur, ſi nomina tamen ademeris, non admodum ægre unius dumtaxat auctoris lucubratio videri poſſit. quod opus, Græcos nonnullos, atque Latinos imitatus, Catenam auream commoda & apta inſcriptione vocavit. (6) In quo utrum magis admireris, laborem videlicet, an judicium, nondum ſatis exploratum habeo: ſuperat enim & vincit utrumque cogitationem omnem. Squallebant primæ notæ, & auctoritatis Patrum in ſanctam Scripturam commentarii; & manibus ſtudioſorum nequaquam (ſicut ætate noſtra plane beatiſſima ſit) evolvebantur; vel quia eorum plures Græcas literas ignorarent;

(6) Veremur ne aureum D. Thomæ opus merito commendans Vielmius, in ejus tamen laudando titulo hallucinetur, cum nomen *Catenæ Aureæ*, non S. Thomam, ſed poſteros tantum agnoſcat auctores, ſi fides ſit Scriptoribus graviſſimis, & nominatim Sixto Senenſi in *Bibliotheca Sancta*, ubi de S. Thoma ſermonem habet, & Bernardo de Rubeis, in admonitione prævia ad Tom. IV. Opp. S. Th. edit. Bettinelli, num. IV.

rent; vel quia codices ad manum paratos, quod venirent carius, & ſtudioſis obvii non eſſent, non haberent; vel quia Patrum prolixitatem (fuſiores enim veteres ſunt & populares) ad alia feſtinantes faſtidirent. Eos Aquinas impiger excuſſit, deterſit, evolvit; earumque nonullos, vel paternis ſumptibus, vel Principum, & amicorum liberalitate loqui latine fecit: quodque ei peregregium & illuſtre ad Evangeliorum intelligentiam viſum eſt, celeri, & præſtanti judicio, ex omnibus hinc inde, veluti ſedula apis, ſelegit, & feliciter conglutinavit. Circumferuntur in Matthæum quoque, & in Epiſtolas ſeptem, quas Canonicas vocant, atque poſtremo in Apocalypſim commentarii, ſive expoſitiones, ejus nomini inſcriptæ: quarum aliquot quaterniones (earum ſcilicet, quæ in Matthæum) ego adoleſcens, cum Veronæ in Cœnobio Sanctæ Anaſtaſiæ, Religioni, & literis operam darem, deprehendi eſſe fratris Petri Scaligeri Ordinis noſtri, & Veronenſis Epiſcopi; cujus ſcripta in communi Bibliotheca ſervabantur; (7) & paulo

Sed & ſuperrime prodiit expoſitio ſuper Geneſim, ejus nomini inſcripta, quæ nulli addita tia profecto videtur.

R 2

(7) Scriptis illis Scaligeri, e Veronenſi Bibliotheca jampridem neſcio quo aſportatis, non poteramus eorum collatione rem iſtam illuſtrare. Echardus tamen, Tomo I. pag. 325 & 417. collatione Codd. Pariſienſium, luce meridiana clarius demonſtravit, Commentarium in Matthæum a Spira ſub nomine S. Thomæ primum editum, an. 1527. germanum eſſe fœtum S. Doctoris [illegible] Scaligeri undoque deceptum Vielmium [illegible]. Nemo autem, opinor, ita difficilis erit, ut nolit Vielmio hunc condonare errorem adoleſcentiæ. Cæterum haud ſatis aſſequor, cur Antonius Poſſevinus in *Apparatu Sacro*, loquens de S. Thoma & Oudin citatus, cap. 18, quæſt. 1, & columna 512. ejuſdem Tom. III nolint Commentarium iſtum in Matthæum S. Thomæ attribuere, ſed adjudicare conſtanter malint Petro de Andria S. Thomæ diſcipulo; quum alias Oudin priori loco, & Poſſevinus ubi agit de hoc Petro, non teſtimoniis Veterum affirment iſtum Commentarium fuiſſe a Petro de Andria ex ore S. Thomæ dicentis exceptum, & deſcriptum. An ope-

paulo poſt, veluti repetundarum rerum, admonui magiſtrum noſtrum, & præceptorem meum clariſſimum, fratrem Bartholomæum Spinam, qui id opus omnium primus typis in vulgus dederat, quod lectori factum non indicaſſet. Verum hi commentarii, quos modo enumeravi, nec ſtylo, nec diligentia cum aliis hujus Doctoris conferri poſſunt; nec a ſectatoribus, alumniſque Thomæ antiquioribus citantur (quod viderim:) ut pluribus conjecturis eos vel non eſſe veros fœtus Aquinatis noſtri hæſitare liceat, vel certe eum non ſupremam illis manum impoſuiſſe. In Joannem autem, & in Epiſtolas D. Pauli omnes ipſiſſimus (ut Plautino vocabulo utar) ubique eſt, hoc eſt, diligentiſſimus, & locupletiſſimus: omnia partitur, connectit, perpendit; atque ita denſus eſt in citandis ſacris literis, & locis conſimilibus, addens præterea numeros ſectionum, quas capita nuncupamus, ut quivis Theologorum alius; & perinde ac ſi earum indicem (concordantias noſtri vocant, Hugonis Carenſis Cardinalis opus, teſte Platina) ob oculos, cum dictaret, jugiter habuerit Quod quamquam habere ſpeciem oſtentationis quamdam, rebuſque caliginem inducere, dictionis curſum impedire, & ingenuis nonnihil detrimenti adferre Ariſtarchis quibuſdam, rimoſæ & perfluentis memoriæ hominibus, videatur; fue-

operis alicujus auctor vocandus ille eſt, qui ex ore alterius recitantis ſcribit? An non potius ille verus auctor haberi debet, qui proprio marte meditatam lucubrationem e ſuggeſtu, diſcipulis ſcribentibus, recitat? Jamvero ſi Commentarius hic in Matthæum genuinus eſt fœtus S. Thomæ, ſponte ſua taceſſunt impoſturæ, quibus Petrus a Valle-Clauſa, Diatribb. 3 & 6 noſtros traducit, & nominatim Spinam quaſi abſque veri auctoris ignoratione meliuſſe hoc opus S. Thomæ ſuppoſuerit.

fuerunt tamen, nedum ſeculo Aquinatis: (nam hoc ille prorſus cum ejus ætatis ſcriptoribus commune habuit) verum etiam florentiſſimo noſtro, qui ſylvam illam conſimilium locorum, & numerorum vehementer probarent; quod lectori veluti ad manus collectionem Scripturarum, quæ certiſſima clavis eſt ad eas intelligendas, exhibeat; ſegneſque, & oſcitantes ad cauſas dicendi inveſtigandas (quæ a D. Hilario, & cæteris præſtantiſſimis viris tantopere exiguntur) non modo invitet & alliciat, ſed etiam ſua quadam importunitate urgeat & eximulet; habeatque ſtudioſus in promptu, unde Scripturarum ſenſum poſſit verius referre (quod idem Hilarius munus eſſe optimi interpretis dixit) quam afferre. Sed nihilominus maneat ſuum unicuique pulchrum. Ubi vero lectionem geminam habet, utramque confert, utramque interpretatur. Sed & crebro digreditur, moxque revertitur: loca, quæ in ſpeciem pugnare inter ſe videntur, magna cum perſpicuitate conciliat, difficultates tollit; & veterum placita, ubi diſſentire videntur, in medium (quod explanatoris officium eſt) integra fide affert. *Commentatorum*, inquit D. Hieronymus *officium eſt, aliorum explanationes ediſſerere: quæ obſcure dicta ſunt, plano ſermone manifeſtare, multorum ſententias replicare, & dicere: hunc locum quidam ſic ediſſerunt; alii ſic interpretantur; & ſenſum ſuum, & intelligentiam his teſtimoniis, & hac ratione nituntur firmare: ut prudens lector, cum diverſas explanationes legerit, & multorum vel probanda didicerit, judicet quid verius ſit; & quaſi bonus trapezita, adulterinæ monetæ pecuniam reprobet.* Sed ſupervacaneum puto teſtimoniis, vel exemplis hoc loco oſtendere, ſanctum noſtrum Doctorem, Hieronymi hunc

Comment. in Matth. cap. 25.

Lib. 1 de Trinitate

Apolog. adv. Ruf. lib. 1.

pulcherrimum canonem, & uſu eorum omnium receptum, qui ſacros, vel profanos auctores cum laude explicaverunt, ſervaſſe. quin potius tranſibo, ut inſtitui, ad ſecundam claſſem.

Commentationes ſcripſiſſe fertur in librum Dionyſii Areopagitæ de Divinis nominibus: eas ego, cum non legerim, nec de illis quid dicam amplius habeo. Quas vero in acutiſſimos & doctiſſimos Boetii libellos de Hebdomadibus, deque Trinitate conſcripſit, ſtudioſi omnes plurimi faciunt; præcipue autem illas, quæ in librum de Trinitate extant. Siquidem in libro de Hebdomadibus aridior eſt, ut mihi ſane videtur: nam ſolis partiendis, & declarandis auctoris verbis, neglectis videlicet diſputationibus, perpetuo incumbit. In eo autem de Trinitate mirum eſt, quam eſt fœcundus, quam eſt perſpicax, & divinæ pariter, ac humanæ Philoſophiæ dives! Etenim ſex quæſtionibus, quas ſex unionibus orientalibus inſignioribus longe prælero, integrum opus abſolvit. At vero, qui in librum ejuſdem Boetii de Conſolatione commentarii ejus nomini inſcribuntur, Thomæ non ſunt, ſed alius Dominicani; ut ego ante annos viginti in Cydonenſi ſancti Nicolai ejuſdem ordinis Monaſterio (8), vetuſtum nactus codicem (nominis quam-

(8) Cydonenſi Monaſterio ſimul cum Creta univerſa, in qua ſitum erat, a Turcis capto, & direpto, periiſſe etiam barbara manu Codicem hunc memoratum credendum eſt. Si ex Vielmi memoria auctoris patria, & nomen Codici illi aſſixum non excidiſſet, inde fortaſſe potuiſſent confirmari, quæ de auctore vero iſtius Commentarii conjectantur post Sixtum Senenſem lib. 4. Bibliothecæ Sanctæ V. *Thomas Anglicus* alii multi viri critici, Thomæ Jorgio aut Thomæ Gualenſi, noſtris Anglicanis Scriptoribus, Commentarium eumdem attribuentes, & conſequenter cum Vielmio affirmantes auctorem verum fuiſſe aliquem nomine Thomam, atque ex no-

quamquam auctoris oblitus, & patriæ) me legiſſe memini, & ſtylus omnino conſentit. Nam & cum eruditiſſimi permulti hujus nominis fuerunt, facile aliorum auctorum monumenta huic noſtro, qui tamquam Sol inter doctores habebatur, inſcripta fuerunt, vel errore, ut fit, vel illius ſectatorum quorumdam inepto judicio, atque imprudenti in illum amore; vel etiam, quod cum ſanctitatis eximiæ, ac incomparabilis doctrinæ Thomæ Aquinatis fama totum orbem pervaſiſſet, omnibuſque in locis perſonaret, auctoritaſque ſumma haberetur, & nullus eſſet, aut ſæcularibus, aut divinis literis praeditus, qui ſcripta illius (modo candidus æſtimator eſſet) chariſſima non haberet, ac undique conquiſita, muſæum ſuum, aut bibliothecam tanto auctore ditaturus, quovis inſigni pretio non emeret; fecit Notariorum avaritia, ut fœtus multorum auctorum Aquinati ſupponerentur, vigiliæque & labores multorum uni Thomæ adſcriberentur. Quod Ariſtoteli quoque eveniſſe, cum celeberrimam illam bibliothecam Ptolomæus inſtitueret, ſcriptores plerique omnes teſtantur. Etenim & flumina ad mare properant, & omni habenti dabitur. Sed longe execrabilius eſt, quod nequam & ſceleſti homines quidam, vel ad Thomæ auctoritatem elevandam (quod videlicet alibi eum docuiſſe aliter, & contrarie con-

nominis communitate natum eſſe, ut S. Thomæ Aquinati adſcriberetur. Caute tamen Vielmius ab ea abſtinuit omnino fallaci conjectura, quam memorati critici præterea addunt, nimirum etiam patrium agnomen *Angles* affine agnomini *Angelus*, quo S. Thomas ſolet inſigniri, in cauſa fuiſſe illius ſuppoſitionis. Jam tum Commentarius iſte, & alii quoque nonnulli ſub S. Thomæ nomine circumferebantur, quando Doctor Sanctus aliis quidem honorificentiſſimis titulis inſignitus, hoc tamen *Angelici* nondum cœperat decorari. Conſule Echardum, Tom. I. pag. 509. & 601.

conſtaret) vel, ut ego quidem arbitror, ad ſuam aliquam opinionem, quæ in controverſiam verti ſoleret, tanti viri teſtimonio fulciendam & comprobandam egerunt: nam ejus ſcriptis alicubi adulterina quædam inſeruerunt. Cujus rei cauſa Stephanus Uſuſmaris Generalis Magiſter Ordinis Prædicatorum prudentiſſimus & doctiſſimus, me auctore, publico judicio Venetiis coram Archinto Epiſcopo Sallaciarum, & nuncio Apoſtolico, Typographum quemdam ſemel convenit; & alibi rem totam pando (9).

Hujus quoque rei illuſtriſſ. Cardinalis Juſtinianus teſtis.

Sed ut eo, unde noſtra deflexit oratio, revertamur, expoſuit quoque ſubtiliter & copioſe duas Decretales dogmaticas in celebri frequentique Synodo Lateranenſi ſub Innocentio III, decem circiter annos antequam naſceretur, editas. Cumque Petri Lombardi opus, quod Sententiarum inſcribitur, gymnaſia, eruditique omnes præſtantiſſimum in Theologia eſſe communi

(9) Ecce jam tertio indicatum aliud opus Auctoris noſtri aut latens, aut omiſſum, in quo res iſta narrabatur. Non eſſet tamen difficile rem eamdem aſſequi conjecturis graviſſimis, ſi animum attenderemus ad editiones operum quorumdam S. Thomæ, factas Venetiis circa tempora illa, quibus Stephanus Uſuſmaris, Ordinis noſtri Magiſter Generalis, ſocium habens Vincentium Juſtinianum, Venetias venerat, hoc eſt circa annum 1555. Atque inde poſteritas par pari rependere iis, qui noſtros Editores etiam Romanos (quos inter primas tenebat Vincentius ille Juſtinianus) accuſabat vitiatæ poſtea in ſubſequentibus editionibus cujuſdam S. Thomæ Commentarii in Epiſtolas Apoſtoli Pauli. Quanto verius eſſet affirmandum, jure graviterque Juſtinianum in Editione Romana e Commentariis S. Thomæ expunxiſſe adulterina illa, quæ Veneti ante paucos annos, auctore Vincentio, publico judicio noverat fuiſſe a falſario Typographo intruſa? Adeas annotationem litera O ad Lectionem VI. Comment. S. Thom. in cap. III. Epiſt. ad Galatas, pag. 401 in Editione Joan. Nicolai, & ſimilem annotationem in Editione facta, curante Remigio Florentino, Venetiis apud Juntas 1562. quam annotationem exſcripſit in nupera Editione Veneta Bettinelli Bernardus-Maria de Rubeis.

muni conſenſione arbitrarentur, ac de ſuggeſtu in ſcholis interpretarentur, & præconiis attollerent, Thomas quidem juvenis ſuis commentariis, & diſputationibus antea latiſſime; deinde vero ætate provectior, Anibaldo (10) Cardinali magnopere efflagitante, contracte rurſum & preſſius illuſtravit. Utrumque opus ſuas meretur laudes: verum, quod prius recenſui, uſuque ſtudioſorum & manibus notius eſt, & per excellentiam Scriptum nominari ſolet, tanti, ut ego quidem ſentio, eſt, ut fruſtra & inepte Cancellarius Pariſienſis Gerſon, Altiſiodorenſi, Durando, Bonaventuræque primas, prærito Thoma, in ſententiis Lombardi explicandis tribuerit. Nihil enim præaltum & incomparabile ejusingenium vel præſtantis doctrinæ, vel ſolertis induſtriæ, vel ſubtilioris artis, vel facundæ memoriæ ſubterfugit: tanta ex Græcis, Arabibuſque Philoſophis; tanta ex Latinis veteris, & novi Teſtamenti enarrationibus præſidia in illis diſputationibus comparat, ea arte, & diſferendi ratione progreditur; ut ſit Durandus quamtumvis acris acutique ingenii, ſit D. Bonaventura quantumvis pius & in explicandis verbis Magiſtri diligens, Altiſiodorenſiſque quamvis doctus & copioſus, fruſtra Thomæ in enodandis Lombardi ſententiis aut præferuntur, aut etiam exæquantur. Et Durandus, quem plerique omnes Pariſiis, ut audio, cæteris præferunt, ubi Thomas ſilet, vel elinguis certe eſt, vel admodum jejunus & ſterilis: & cum a Thoma recedit

S (re-

(10) Mirandum Vlelmium, qui Ptholomæum Lucenſem frequenlegiſſe paulo ante dixerat, non deprehendiſſe hoc Scriptum ſecundum in libros Sententiarum ab auctore illo, lib. 22 *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*, cap. 23 & merito quidem non S. Thomæ tamquam ejus opus attribui, ſed noſtro Haubaldo Cardinali Hanibaldenſi.

(recedit autem non raro) in Syrtes, ac vortices rapida vertigine ruit Sententiarii vero poſteriores, quorum plures eſſe cumulatiſſimis laudibus extollendos ego & fateor, & contendo, quemadmodum frequentiſſime Thomæ aquam in ſuos alveos derivant, & ſemina ex eo mutuantur, quibus uberrimas fruges demetere ſolent, ut ille propterea cum Samſone merito eos ſic compellare poſſit: *Niſi araſſetis in vitula mea, non inveniſſetis propoſitionem meam*, ita ſponte ſua Gerſonem cenſuræ illius iniquæ atque præpoſteræ, rogati ſententiam, facile redarguerent. Verum enim vero eruditos non latet, cur doctrinam Thomæ Gerſon ille male interdum tractarit; tantumque Solem, ſideribus interpoſitis, obſcurare, ac a noſtris oculis amovere conatus ſit. *Sed fruſtra jacitur rete ante oculos pennatorum.*

Judicum cap. 14.

Progrediamur autem ad poſtremam claſſem, in qua eas lucubrationes primum ſtatuebamus, quas adverſus chriſtianæ pietatis hoſtes fortiter ſcripſit In quibus eſt libellus ad Urbanum Pontificem contra errores Græcorum inſignis, & hiſce calamitoſis temporibus, in quibus Neoterici in utramque partem vehementer peccant, admodum opportunus. etenim aut ingrati, ac temerarii Sanctorum auctoritati detrahunt, aut in efferendis illis modum imprudentes excedunt. At vero eo opere D. Thomas pie, & circumſpectione adhibita, interpretari procerum Patrum ſententias docet, nec temere de eorum ſenſu judicare: rurſumque eos nec eſſe, nec dici poſſe Patres fidei (quod nihilominus Thomas Waldenſis alicubi, teſtimoniis Auguſtini, & Bedæ non recte intellectis, dici poſſe exiſtimavit) id enim Chriſti Salvatoris noſtri epitheton eſt, ſed ex-

Tom. 1. l. 2. cap. 22.

expoſitores magis atque doctores; & in priori parte Summæ, quantum illis tribuendum ſit, luculenter oſtendit. Libellum hunc confeſtim alius ſequitur, qui contra Græcos, Armenos, & Saracenos ad Antiochenum Cantorem inſcribitur; quo craſſam, & plane abſurdam earum gentium de Trinitate divinarum perſonarum, de Incarnatione, & morte Domini, deque quibuſdam aliis dogmatibus noſtris intelligentiam, plana & diſerta doctrina refellit. Sed libelli illi duo, quorum altero retrahentes ab ingreſſu Religionis, altero impugnantes Religionem redarguit, tanta ſunt eruditione, copia, & ſubtilitate referti, ut nonnisi accuratiſſime evolvendi ſint, & magno ſtudio legendi. Ardet enim profecto ſanctiſſimus Doctor in eis, tonatque adverſus impios, ac fulgurat. Quemadmodum etiam fecit in graviſſimo illo opere, & numeris omnibus perfectiſſimo, quod in quatuor libros partitum, adverſus Gentes pro Religione noſtra edidit: ita enim fortiter & copioſe, cum impietatem ethnicam evertit, tum pro veritate orthodoxæ fidei pugnat, ut auſim profecto abſque alicujus injuria affirmare, veteres omnes, qui plures & graviſſimi viri fuerunt, magno intervallo ab Aquinate noſtro, in eo volumine, doctrina & ingenii acumine ſuperari; quamquam orationis nitore, & ornamentis longe illis inferior delicatioribus hiſce Latinæ linguæ ſtudioſis videatur. Hieronymus Apologeticum Tertulliani, libellumque Cypriani de Idolorum vanitate, atque Lactantii inſtitutiones juſtis præconiis effert: *Quid*, inquit, *Tertulliano eruditius? quid eo acutius? Apologeticus ejus, & contra Gentes libri cunctam ſæculi obtinent diſciplinam.* Et de Cypriano ait: *Cypria-* *Epiſt. 84.* *Ibid.*

 nus,

nus, quod Idola Dii non ſint, qua brevitate, qua hiſtoriarum omnium ſcientia, quorum verborum & ſenſuum ſplendore perſtrinxit? Et de Lactantio: *Quis mihi interdicere poteſt, ne legam Inſtitutionum ejus libros, quibus contra Gentes ſcripſit fortiſſime?* Facturus quid, rogo, ſi Thomæ volumina hæc legiſſet? Liceat illud Tertulliani hic uſurpare: *Si tanti vitreum, quanti verum Margaritum?* Confer, VIR ERUDITISSIME, argumenta, quibus toto illo opere Thomas aggreditur Ethnicos, cum illis, quibus in eoſdem plerique veteres uſi ſunt, & facile, num judicium me fallat, intelliges. Perſpicies profecto illos veluti in pulvere, Aquinatem autem in adamante ſcripſiſſe; hoc eſt, verius, ac præ cæteris æternitati id opus commendaſſe. Excipio nihilominus D. Auguſtini libros de Civitate DEI, qui ſane & ipſi nulla verborum magnitudine, nulla orationis amplitudine & eloquentia digne laudari queunt. Quamobrem Petrus Pomponatius, Philoſophorum ſuæ tempeſtatis nemini ſecundus, & qui ad diſſolvendam chriſtianæ vitæ diſciplinam, corrumpendamque juventutem edidiſſe de animæ noſtræ mortalitate libellum quemdam creditus eſt, vim & ſplendorem earum rationum, quibus eo opere Thomas evincit, Chriſtianos nequaquam levibus conjecturis, vel manibus argumentis, quinimo validiſſimis & graviſſimis rationibus ductos cæleſti doctrinæ aſſentiri, admiratus ab unguibus, ut ajunt, leonem, dixit; *Aquinatem eſſe ſine dubio lumen chriſtiani nominis.* Sed & Joannes Baptiſta Egnatius civis meus, qui Venetam Juventutem multos annos, tum de ſuggeſtu docendo, tum ſcribendo, in bonis literis egregie inſtituit, cum id opus accurate evolviſſet. *Tanti*, inquit,

Epiſt. 65.

Ad Martyras.

De immortalitate animæ, c. 15.

In front. lib. D. Th. con. Gent.

quit, *ſemper Aquinatis Thomæ auctoritas in omni ſcriptorum genere fuit, is tuendæ, augendæque chriſtianæ pietatis ardor, ea vitæ puritas, ac ſanctitas, ut a Divis Petro, & Paulo, reliquiſque noſtræ Religionis heroibus; aut primus, aut ſi quis non facile hoc conceſſerit, ut primum eum cenſeat, nulli ſaltem primi poſt Petrum, ac Paulum, omnes cum Thoma ſecundi numerari debeant.* Et paulo inferius: *Ille igitur A-* Ibidem.
quinas cum infinita alia ingenii fœcundiſſimi ac feliciſſimi monumenta reliquit, quæ in uſum chriſtianæ pietatis elaboravit, tum hoc ipſum, quod contra Gentes, ſeu mavis, contra Gentiles inſcripſit: quod opus ad multorum veterum exemplum conſcriptum, ſic facile excellit, ut nec Græci, nec noſtri, quicumque in hoc curriculo deſudarunt, conferri cum Thoma poſſint. Scripſit contra Gentes egregium olim volumen Tatianus, ſcripſit Apollinaris Laodicenus, ſcripſit hoc pene argumento Septimus Florens Tertullianus Apologeticum, ſcripſit denique ſuas Firmianus Inſtitutiones, ut omittam innumeros alios; qui omnes, ſi cum Divo Thoma comparentur, oleum & operam perdidiſſe videri poſſint. Hem potuit tantum opus verbis diſertioribus, aut magis illuſtribus, a commendatiſſimo viro commendari? Divus etiam Antoninus ita de eo ſcriptum reliquit: *& qui contra Gentes volumen id A-* 3 par Hiſt. cap. 10.
quinatis legerunt, facile aſſentiuntur, quod, cum in edendo eo opere Thomas parturiret, viſus ita plerumque in contemplatione ſit, ut abalienatus, ac plane ſejunctus ab externis ſenſibus, & corporea mole videretur. Primo libro agit de DEO, deque attributis, ut loquuntur, & perfectionibus illis, quas, uti Dominus eſt, ſibi vendicat. Secundo de emanatione creaturarum, & de affectionibus, ac diſtinctione earum; præſertim autem ſubſtantiæ intellectualis, circa quam (quod ea omnium præſtantiſſima ſit)

fuſius verſatur. Tertio docet, quo ordine, tamquam recurſu, & circulo quodam, univerſa, ipſaque imprimis natura intelligens, in eumdem ſuum Opificem, & finem revertitur. Quarto autem de ſupereminentiſſimæ Triadis, Incarnationiſque Filii DEI, & ſanctorum ſignaculorum myſteriis, quibus Eccleſiam ſuam ſanctificari, & ab impiorum conventibus ſecerni voluit; deque finali noſtra Reſurrectione, & Judicio, Mundique ſubſequuturo Judicium ſtatu, ita tractat, ut non cum pomilionibus, hoc eſt, cum Poetis & fabuloſis ſcriptoribus, aut cum indocta multitudine, quæ nugis, & deliramentis anilibus uti ſolet (quæ omnia, ut falſa ineptaque eſſe viderentur, ſatis fuit Lactantio, Arnobio, Theophylo, Tertulliano, Tatiano ea expoſuiſſe) verum cum Gigantibus; hoc eſt, cum eruditiſſimis & acutiſſimis Philoſophis, tum Hæreſiarchis, in utraque Philoſophia verſatiſſimis, qui ſuis cavillis & impoſturis montes tollere, & cœlo velle formidinem incutere videbantur; cum his inquam, cominus manus conſerunt, ipſorumque armis illos ſtravit, ac jugulavit. Cumque hoc vitio laborare ex noſtris, qui in adverſarios ſcribunt, complures invenias, quo Manichæos laboraſſe ad Honoratum Auguſtinus ſcribit (frigidiores enim ſunt & languidi, cum noſtra tuentur; at vero in explodendis alienis, acres & robuſti;) Aquinas nullum ſemper non movet lapidem, & non magis diſertus & copioſus in refellendis adverſariorum mendaciis & impoſturis eſt, quam in tuenda comprobandaque chriſtiana pietate firmus, certus, & diligens. Servavit enim prudentiſſimus vir, quod ſe Auguſtinus ſervare alicubi ſignificavit, ipſaque egregia in alios diſſerendi ratio poſtulat, *ut ſeparatis nugis locorum*

De gratia novi Teſta-

com-

communium (Auguſtini hæc verba ſunt) *res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione confligeret* : Et cum ex noſtris per multos reperias, qui ſtudio tuendæ veritatis adverſus illius hoſtes, aliquando in alteram, & contrariam partem plus nimium improbitate adverſariorum commoti declinant; hunc tamen ſemper unam ſequi orthodoxam pietatem invenies, nec aut diſputationis calore, aut quod plus nimium ad victoriam contendat, vel latum unguem ad dexteram, vel ad ſiniſtram deflectere. Objecit Lactantius Cypriano, &c, ut mihi quidem videtur, docte & graviter, quod Demetrianum, Prophetarum atque Apoſtolorum teſtimoniis, quæ vir prophanus, quemadmodum Ethnici omnes, futilia, nulliuſque ponderis eſſe exiſtimabat, aggreſſus fuiſſet; & non magis Poetarum, atque Philoſophorum, quorum ille auctoritatem ſuſcipiebat, uſus eſſet: in quem quoque ſcopulum Joannes Grammaticus, Tritheitarum præfectus, cum Ariſtotele pro Religione noſtra congrediens, non ſemel illiſit. Quamobrem auguſtiſſimam illam & ſacroſanctam temporis & genituræ mundi narrationem, quam vertex Prophetarum Moſes ſub initium libri Geneſis recenſet, Simplicius Philoſophus, qui pro Ariſtotele Philoppono reſpondet, fabuloſam traditionem, & quæ ab Ægyptiorum neniis originem duxerit, inceſto & ſacrilego ore vocavit. Longe ab hoc errore abeſt Aquinas: etenim non niſi argumentis, quæ a naturæ luce pendent, in Ethnicos pugnat, quorum pleriſque eos vel invitos aſſentiri cogit; quod, quantum ferat materia, certiſſimæ demonſtrationes habeantur. Hæreticos autem, qui Scripturas ſanctas ſe recipere profitentur, earum præcipue

Augu. ... mentis, Epiſt. 120.

Comment in 8. Phyſic.

cipue teſtimoniis rejicit; ac illorum ſeditioſa thuribula in laminas, tamquam de mandato Domini, protrahit, & ad altare adhibet; hoc eſt, eſſe illa falſa & impura divinis oraculis convincit Sed & ut catholicis oſtenderet, quam ſit ſacræ Scripturæ affinis & arcta neceſſitudine humana ratio juncta (quod illis neque levem, neque contemnendam afferre voluptatem ſolet) in calce capitum libri Scripturarum loca, quæ inſtituto ejus favent, copioſe adducit

Sed ad poſtremam monumentorum ejus claſſem alia quædam attinere dicebamus, in quibus ſunt problemata miſcellanea, quæ duodecim, ut Pariſienſes appellant, Quodlibetis eruditis, & facili brevitate enucleatis omnium primus edidit, atque diviſit. Et ſubinde diſputationes, quas cum doctiſſimis viris in templis, inque Gymnaſiorum ſcholis congrediens (Excipientibus forte notariis, quod antiquorum Patrum tempeſtate fieri ſolebat) meditatus eſt. Sunt autem inſcriptæ, Quæſtiones de potentia DEI, de anima, de virtutibus, de malo, deque ſpiritualibus creaturis Quæſtiones Diſputatas univerſum corpus appellant. Id dixeris manum quamdam in quinque pulcherrimos digitos partitam. Opus varium eſt, ſubtile, floridum, & copioſum; ita, ut nuſquam alibi ſic diſerte & copioſe loqui auctor videatur. Sunt autem illius ſectatores quidem, qui hoc volumen cæteris ejus ſcriptis præſtare cenſeant, & laudare numquam deſinant: quod, ut ego non improbo, ita longe mihi magis probari Summam Theologiæ fateor Cujus operis auguſtiſſimi præſtantiam, ſi mihi ſunt linguæ centum, oraque centum, ſi cuncta corporis mei membra vertantur in linguas, & omnes artus huma-

humana voce reſonent, nec plene narraverim, nec dignum aliquid ejus magnitudine & majeſtate dixerim. Res, quæ tractantur, divinæ ſunt; ſententiæ ſublimes; doctrina conſtans, & ſubtilis; ſtylus brevis, & nitidus; ordo pulcherrimus; methodus vero incomparabilis. Ita enim quæſita inter ſe nectit, ut aliud ex alio, poſterius ex priori inſtar catenæ pendere, & lucem, ac robur accipere videantur. Quamobrem ex notioribus ſemper progreditur, hoc eſt, ex antea expoſitis & conſtitutis: omnia ſuis locis collocantur: nullas inanes repetitiones ibi reperies, nihil præpoſterum, nihil ſupervacaneum & redundans, nihil mutilum & conciſum; ita, ut nimia brevitas obſcuritatem parere poſſit. Si peregregio, & perilluſtri volumini huic quidquam addideris, monſtroſum; ſi ademeris, mancum & curtum; ſi inverteris, diſtortum atque deforme, eruditorum omnium conſenſu, efficies. Quare & Dionyſius Carthuſianus non ita pridem, & nuper quoque Epiſcopus quidam egregie doctus (11) fruſtra, ut ego quidem ſentio, contrahere id opus conati ſunt: corpus enim quoddam manibus, pedibuſque ferme detruncatum mundo ſpectandum exhibuerunt. Servat autem, ut frequentius, ſubtiliſſimum acpulcherrimum hoc artificium in collocandis argumentis, quæ de more pro falſa opinione tamquam in veſtibulo percunctationum, quas articulos vocat, afferre ſolet, cujus neque apud veteres, neque apud recentes auctores ſimile adhuc ego inveni; quod, ut arbitror, Dionyſium, & Epiſcopum illum

T om-

(11) Niſi fallimur, innuere vult Vincentius Bernardi in Bonjournum, Epiſcopum Camertinum, qui ante paucos annos ediderat, & Pio IV. dicaverat opus inſcriptum *Epitome in univerſam D. Thomæ Aquinatis Summam*

omnino latuit. Etenim argumentum, quod in aciem ſecundo loco inſtruit, ita diſpoſitum eſt, ut nedum oppugnare directe poſſit ipſam veritatem, quam in corpore docet, & concluſionem appellat, ſed eam quoque reſponſionem, qua nititur diſſolvere argumentum primum; & rurſum ita tertium diſponit, ut ſolutionem, quam ad ſecundum affert, tamquam replica, ut loquuntur, infringere poſſe videatur: ut non tam nova argumenta, quam replicationes adverſus reſponſiones argumentorum (ſi penitius tamen, & ut dicitur, ad vivum uſque materiæ corpus reſecaveris) ſecundum, & tertium eſſe deprehendas; ac proinde in ſolutione ultimi argumenti ſita ferme eſſe ſoleat abſoluta totius veritatis cognitio: ut ſi Doctoris ſubtilis epitheton alicui concedendum ſit, ante Scholaſticos omnes, & præ illis omnibus, ſubtiliſſimus omnium Thomas, ſive artem ſpectes, ſive judicium & acumen, nominandus ſit. Et poterat profecto Cardanus juſtiſſimis argumentis hunc commendare a ſubtilitate, ab ingenio & arte, & parem ei concedere locum (quando noluiſſet ſuperiorem dare) cum clariſſimis illis aut decem, aut undecim auctoribus, quos multis præconiis, & merito quidem, celebrat, lib. 16 de ſubtilitate. Quinimo & cum Ptolomæo Alexandrino, Hippocrate, Coo, & Plotino, quos ſupergreſſos eſſe ait humanas vires, ac propiores fuiſſe cuipiam divinitati. Sed, ſi verſatus Cardanus in hujus Doctoris ſcriptis fuiſſet, in noſtram ultro, ut exiſtimo, concederet ſententiam. Itaque, ut ad Summam D Thomæ revertar, rapit me amor, quo in divinum opus a primis meorum ſtudiorum annis feror, ut de eo latius, & particulatim ſcribam viamque ad eas, quas in

eo

co illuſtrando adnotationes parturio, & quarum etiam cauſa de hoc præſtantiſſimo Auctore nunc ſcribere aggreſſus ſum, excurſione hac ſimul muniam, atque compleam (12).

Summa latina vox eſt a priſcis, recentioribuſque Latinis auctoribus uſitata; & quemadmodum peritiores ante nos obſervarunt, collectionem quamdam, ſive contractionem ſignificat: quæ cum eſſe poſſit vel numerorum, vel ſententiarum, vel aliarum rerum; fit, ut Summa numerorum, Summa ſententiarum, & hujuſmodi dicere latine & eleganter poſſimus. *Circumſpectis rebus omnibus, rationibuſque ſubductis* (inquit Cicero) *ſummam feci cogitationum mearum omnium*, hoc eſt, collegi, ad certaque capita contraxi cogitationes meas omnes. Orat. pro Ligario. Proinde, quia collectio omnis & contractio, anguſtia quædam & brevitas eſſe videtur; connotat hæc vox brevitatem, & anguſtiam quamdam. unde formulæ illæ loquendi ortæ ſunt, ad ſummam dicere, loqui in ſumma, & hujuſmodi, quæ ſignificant brevibus, paucisque complecti nos velle ea, de quibus verba facturi ſumus. Plinius, atque recentiorum plerique *compendium* interdum vocarunt. quamobrem & ab eruditis quibuſdam redarguuntur, tamquam qui a proprietate, & genuina ſignificatione vocis deflectere videantur; quod apud præclaros auctores, ut ajunt, *compendium facere*, ſit facere lucrum; quemadmodum *facere diſpendium*, pati damnum. Sed relinquamus Grammaticis rei hujus judicium. Theologia profecto, atque Philoſophia, qui crebro longius, quam Grammatici proſpiciunt, fruſtra hæc objiciuntur.

T 2

(12) Vide quæ de illis Vielmii dem Auctoris Opera recenſebamus, annotationibus diximus, quum ejuſ numero XI. pag. 37.

untur. Siquidem qui lucrum facit, contractionem quamdam & collectionem earum rerum, quas lucratur, ut faciat neceſſe eſt, quæ antea diſperſæ eſſe videbantur ac diſſipatæ: atque ideo compendium, & ſumma in eamdem ſignificationem facile recidunt. Ut igitur fateor Summam vocem eſſe latiorem, ita vox illa Compendium non mihi ad idem ſignificandum damnanda videtur: cumprimis autem, quia S. Thomas, D. Bonaventura, atque Albertus Magnus breviores quoſdam de re Theologica libellos hoc titulo ornarunt, & Compendia Theologiæ nuncuparunt.

Jam vero ipſa Theologiæ vox, græca quidem eſt, ſed jamdudum latinitate donata, & noſtras effecta; ſignificatque verbum DEI, aut ſermonem de DEO: utrumque enim recte dici poteſt; nam & de DEO verba facit, & a DEO profecta eſt Theologia noſtra, hoc
Libro 1 de legibus. eſt, quam Religio noſtra docet. Quoniam vero, ut ait Cicero, nulla gens eſt tam fera, quæ non, etiamſi ignoret qualem DEum habere debeat, tamen habendum ſciat; nullus quoque extitit unquam populus, qui Theologiam aliquam non habuerit. Sed univerſam illam Gentilium, non tam Theologiam, quam hiſtoriam & narrationem, veteres, & cum primis Marcus Varro
Lib. 6. c. 5. (Divo Auguſtino in libris de Civitate DEI teſte) in civilem, fabuloſam, & naturalem tamquam in tres nomenclaturas, & claſſes partiti ſunt; noſtram Theologiam autem Aquinas, in Prologo ſuo in Summam, vocat interdum catholicam veritatem, & rurſus Chriſtianam Religionem, ac poſtremo etiam ſacram doctrinam. Qui ſic OPTIME JOANNES? non caſu profecto, aut temere; ſed hoc, ut arbitror, conſilio,

ut

ut nos doceret, vel hæc omnia eſſa unum, vel certe unum conſiſtere ſine alio minime poſſe: ubi enim catholica veritas non eſt, fruſtra ibi aut Chriſtiana Religio, aut doctrina ſacra, aut ſincera Theologia quæritur, quemadmodum & Tertullianus olim monuit; ruſuſque ubi Chriſtiana Religio eſt, conſequenter ſacra doctrina, & Theologia ſecundum catholicam veritatem intelligenda eſt; ac poſtremo, quod catholica veritas ipſiſſima ſacra doctrina eſt, & puriſſima Theologia, quæ Chriſtianam Religionem noſtram conſtituit. *De Præſcri ption adv Hæret.*

Porro autem in partes tres, quas Græci Tomos vocarunt, Summam partitus eſt; primam quarum Naturalem, poſtremam Sacramentalem, mediam Moralem Ptolomæus Lucenſis, Sanctuſque Antoninus Archiepiſcopus Florentinus nuncupaverunt: a quorum tamen ſententia, ut recedam, urgens & perſpicua, ni fallor, ratio cogit. Etenim nec a natura efficiente, quæ intellectus noſtri lumen eſt, nec a naturæ objecto, quod ſenſibile ipſum eſt, quod in ſe motus & quietis principium habet, a quibus ſcientiæ, & voluminum corpora naturalia dici ſolent, hoc cognomentum ſortiri para illa prior poteſt. Quamvis enim quædam ibi S. Doctor doceat, quæ Philoſophi vivido quodam & liberali ingenio ſubtiliter meditati ſunt, & accurate explicaverunt & quæ Phyſici ſui eſſe muneris & juris arbitrantur, alia tamen ratione, atque illi fecerint, ea hoc loco tractavit; nimirum, ut a DEO Naturæ conditore prodierunt, & nobis manifeſtata atque expoſita ab eo ſunt, & ob id ſub formali ſubjecto Theologiæ continentur: ut proinde certum & conſtitutum doctioribus eſſe poſſit, has ejus lucubrationes Naturales appellari non poſſe. Sed & ſi verum amamus, nec tertiam partem recte Sa- *L. 22 Hiſt Eccl. c. 39*

cramentalem vocare poſſumus: etenim cum etiam de Chriſto Domino copioſe & ſplendide, ac præcipue illa ipſa edifferat, & a ſubjecto nobiliori ſoleant voluminum corpora inſcribi, Chriſtiana potius, quam Sacramentalis dicenda videretur. Quapropter nos tres illas partes non poſſe certo quodam ac ſpeciali nomine ſigillatim nuncupari arbitramur, quod ſubjectum præcipuum omnibus idem ſit, ſpecialia vero ſubjecta in ſingulis plura ſint, quam ut in aliud commune caput a ſubjecto adæquato commode & venuſte redigi poſſint. Quamobrem Summam omnem in Præfationem (quam ipſe Prologum vocat, qui breviſſimus eſt), & Narrationem primum partimur; Narrationem autem in duas deinceps partes: in quarum prima de neceſſitate, unitate, præſtantia, ſubjecto, & aliis ad ſacram Theologiam ſpectantibus, tamquam ſecunda Præfatione, unica quæſtione, quæ prima eſt, tractat; qua etiam benevolos, dociles, & attentos lectores ſibi facit: in poſteriore felicibus auſpiciis, tamquam ſoluta navi, datis velis, in altum divinitatis mare ſe immittit. Nam de DEO quadraginta tribus quæſtionibus, quantum homini fas eſt, locupletiſſime, ſubtiliſſime, & luculentiſſime verba facit; ſed ita, ut primum ſex & viginti quæſtionibus prioribus de his, quæ abſoluta a Theologis dicuntur, quæ eſſentiæ DEI conveniunt, & ob id tribus perſonis Patri, & Filio, & Spiritui ſancto communia ſunt, quorum pleraque quadantenus communicabilia cum creaturis ſunt, & quæ Philoſophi etiam Platonici, & Ariſtotelici lumine naturæ non parum ſunt conſequuti; confeſtimque de Trinitate perſonarum, hoc eſt, de æterna generatione Divini Verbi, de proceſſione Spiritus

ſan-

ſancti, de relationibus divinis & proprietatibus, deque hujuſmodi aliis, quæ ad perſonas divinas ſpectant, accuratiſſime agit: quæ, ut ſunt creaturis incommunicabilia, ita Philoſophis prorſus inacceſſa fuiſſe etiam oſtendit. Hanc partem 17. quæſtionibus ſequentibus complectitur, & a DEO in ſe, ad DEum extra ſe in ejus operationibus externis, & effectibus progreditur. Cumque quatuor ſint hujuſmodi operationes, rerum creatio, gubernatio, humani generis redemptio, & glorificatio; rerumque creationem diſtinctio & ornatus ſequantur, & creaturarum alia omnino ſpiritualis ſit & incorporea, alia omnino corporalis, alia vero utriuſque particeps, ac veluti nexus quidam; ſic pulcherrimo artificio progreditur, ut primum de creatione, hoc eſt, de actione & modo, quo a DEO creaturæ in lucem prodiere, tribus quæſtionibus agat, 44 45 & 46. deinde in 47. de earum diſtinctione in communi; ſubindeque in 48. & 49. de ſpeciali hac earum diſtinctione, qua paſſim homines utimur in bonum, & malum; & poſtremo de ſpirituali creatura, quæ Angelus eſt, a 50 quæſtione ad 64 uſque; ubi eſſentiam, locum, motum, potentiam, operationem, & alias bonorum, & malorum Angelorum, qui Dæmones dicuntur, affectiones perſcrutatur. Quo peracto, in 65. quæſtione de creatura omnino corporali, tamqnam de altero extremo, & ſuperiori oppoſito, uſque ad 74. verba facit: quo loco primum libri Geneſeos caput, omnium difficilimum, hoc eſt, creationem, partitionem, & ornatum corporeæ hujus molis, quam mundum vocamus, eruditiſſime explicat In 75 vero uſque ad 90. incluſive, naturam & affectiones hominis, qui nexua

xus quidam ligamentumque rerum eſſe videtur, & quod ad animam, ejuſque facultates, & operationes attinet, ita copioſe & accurate edifferit, ut ægre Ariſtotelis libros de Anima, & aliorum Philoſophorum ea de re diſputationes quis intelligere, aut etiam dijudicare ſine Thomæ præſidio poſſit. Cum vero conſtitutionem, & craſim humani corporis diligentius diſcutere Philoſophi naturalis, aut etiam Medici magis, quam Theologi eſſe videatur, de ea pauciora verba, hoc eſt, non niſi quantum oportuit, fecit a 91. quæſtione uſque ad 102. Ac ibi quidem & de prima hominis productione, tam maris, quam fœminæ, ac de ſtatu & conditione utriuſque, quod ad intellectum ſpectat, & voluntatem, quoad corpus, & vitæ conſervationem, liberorum procreationem; locumque demum, in quo feliciſſime degebat, qui Paradiſus, ut plurimum, dicitur, tractat cumulatiſſime. Et cum hactenus de creationis opere, ſive (quod idem eſt) de effectibus DEI creantis egiſſet, confeſtim de gubernatione, qua omnia ſuaviter regit, & moderatur; deque illius effectibus, qui varii & multiplices ſunt, tam in creatura corporea, quam in incorporea, & media, quæ homines ipſi ſumus, ad calcem voluminis uſque, diſertiſſime & locupletiſſime diſputat.

Quoniam vero hominis gratia & univerſa creata fuiſſe credimus, & editas ſacras Scripturas, uti Paulus admonet: (neque enim Angeli Scripturis indigent, ſicut & D. Auguſtinus dixit); idcirco conſuevere Theologi, viri clariſſimi, de homine, qui imago DEI eſt, plura, & ea quidem cumulatiſſima verba facere; tamquam videlicet ſuæ dignitatis illum etiam hoc modo com-

Epiſt. 2. ad Timoth. 3.

Lib. 12. Confeſſ. c. 25

commonefacientes, & ad beneficiorum, quæ innumerabilis ipſe, cum naturalia, tum ſupernaturalia a DEO accepit, recordationem, & gratiarum actionem impellentes: inde effectum eſt, ut in ſecunda parte Summæ, quam propter ejus magnitudinem Auctor in duas partitus eſt (& ob id Primam ſecundæ, & Secundam ſecundæ frequenter audis) de homine potiſſimum agat; & hoc profecto, quatenus ſuorum operum libero arbitrio, quo prædictus eſt, principium eſt, & poteſtatem habet. Et quia gratia finis cuncta fiunt, ob id a conſideratione finis ſcribendi initium in Prima ſecundæ cœpit: de quo, primum quidem in communi diſputat, ac poſtea de eo ſeorſum, qui felicitas & beatitudo nuncupatur, prioribus quinque quæſtionibus tractat. Finis enim in moralibus principii locum obtinet; (inde enim eorum, quæ aguntur, poſtulari, & afferri ratio ſolet) quapropter quilibet artifex a principiis auſpicatur. Rurſum, quia finis objectum eſt, & objecta ſunt priora actibus; ea propter de fine primum, & merito ſane, verba fecit. Et ſubinde a 6. quæſtione ad 22. de actionibus humanis, hoc eſt, quæ conſulto ac ratione adhibita a nobis fiunt, deque illas conſequentibus. At vero a 22. uſque ad 48. tractat de perturbationibus animæ (quas & affectus noſtri vocant; Græci πάθη, ipſe vero paſſiones) nobis, & brutis communibus. A 48. autem, ab actibus tum homini propriis, tum illi cum beſtiis communibus, tamquam a notioribus, ut differendi ratio exigit, ad principia illorum conſcendit: quorum geminum internum eſſe videtur, potentis naturum, & habitus; alia externa, DEus Optimus Maximus, qui nos perpetuo ad bonum pertrahit, ac Diabolus

V bolus

bolus generis noſtri antiquus hoſtis, qui eo totus incumbit, ut nos perdat, & a fine ſupernaturali extrudat. Sed omnino præterit potentiam, quod in prima parte de illa copioſe antea tractaſſet, atque in 49 quæſtione ſubtiliſſimam, & prorſus difficillimam de habitibus perſcrutationem aggreditur, antiquioribus Patribus vel prorſus incognitam, vel perfunctorie, & veluti per tranſennam ſignificatam. Quibus primum in univerſali examinatis, moxque in particulari, nempe iis, qui virtutes dicuntur; & poſtremo cum declaraſſet, quæ vitia ſigillatim ſingulis virtutibus opponuntur uſque ad 89. quæſtionem, mox in 90 adornat inſtructionem de externis humanarum operationum principiis. Et prætermiſſa Dæmonum mentione, quod in priori parte copioſe de illis diſſeruiſſet, rurſum de DEO ea ratione agit, quod cum duplici veluti organo uti videatur ad ducendos, promovendoſque homines ad virtutes; legibus nimirum, quibus quid agere debeant, quidve omittere præſcribitur, & gratia, qua juvantur, ut operibus legum præceptis reſpondeant: primum de legibus, a 90 quæſtione ad 108 uſque ita pertractat, ut nihil, quod ad illarum rationem, vim, cauſas, partitiones, & effectus pertineat (quocumque tandem nomine cenſeantur; hoc eſt, ſive æterna ſit, ſive naturalis, ſive Moſaica, vel Evangelica, aut humana, aut membrorum) deſiderare ſeveriſſimus judex poſſit: poſtremo de gratiæ neceſſitate, eſſentia, partitionibus, cauſis, & effectibus uſque ad 114 quæſtionem, quæ poſtrema eſt, ipſe plenus gratia, magna cum laude docet. Hanc ſi recentiores Eccleſiæ hoſtes diligenter evolverent, non eas de gratia, & libero arbitrio, de juſti-

ſtificatione, deque his rebus cognatis dogmatibus turbas, & ſeditiones, quas pii omnes tantopere deplorant, ita turpiter, pernicioſeque excitarent.

In Secunda ſecundæ vero, tamquam a genere ad ſpecies confeſtim deſcendit. Nam cum de virtutibus, & eorum oppoſitis vitiis, quæ & peccata dicuntur, deque aliis ad moralem materiam pertinentibus, communem & univerſalem conſiderationem in Prima ſecundæ feciſſet, operæ pretium ſe facturum putavit, ſi præterea ea omnia in ſpecies ſuas diſpertiret, & ſigillatim doceret. Etenim actionibus humanis obeundis (quod circa particularia verſentur) univerſaliores doctrinæ morales minus proſunt: proinde de virtutibus, & vitiis ſeorſum, ac ſpeciatim ſibi agendum ſuſcepit. Et cum donis illis præſtantiſſimis, quæ Spiritus Sancti dicuntur, quibus aliquæ intellectuales virtutes affines admodum ſunt, & nomine cum iis communicant, DEus ad bene beateque vivendum homines promoveat, & ſuis præceptis impellat (dantur enim præcepta de actibus virtutum), ob id hunc ordinem diſſerendo perenniter ſervat, ut primum agat de virtute, deinceps de vitio, ſive peccato, quod illi opponitur (eluceſcunt enim oppoſita magis, cum juxta ſe ponuntur); deinceps de dono Spiritus Sancti illi virtuti, quam expendit, affine, & de præcepto divino, quo illa virtus præcipitur, deque virtuti unicuique connexis, & eorum oppoſitis. Hæc eſt S. Doctoris illic perpetua methodus, iſque doctrinæ ordo. Agit autem primo de virtutibus Theologicis, fide, ſpe, & charitate, a prima quæſtione, uſque ad 46. nam de fide, illique correſpondentibus, 16. quæſtionibus prioribus tractat; de ſpe ſubinde,

a 17 uſque ad 22 de charitateque confeſtim, a 23 ad 46 uſque Jam vero in 47 de moralibus quæ Cardinales vocantur, quod claſſicæ ſint, & aliarum veluti capita; & de earum partibus integralibus, & ſubjectivis, earumdemque annexis, ad 182 uſque locupletiſſime edifferit; huncque tenorem ſervat, ut a notioribus ubique progrediatur, hoc eſt, ab objectis ad actus, & ab actibus ad habitus, ſubjecta, cauſas, effectus, tam internos, quam externos, quorum poſteriores fructus quoque vocantur; & inde ad eorum oppoſita, partitiones, & affectiones. Principem autem moralium virtututum prudentiam, quæ etiam virtus intellectualis eſt, a quæſtiona 47. ad 56. explicat; deinde in 57 agit de juſtitia, uſque ad 122 in qua reperies tractationem nobiliſſimam de religione, quæ virtus annexa eſt juſtitiæ, deque actibus, & vitiis illi oppoſitis quæ omnia admodum opportuna eſſe, & neceſſaria videntur hoc tempore. In 123 quæſtione de fortitudine agit, uſque ad 141 a qua, uſque ad 170 de temperantia docet. Cumque virtutes Theologicæ, & Morales, quas enumeravimus, ad hominum omnium ſtatus & conditiones ſpectare videantur; aliaque ſint præterea DEI dona, quæ non omnibus, ſed ſeorſum aliquibus in Eccleſiæ beneficium DEus impertiri ſolet, quæ convenienter a Theologis gratiæ gratis datæ dicuntur: de iis quoqua explicare ſubinde eo ordine properat, ut principem locum tribuat illis, quæ ad cognitionem, qualis eſt prophetia; ſecundum illis, quæ ad elocutionem, ut donum linguarum, ſermonis, ſcientiæ, & ſapientiæ; tertium illis, quæ ad operationem, cujuſmodi eſt gratia miraculorum, pertinent; & de his quidem a 171. uſque ad 178 tra-

ctat.

ſtat Porro quia homines inter ſe, non virtutibus ſolum, & gratiis gratis datis, verum etiam operationum ſtudiis, & officiorum multiplicitate, ac veritate ſtatuum differunt; ideo, nequid expetere in præclariſſimo opere poſſemus, quod ad hominem recte dignoſcendum, reſtituendumque faceret, mox illis explicatis, ad vitam contemplativam, & activam expendendam (quæ ſtudia operationum diverſa ſunt) ſeſe transfert, a 179 quæſtione videlicet, uſque ad 182 poſtremoque officia, & ſtatus, qui perſonæ obligationem quamdam dicunt, a 183 ad calcem operis, hoc eſt, ad 189 uſque abſolvit. In qua explicatione de illis in genere primum agit, deinde ad ſtatum perfectionis deſcendit, & inde ad ſtatum Epiſcoporum, & Religioſorum. Ubi quid Epiſcopi ſint, quidve Religioſi; quæque eorum profeſſioni, & ordini conveniant; quomodo ſecernantur Religiones, & quid agere debeant, abunde edocet. Et hic finem feliciſſimum imponit ſecundæ parti, quam Gerſon omnium ſcriptis, qui materiam Moralem hanc tractarunt, præferre non gravate quoque videtur: eſt enim perſpicua, locuples, & ſubtilis, &, ut ego arbitror, Ariſtotelis Moralia longius, quam cenſere quiſquam poſſit, ordine & copia antecellit. Neque tot oppugnatores habuit hæc pars, quot priores habuerunt. Unus Martinus Magiſter Pariſienſis Patrum memoria fuit, qui eam alicubi notare auſus eſt; ſed ejus nenias Cardinalis Cajetanus diſerte ac copioſe retudit, ac plane longius exploſit.

Vide Cajetanum in 2. quæſt. 3 56. 123. 124.

In tertia parte demum de Chriſto Domino, ac Salvatore noſtro; deque illius beneficiis ad capeſſendam ſalutem humano generi præſtitis, agit. Ille enim

ſolus eſt, qui hominem, quem condiderat, in ſupernam beatitudinem perducere potuit. Quamobrem ab opere gubernationis, ad opus redemptionis progreſſus, de medico, & medicamentis animarum noſtrarum, quæ Sacramenta Eccleſiæ ſunt, agit & de priore quidem, ad 59 quæſtionem; de poſterioribus autem, ad operis calcem uſque, copioſe & feliciter. Et de Chriſto Domino eum ordinem quidem ſervat, ut primum quæ ad illius Incarnationem pertinent, deque coaſſumptis, & conſequentibus, & quovis modo ad illam ſpectantibus doceat; deinde de Conceptione, Nativitate, Circumciſione, Baptiſmo, Converſatione, Tentatione, Doctrina, Miraculis, Transfiguratione, Paſſione, Morte, Sepultura, Deſcenſu ad inferos, Reſurrectione, Aſcenſione, Seſſione ad dexteram Patris, & judiciaria poteſtate. Quibus egregie declaratis, confeſtim ad Sacramenta explicanda progreditur: de quibus in genere primum, quidnam ſint, quæ eorum neceſſitas, qui effectus, quæ cauſæ, qui numerus, & modus, a 60. videlicet quæſtione; ad 65. explicat. In 66. autem agit de primo omnium Sacramentorum, quod eſt Baptiſma, uſque ad 71. In 72. vero de Sacramento Confirmationis, ſive, ut alii vocant, Chriſmatis. In 73. porro, uſque ad 83. auguſtiſſimum Sacramentorum omnium Euchariſtiam ita pertractat, ut in eo argumento vires omnes ingenii & eruditionis ſuæ adhibuiſſe, ac veluti profudiſſe Eraſmo, & merito quidem, viſus ſit; & inde uſque ad calcem, de Pœnitentiæ Sacramento, ejuſque partibus agit & ita, cum per mortem ei non licuerit ulterius progredi, finem totius operis nobiliſſimi omnium, ut dicebamus, & diviniſſimi hic habemus. Quod omnium

po-

poſtremus libellus ille, Compendium Theologiæ inſcriptus, anguſtus ſane, ſed tamen doctiſſimus & pulcherrimus, tamquam coronis quædam & epilogus ſubſequi poteſt. Sed ad doctrinam illius in univerſum, ac generatim exponendam revertor: quam plane quanti fecerint viri eruditiſſimi, Græci, & Latini, qui non modo in Eccleſia, dum viverent, ſummas Præfecturas geſſerunt, verum etiam & eorum plures egregia monumenta poſteris reliquerunt, ego, iis nominatim citatis, ac eorumdem diſpoſitis verbis, jam oſtendam: qui tamen nec ex ejus ſchola prodiiſſe videntur, nec in illius verba perpetuo juraſſe; ne domeſtica teſtimonia, quæ nullius eſſe ponderis ſolent, me citaſſe quiſpiam dicat. Quamobrem intelligent juniores ſanctarum literarum tyrones, & candidati, longe aliter celebres & primæ notæ homines, atque gregarii quidam & indocti, vel hæretici, vel obtrectatores faciant, de hoc fulgentiſſimo Eccleſiæ catholicæ Sole & ſentire, & loqui. Habebo autem dignitatis eorum magis, quam temporis, in quo floruerunt, hoc loco, rationem. Ergo, ut principem locum Eccleſiæ tribuam, his illa præconiis Thomæ ſcripta grate ſane & lætanter extollit: *Stylus brevis, grata facundia, celſa, clara, firma ſententia.* Hem, quomodo poterat Eccleſia Thomæ doctrinam honorificentius ſuis filiis commendare? Innocentius autem, ut opinor, Quintus (nam unum hoc teſtimonium in fonte, ut ajunt, non vidi; ſed referente Pizzamano Patritio Veneto, & cive meo, cui habendam eſſe fidem ſemper exiſtimavi) qui & Petrus de Tarantaſia in ordine Prædicatorum dicebatur, eminentis ſcientiæ vir; qui in Pariſienſi Academia cum Thoma floruit, cujuſque ſcripta

In Brev. O. P. off. de S. Thom.

D.

D. Thomas ſe legiſſe oſtendit, quare & pleroſque illius articulos, demandante Magiſtro Ordinis, particulari libello accuratiſſime expendit; ſic alicubi de Doctore noſtro ſcriptum reliquit: *Hujus doctoris ſapientia præ cæteris, excepta Canonica ſcriptura, habet proprietatem verborum, modum dicendorum, veritatem ſententiarum, ita ut nunquam, qui eum tenuit, inveniatur a tramite veritatis deviaſſe, & qui eum impugnavit, ſemper fuit de veritate ſuſpectus* (13). Urbanus autem V. in hunc modum: *Volumus inſuper, & tenore præſentium injungimus, ut dictis B. Thomæ doctrinam, tanquam veridicam, & catholicam ſectemini, eamque ſtudeatis totis viribus ampliare.* Joannes vero vigeſimusſecundus, qui Beatum hunc Doctorem Sanctorum Catalogo adſcripſit, cum de miraculis ab eo editis

(13) Conſentiunt nonnulli Vielmo elogium illud Innocent. V. attribuentes, ſed alii tamen dicere malunt illud ab Innocent. VI. prodiiſſe. Petrus de Alva, *Nodo quanto ſiem... ...rum indiſſolubilium, &c.* multis pro... bare conatus eſt, *primum, unicum, & fontale principium præſentis approbationis* Innocentii fuiſſe Vincentium Bandellum an. 1475. Sed hominem vaniloquum egregie refellunt Apologiſtæ S. Thomæ alias citati. Videri poterit etiam Clemens Capellus in eruditiſſimo Opuſculo anonymo, Brixiæ anno 1701. edito, cui titulus eſt *Apologia ſacri Studii S. Dominici Exitæ*. Didacus Morales in *Laude D. Thomæ* pag. 80. & ſeq. ſe hoc Innocentii elogium legiſſe teſtabatur Neapoli in Opuſculo MSS. Jacobi Ægidii, qui Ægidius, teſte Echardo anno 1465 diem extremum obierat. In hac noſtra Bibliotheca memorata duo habemus edita exemplaria *Tabulæ* Petri de Bergomo *ſuper omnia Opera Divini Doctoris Thomæ Aquinatis*. Bononiæ *anno Domini MCCCCLXXIII die undecimo Martii ex officina Balthaſeris Azoguidi Civis Bononienſis*, quibus in Exemplaribus ante *Tabulæ* ejuſdem exordium exhibetur hoc elogium Innocentii ſimul cum elogio Urbani, quod hic apud Vielmum ſequitur. Hujus Editionis *Tabulæ* Petri de Bergomo an. 1473 factæ meminit etiam Peregrinus Orlandus in Opere inſcripto, *Origine, e progreſſi della Stampa*, ubi de Azoguido illo loquitur. Atque hæc una Editio ante an. 1475. habita ſufficeret ad os Alvæ obſtruendum. Hanc Editionem non vidiſſe credendus eſt Echardus, qui Tom. I. de Petro illo agens eam rejicit ad an. 1475.

tis verba fierent in præſtantiſſimorum virorum corona, teſte Gerſone, fertur dixiſſe, *Non eſſe de ejus miraculis vehementer curandum, quippe qui tot miracula fecit, quot quæſtiones determinavit.* Porro autem & Pius V nuperrime in Bulla ſuper celebratione feſtivitatis S Thomæ, ita ſcribit. *Sed quoniam omnipotentis DEI providentia factum eſt, ut Angelici Doctoris vi & veritate doctrinæ ex eo tempore, quo cœleſtibus civibus aſcriptus fuit, multæ, quæ deinceps exortæ ſunt hæreſes, confuſæ & convictæ diſſiparentur,* &c (14). Sed & Beſſarion Cardinalis Nicenus, & Patriarcha Conſtantinopolitanus, eumdem hac honorifica præfatione interdum citavit: *Thomas Aquinas,* ait, *non minus inter ſanctos doctiſſimus, quam inter doctos ſanctiſſimus.*

Opuſc. cont. impugn. ord. Carthuſ.

Lib. 2. in calumniat. Plat. cap. 7.

Joannes Fiſcherus Cardinalis, atque Epiſcopus Roffenſis, & Martyr beatiſſimus, cum adverſus Lutherum pugnat, ita loquitur. *Neque Thomas Aquinas, uſque adeo tibi, Luthere parvipendendus eſt, quem plerique, in ſacris literis exercitatiſſimi, Theologiæ florem appellare conſueverunt.* Hunc ſequutus Caſpar Contarenus Cardinalis, ita ſcriptum reliquit: *Hanc Avicennæ poſitionem D. Thomas excellentiſſimus, ac nunquam ſatis laudatus, ſatis efficaci ratione reprehendit.* Sed & Georgius Scholarius Patriarcha Conſtantinopolitanus, ac mutato de more nomine, vocatus Gennadius, Doctorem noſtrum quodam in loco

In Confut. lib. de Captivit. Babyl.

Lib. 2. de elementis.

In lib. D. Thom. de ente & eſſentia.

X ita

(14) Cætera ſubſequentium RR. Pontif. ad uſque Clementem XII S. Thomæ doctrinam ornantia, & commendantia Diplomata, exhibet Vir cui multum debet, & a quo etiam nunc operam Ordo noſter, Antonius Valent. Bremond, ſuis quæque locis, in Bullario Ord. Præd. qui & omnia poſtea ſummatim complexus eſt Tom. VIII in Tractatu de Conſenſu Bullarum, titulo 6. quæſt. 2. Legendus etiam P. Antonius Touron Vie de S. Thomas d'Aquin. liv. 5. chap. 1. & ſeq.

Google

Hujus & in Florentinæ Synodi actis mentio fit

ita exornat, Michaele Sophiano interprete: „ Thomam,
„ inquit, Aquinatem neſcio an aliquis ſuorum ſectatorum, pluſquam ego, admiretur, & colat. Ego, ſi quis ejus ſcriptis animum adhibuerit, hunc nullis aliis indigere opinor muſis; ſatiſque ei eſſe, ſua recte percipere poſſe Sed quoniam Italorum nonnulli, iique ex Franciſcanorum cœtu, recentioribus quibuſdam doctoribus ita addicti ſunt, ut non ſolum eorum partes tueri, verum etiam, præ nimio erga illos ſtudio, in hunc Doctorem invehi, atque maledicere conentur, qui vel ab iis ipſis, quos præferendos cenſent, maximam meruit laudem. atque ſiquid illis vel addidiſſe, vel excogitaſſe accidit, in hoc eos tamquam diſcipulos a præceptore occaſionem accepiſſe veriſimile eſt Hanc igitur ob cauſam, onus interpretandi hujuſce Libelli ſuſcepi, ut tibi oſtenderem, quonam ingenii acumine vir iſte præditus eſſet, quo judicio, qua denique ſubtilitate; quam ipſi, ſi Diis placet, craſſitudinem appellare non erubeſcunt, quamquam propter judicii inopiam, ejuſque debilitatem ita cenſeant. Junioribus enim, qui vel aliquid addiderint, vel excogitaverint, ſuæ non ſunt negandæ laudes; illi vero, tamquam omnium præceptori benemerito, majoris doctrinæ viro, jure optimo majores habendæ ſunt gratiæ. Quamobrem & Romanæ Eccleſiæ ſuffragiis ornatus, & in Divorum numerum eſt relatus; cum reliqui ſolum inter Scholaſticos congreſſus aliquid honoris ſint conſequuti „ Nilus quoque Theſſalonicenſis Archiepiſcopus, Georgio Scholario æqualis, eodem Sophiano interprete, hunc in modum: *Thomas Latinæ Theologiæ facile princeps.* His Ambroſius Catharinus,

Lib. I. ado Luth. dub. 8.

rinus, Archiepiſcopus Compſanus, ad hunc modum fermeſubſcribit: „ Neque propterea detrahimus quidquam
„ Thomæ doctrinæ, nec impugnamus eam, ut quidam
„ imperite putant. Nam pro eminenti ejus ſcientia, *Hunc Doctorem nemo certe Ignavum appellabit.*
„ ego frequenter illud uſurpare ſoleo: Ille ſciat ſe valde
„ profeciſſe, cui Thomas valde placebit „ Præſtat
autem & Ægidii Romani, Archiepiſcopi Bituricenſis,
de quo ſuperiori libro meminimus, hoc locupletiſſimum
audire teſtimonium, quod mihi profecto volupe ſemper
fuit audire. „ Quare detraxiſti ſermonibus veritatis? *Præfat. ad Correct. Corrupt.*
„ cum e vobis nullus ſit, qui poſſit arguere me. Ad
„ increpandum tantum eloquia continuatis, & in ven-
„ tum verba profertis ſuper pupillum irruitis, & ſub-
„ vertere nitimini amicum veſtrum. Reſpondete, ob-
„ ſecro, abſque contentione, & loquentes id, quod ju-
„ ſtum eſt, judicate; & non invenietis in lingua mea
„ iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit,
„ Job 6. Quæſtio propoſita optime in perſona Fratris *Nondum enim fuerat catalogo Sanctorum adſcriptus*
„ Thomæ, Doctoris eximii, cujus doctrina fulget Ec-
„ cleſia, poteſt proponi quibuſdam, qui ejus doctrinam,
„ imo veritatem, quam docuit, depravare nituntur,
„ ipſius ſermonibus veritate plenis, & ſpiritu veritatis
„ inſtigante conſcriptis, detrahentes: & hæc eſt eorum
„ ſententia, de verbo ad verbum per ſingulos articulos
„ digeſta, & convenienter ex dictis ejuſdem Venerabi-
„ lis Doctoris exterminata, ut, Deo juvante, patebit „
Et in calce operis rurſus ait: „ Hoc enim ſciendum,
„ quod ad omnia, quæ iſti contra Thomam a princi-
„ pio adduxerunt, facillime per ejus verba veritate pie-
„ us poterit reſponderi; pro aliquibus tamen habendo
„ omnia ſcripta ejuſdem, quæ iſti, ut ex proceſſu eorum

X 2 „ evi-

„ evidentius liquet, nixi ſunt depravare: nulli dubium „ facultatem deeſſe, quorum forſan manibus iſta eorum depravatio devenire continget. Nunc verba „ ejus, nunc ſententiam (prout capere potuimus) articulis ſingulis curavimus, ad omnia reſpondendo, „ ſecundum noſtrum modulum applicare: volentes ad „ altius ſapientibus occaſionem lucidius reſpondendi, „ & illius laudem attollendi uberius præbere, qui Doctorem iſtum ſapientiæ radio illuſtrare, & ſuper Eccleſiæ candelabrum, pro orbis terrarum inſtructione, „ dignatus eſt ſua clementia exaltare. Cui laus, honor, & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. „ Jam vero & Dominicus Epiſcopus Torcellanus primum, ac deinde Brixienſis, cum Diploma Canonizationis Sancti Thomæ expendiſſet, hunc in modum ſubdit: *Hæc autem, vel ſimilia non dicit de aliis* (nimirum Pontifex, vel Sedes Apoſtolica;) *ideo videtur, quod non poſſit tangere hæc Sedes doctrinam ejus, ſine hoc, quod ſe ipſam quodammodo tangat.* Non gravabor his addere Antonii Campani Interamnatium Epiſcopi teſtimonium, quamquam prolixum nimis nonnullis videri poteſt. Sic enim de Doctore noſtro loquitur. „ Thomas locupletiſſimus in Dialecticis, de quibus ſic edidit, ut qui ejus præcepta „ non negligunt, & fallere quemquam nolint, & falli ipſi „ a quoquam nullo modo poſſint. Locupletiſſimus in „ Philoſophia; ſive illa, quæ ad vitæ pertinet inſtitutionem, & moralem appellamus; ſive quæ in rerum „ natura verſatur, & initia, caſus, eventuſque complectitur, & Phyſicam nominamus: in qua & invenit ipſe multa per ſe ſuapte ingenio; & aliorum inventa involuta & perplexa, ſplendidiſſima & diſtinctiſ-

In tractatu de ſanguine Chriſti, a. 5.

Orat. de S. Thoma

„ ſima

„ ſima luce declaravit. Locupletiſſimus in ſcientia Di-
„ vina, quam Theologicam nuncupamus, de qua idem
„ ipſe tot tantaque conſcripſit, tam multa, & varia
„ edidit volumina; ut mirum fuerit ſufficere ejus æta-
„ tem ad legendum, nedum ad ſcribendum potuiſſe:
„ annum enim quinquageſimum quum vix attigiſſet, mi-
„ gravit e vita; nec ullum eſt ænigma tam ambiguum,
„ nullus tam intricatus nodus, aut involucrum, nullæ
„ tam obſcuræ nubes in hujus generis doctrinæ, quas
„ vir Dei ſanctiſſimus non evolverit, retexerit, ape-
„ ruerit: ſemper collectus, diſtinctus, ordinatus; ut
„ alii ſemper ſcidiſſe divinam Scripturam, hic colle
„ giſſe; illi involviſſe anfractibus, hic direxiſſe in com
„ pendium; illi infudiſſe tenebras, & conculcaſſe, hic
„ clariſſimam attuliſſe lucem, & expediſſe videatur.

Sed videbor tibi, OPTIME JOANNES, addere flores veri, & ſtellas cœlo, ſi præclariſſimorum virorum elogia, quibus illi Doctorem hunc exornare ſtuduerunt, congerere hoc loco voluero omnia. Sunt enim recentiorum auctorum monumenta ferme omnia refertiſſima laudibus Thomæ, auctoritatibus Thomæ, nominibus Thomæ. Hic [a] Thomam *Scholaſticorum Vexillarium* vocat. [b] Ille *noſtræ Theologiæ ſplendorem.* [c] Nonnulli *Scholaſticæ Theologiæ florem.* [d] Quidam, *in eo nihil eſſe infimum aſſerit, nihil mediocre; ſed totum ſummum, & totum perfectiſſimum.* [e] Alius *longo eum divinitatis hauſtu compotem* dicit. [f] Plerique omnes, *Angelicum.* [g] Alii *ingenioſiſſimum, eruditiſſimum, & cui in paleſtra, & exercitatione Scholaſtica nemo proximus ſit, ejuſque copioſiſſimam, ſolidam, & incredibilem doctrinam ſemper ſe prædicaſſe, & laudaſſe ſponte ſua fatentur.* Quemadmodum & nonnulli, [h] qui ætatem illam

a Martinus Pereſius de tradit. par. 3 conſid. 3
b Joan. Picus in Heptapla.
c Andreas Vega, in Opuſc. de juſtif. q. 6. & Roffenſis ubi ſupra
d Martinus de Vivas, in Orat. de D. Thoma.
e Paulus Cortęſius, l. 1. d. 1.
f Joan. Delphinus a Caſali Majore, de Libertate, lib. 2. & Bartholomæus Camerarius in Dialogo de prædeſt.
g Joan. Arboreus, Tom. 1. lib. 1. cap. 25.
h Longolius, in Orat. ad Lutheranos.

nihil eo doctius tuiſſe, nihilque religioſius vidiſſe, ſcribunt. l Sed & *celebrem Eccleſiæ Doctorem*, eum alii vocant. Et k quidam poſtremo *eo in Dialecticis acutiorem, in Mathematicis ſubtiliorem; in Philoſophia locupletiorem, in Theologia denique ſublimiorem, neminem ſe legiſſe teſtantur* Et plane nemo præſtantiſſimas artes has, inconſulto Thoma, aut legere, aut profiteri unquam cum laude poterit Sunt & qui Jureconſultis Thomæ doctrinam, ad veterum illorum ſanctiones recte intelligendas, magnopere neceſſariam eſſe contendant: in quibus eſt Franciſcus Vargas, qui pro Carolo V ſemper Auguſto, & pro Philippo Hiſpaniarum Rege Catholico, & potentiſſimo, apud Venetos primum, moxque apud Pontifices ſummos, Paulum IV & Pium IV honorificis legationibus functus eſt; vir cum omni literarum genere ornatiſſimus, tum vero legum peritia clariſſimus. Etenim quodam in loco, ſic ſcribit „ Experiamur itaque & nos, an opera „ noſtra aliquid juſtæ defenſionis, juſtitiæ deſcriptioni „ accedere queat. quod facilius conſequemur, ſi D. „ Thomam, tamquam fortiſſimum quemdam Herculem, „ in omnibus id genus difficultatibus ſuperandis adhibeamus: is enim, ut in omnibus aliis, ita in iis, quæ „ ad moralis Philoſophiæ cognitionem pertinent, adeo „ ſemper fuit diligens explorator veritatis, ut nihil „ abditum, nihil remotum, nihil obſcurum eſſe permiſerit; ſed omnia expoſita, prompta, ipſa denique „ luce clariora omnia fecerit. Huic uni in ſapientiæ „ ſtudiis plus debeo, quam infinitis Juriſperitorum verboſis commentariis: nude breviterque veritatem „ exponit; & omiſſa inani auctorum, opinionumque „ citatione, ſolida vi incedit, rationibuſque invictis

„ per

l *Franciſcus Titelmanur, in alvo Pſal. 109.*

k *Thomas Phedrus, in Panegyrico.*

Vid. de Epiſt. Juriſd. & P. M. auctor. Confirmat. 7.

„ per omnes adverſitates viam ſibi, aliiſque ſternens.
„ Quamvis igitur ex Ariſtotele, omnis Philoſophiæ
„ facile principe, rectam Ulpiani Juriſconſulti ſenten-
„ tiam accepiſſem, nolui tamen D. Thomæ nomen,
„ hanc juſtitiæ definitionem doctiſſime elucidantis, &
„ a multorum hominum tenebris eruentis, ſubticere
„ 2.2 quæſt. 57. & 58; tum ut mea, auguſto ejus no-
„ mine magis probentur; tum ut omnes adhorter, ad
„ virum illum cognoſcendum, qui non Phyſicis magis,
„ & Theologis, quam Juriſperitis eſt neceſſarius: qui,
„ ſi eum legiſſent, intellexiſſentque, Deus bone, quan-
„ tum ignorantiæ, quantumque turpis erroris, e libris
„ ſuis, atque animis eximere potuiſſent! Sed longius
„ me evexit ſtudium, quo in D. Thomam, non affe-
„ ctus modo ſum, verum totus etiam ardeo, flagroque „
Cæterum quamquam ad non vulgarem Aquinatis lau-
dem hæc clariſſimorum virorum præconia facere videan-
tur; habet tamen ille majus his teſtimonium, & ſane
multo luculentius: opera enim quæ fecit, illa teſtimo-
nium perhibent de eo. Contigiſſe vero auctoribus re-
centioribus nonnullis, ego facile animadverti, quod ſi-
deribus evenire & Ptolomæus ſcribit, & non crebro
perſpicimus: ſiquidem nobis majora videri ſolent, cum
juxta Horizontem ſita conſcendunt, quam cum vel me-
dium cœli tenent, vel cum inde ad Horizontem rurſum
converſa deſcendunt. Etenim cum primum quorum-
dam ſcripta in lucem prodierunt, legi avidius, & magno
cum orbis plauſu cœperunt, ita ut brevi temporis ſpatio
ſummam quamdam auctoritatem, & nominis celebrita-
tem adepta ſint. ſed cum poſtea accuratius ſtudioſorum
manibus teri, preſſiuſque evolvi, & expendi cœpta ſunt,
conſe-

confeſtim ab eorum exiſtimatione multum decidiſſe vidimus, & quorumdam quidem citius, nonnullorum vero tardius, tacito quodam conſenſu omnium eruditorum, ad minora ſubſellia, atque etiam ad angulos rejecta fuiſſe. Et plane Veris tempus oblectare magis, atque afficere homines ſolet, quam vel æſtatis, vel autumni, vel hyemis, & plures orientem Solem, ut dici ſolet, adorant, quam cum ad occaſum pergit. At vero Thomæ monumenta oriri ſemper, & ſplendeſcere in dies magis, ac magis viſa ſunt; neque poſterioribus temporibus doctores catholici omnes, minus quam prioribus, illa ſunt venerati; quinimo dignitate, & loco parem eumdem priſcis Religionis noſtræ Heroibus, ſine ulla controverſia, ſua ſponte fecerunt. Perſpexerunt ſiquidem clariſſimi viri in eo omnia, quæ in præclaris auctoribus laudare magnopere, & ſuſpicere ſingula ſolemus, eruditionem ſcilicet, perſpicuitatem, amplitudinem, judicium, diligentiam, gravitatem, ingenium, ſubtilitatem, acrimoniam. Et ſane horum ſingula Scholaſticis inſignioribus ſingulis diviſiſſe Spiritus ſanctus videri poteſt, at univerſa prorſus, non vulgariter, aut mediocriter, ſed ſummo quodam modo, ſed excellentiſſime, & incomparabiliter in uno Aquinate idem munificentiſſimus Dominus noſter veluti profudiſſe; atque adeo ſe propemodum in illius ſinum, orbi conſulturus univerſo, effudiſſe. Quamobrem Græci omnes eruditi, qui alioquin vel improbitate quadam, ut fit, vel levitate, quæ illis objici a noſtris frequenter ſolet, Latinos in contemptionem adducere, & vituperare conantur, Thomæ volumina quædam, contra Gentes nimirum, Theologiæ Summam, de Ente & Eſſentia libellum, & alia quædam

Vid. Echard. tom. 1. in S. Thoma & Touron, lib. 6 chap. 9.

non

non modo in ſuam linguam accurate verterunt, verum etiam ſuis adnotationibus, & commentariis illuſtrarunt, eximiiſque præconiis proſequuti ſunt, ac veluti incorrupti Judices, longo intervallo Latinos recentiores omnes in ſcientiarum curriculo antecedere (quemadmodum ſupra ex eorum verbis oſtendimus) veritatis vi compulſi, dixerunt. Nec injuria plane! Eminet enim inter alios omnes, *quantum lenta ſolent inter Viburna Cupreſſi.* Certe cum Theologica arcana explicat, & orthodoxa dogmata defendenda, ac fidelibus aperienda ſuſcipit, vix credi ab eo poteſt, qui illum non legerit, quam ſit accuratus, quam ſit dives, & quam utriuſque Teſtamenti locorum & auctoritatum locuples! Scilicet noverat ille veriſſimum eſſe, quod Ambroſius antea dixerat, ſuſpectam eſſe revelationem omnem, quam lex & Prophetæ cum Evangelio non confirmant. Ad hæc, Romanæ Sedis de fide judicia, Conciliorum Oecumenicorum decretis, Eccleſiæ auctoritati (quæ omnia ferme unum eſſe exiſtimare ſolet) pius & humilis ſummam ſemper, tamquam Dei certiſſimis quibuſdam oraculis, exhibuit reverentiam; & ſi alicubi ab eorum verbis recedere exiſtimatur, tamen nuſquam ab eorum ſenſu, & mente longius abit, quam acutiſſimus ipſe, & plane lynceus perſpiciebat. Eccleſiæ, & orbis conſuetudines, quæ, Auguſtino teſte, ab Apoſtolis, ſanctiſſimiſve Patrum, & univerſalium Synodorum conſtitutionibus emanaſſe, ac veluti per manus traditæ creduntur, non modo plurimi ſemper fecit, verum etiam auctoritati doctorum antepoſuit. Ritus Eccleſiæ, quos ordinationes quoque vocat, firmiter oportere nos credere a Chriſto domino produſſe docuit. Pro dignitate atque amplitudi-

Virgil. Eucol. Ecloga 1.

Lib. 2 de Bapt. con. Donat. c. 7.

Y ne

ne Romani Pontificis, Chriſti in terris Vicarii, ab hæreticis, & ſchiſmaticis aſſerenda, perpetuo advigilat, & ubique toto pectore in id incumbit: &, quantum ego illius rationibus conſequi adhuc potui, feliciſſime hæc omnia evincit, auguſtiſſimum nimirum eſſe & ſacroſanctum, ob Spiritum ſanctum ei aſſiſtentem, Sedis illius de Religione Chriſtiana judicium; ejus eſſe muneris cogere generales Synodos, fidei Symbola edere, Rempublicam Chriſtianam omnem ſuis legibus moderari: oportereque omnes, cujuſcunque ſint nominis (modo velint æternæ ſalutis fieri compotes) tamquam patri, magiſtro, & univerſali paſtori Romano Pontifici ex animo parere. Hæc, quæ tamen a Patribus iſte acceperat, Almainus, Joannes Antiochenus, Gerſon, Cuſanus, aliique recentiores nonnulli, qui leviſſimis quibuſdam rationibus ducti, quædam ſecus docere maluerunt, atque majores noſtri, Eccleſiæ columnæ, docuerant, mirum eſt, quomodo male acceperunt! & proinde tamquam crabones in Thomam aliquando impetum fecerunt. Quamobrem fontem uberrimum hunc crebro ſponte ſua relinquere viſi ſunt, & ciſternas diſſipatas ſibi effodere, hæreticiſque funeſtiſſimis, & infenſiſſimis hoſtibus noſtris imprudentes tela multa ſubminiſtraſſe. Patres præterea noſtros, quibus diuturnus catholicorum conſenſus illius ætate auctoritatem dederat, ubique mirifice veneratur; eoſque vel commode interpretari conatur, cum abſurda videntur docere; vel certe excuſat; vel demum, cum opprimi veritatem eorum auctoritate cernit, tantum, quod exceſſerint, pauciſſimis verbis modeſte indicat. Nuſquam amarulentus eſt, nuſquam tragicus; aut nimium concitatus,

&

Google

& vehemens; ſed æquabilis ubique, ubique mitis, atque religioſus: quamvis numquam demiſſus, numquam languidus; ſed ſemper fortis, ſublimis, excelſus. Quapropter Auguſtinum mitiſſimum Patrem (non vero Hieronymum, aut Hilarium, qui terrere magis, quam loqui, & lancinare verius, quam ſcribere crebro videntur) ſibi præter cæteros imitandum, & ſectandum ſumpſit. Scripſit Gregorius Nazianzenus de moderandis diſputationibus Orationem eruditam ſane, & valde piam: ſed ejus præcepta multo melius Aquinas re ipſa expreſſit, quam Nazianzenus verbis. Probra, ſcommata, nigros ſales, ſannas, ironias, hyperboles in ejus ſcriptis (quod in ſcriptoribus pleriſque, de rebus etiam ſacris, proh dolor! cernere eſt) nuſquam reperies. Strophas, captiunculas, cavillos, vitioſos elenchos, & malas artes, quas idem Nazianzenus, non ſecus ac flagella quædam Ægyptiaca, male in Eccleſiam noſtram irrupiſſe jamdudum deplorat, e ſuis libris penitus proſcripſit. Araneæ telam, quod ajunt, numquam texit; hoc eſt, figmenta, vanaſque, & nullius frugis, vel rerum, vel verborum meditationes, quibus nonnullorum volumina refertiſſima ſunt, graviſſimus vir conſulto omiſit: ut merito ſectatores illius in Scholis Reales jampridem, inepto fortaſſe vocabulo, ſed vere tamen dicantur. Ad hæc, formulis illis loquendi, quas, cum veterum Patrum, tum Gymnaſiorum conſenſu, & auctoritate receptas, comprobataſque eſſe noverat, uſus perpetuo eſt. Et licet voces, quæ minus latinæ auribus delicatioribus videntur, frequentius uſurpaſſe accuſetur, attamen, rogo, quid tum? an eas ipſe primus peperit, aut effinxit; non profecto; ſed natas jam, &

Y 2 ad-

adultas, hoc eſt, ſcriptis multorum auctorum, veluti mirifico conſenſu Latio donatas, proſcribere tamquam peregrinas noluit. Certe Auguſtinus Honoratum ſic alloquitur. *ne me ineptum putes græcis nominibus utentem; primum quia ſic accepi, nec tibi hoc aliter audeo intimare, quam accepi.* Acceperat autem eas voces, ob quas indignantur in illum ſemiliterati quidam, & Thomas; nec aliter loqui auſus ipſe modeſtiſſimus eſt, quam acceperat.
Epiſt, 13. Nuſquam inæqualis, & nimius; nuſquam (quæ omnia Arnobio Hieronymus objicit) abſque operis ſui partitione confuſus; ſed diſtinctus ubique, ubique ſobrius, & purus eſt. Cum de principiis verba facit, eſt proli-
In Cratylo. xior, quemadmodum & Plato monuit. Ea vero, quæ ad chriſtianam pietatem non pertinent, cujuſmodi plura ſunt, moleſte cum Auguſtino nimium tulit, cum imperiti quidam (animalia quæ nec ruminant, nec partitas ungulas habent) ad eam referre conantur. Rationes a Natura, Philoſophiſque petitas, cum vel ſua ſtatuendo, vel aliena refellendo affert, quæ rebus per ſe ineſſe cernit, & intrinſeca ſunt, ſubtiliter, & incredibili quodam judicio ſemper expendit, illis prætermiſſis, quæ vel eſſe eis extranea, vel per accidens convenire videntur; ipſaſque rationes non numero (in Summa Theologiæ præſertim, ubi ex optimis præcipua tradit; & nihil eſt, quod ad oſtentationem, aut ſuperſtitionem tendat) ſed pondere, & vi æſtimare, & magnifacere ſolet. Animadvertit ſcilicet vir eruditiſſimus, quod quemadmodum miles non omnia arma, quæ domi habet, ſecum in aliquem pugnaturus capit, ſed illa dumtaxat, quibus confodere hoſtem fortiter poſſit; nec ad victoriæ laudem multum referre exiſtimat, ſi pluribus

ma-

Google

magis, quam uno telo inimicum peremerit; ita prudentes auctores (quod Iſidorus jamdudum pulchre docuerat) non ubique ſententias omnes, non omnes rationes, aut argumenta omnia, ſed unum, aut alterum, efficax plane & validum, loci & inſtituti ſui ratione habita, afferre ſæpe numero conſueviſſe. Ariſtotelem & ſtudio, & auctoritate reliquis omnibus Philoſophis longo intervallo, cum recentioribus antepoſuit. Platonem, ut mihi quidem videtur, non tam legit (quod librorum illius unus, aut alter dumtaxat ea tempeſtate latine loqueretur) quam ſummis labiis deguſtavit (15); quamquam veteribus enarrantibus, in primis vero

(15) Aut dicendus erit S. Thomas Græce peritiſſimus, aut certe affirmandum cum noſtro Auctore unum ſaltem, vel alterum librum Platonis ætate S. Thomæ latinitate donatum. Noſter etenim Touron, *Vie de S. Thomas*, pag. 308. Epiſtolam exhibet a Bulæo in *Hiſtoria Univerſitatis Pariſienſis* ex Victorino Pariſienſi Codice deſcriptam, qua Epiſtola Univerſitas illa ſuum erga Angelicum Doctorem recens vita functum, ejuſque doctrinam obſequium teſtata, atque ex ejus immatura morte *Eccleſiæ univerſale diſpendium, nec non & Pariſienſis Studii manifeſtum deſolationem lacrimabiliter* conqueſta, PP. ſubinde Ord. Præd. Lugduni in *Capitulo Generali* an. 1274. congregatos rogabat, ut ad ſe mitterent Opera quædam Philoſophica a S. Præceptore olim Pariſiis inchoata, quæ inde recedens ſe fuerat pollicitus eo miſſurum ſtatim atque compleſſet, atque ea inter opera enumerabat *Expoſitionem Timæi Platonis*. Qui potuiſſet Doctor Sanctus expoſitionem Timæi aggredi, eamque ſe abſoluturum promittere, niſi aut Græcas literas exacte calluiſſet, aut *Timæum* habuiſſet ab aliquo alio latine redditum? Jam ſi poſtremum hoc magis arridet, facile inde conficietur Marſilium Ficinum in Proemio in libros Platonis falſo gloriatum, ſe primum Platonis libros in Latinam linguam vertiſſe, quum *Sol Platonicus nondum palam Latinis gentibus oriebatur*, ſimulque comprobabitur Joſephum Blanchinium, *del Gran Duca di Toſcana*, in Proemio, pag. XII falſo hanc gloriam Ficino tribuiſſe. Quantum utrumque hunc Scriptorem ſolidiſſime juxta ac eruditiſſime refanguit Vir incomparabilis Eminentiſſimus Epiſcopus noſter Angelus Maria Cardinalis Quirinus, in *Diatribe Præliminari* ad Epiſtolas Franciſci Barbari, pag. 132. & alibi non ſemel.

vero Ariſtotele, Cicerone, Simplicio, Euſebio, & Auguſtino, illius opiniones nonnullas agnoverit, & accurate explicaverit. Sed & Laertii, Plutarchi, Græcorumque quorumdam libellos complures diligenter evolvit; ex eiſque attuliſſe nonnulla interdum videtur, eorum nominibus (quod ab inani illa citandi auctores oſtentatione libenter abſtineret) ſuppreſſis. Quæ cum Cajetanum Cardinalem doctiſſimum, ſubtiliſſimumque illius interpretem alicubi præteriiſſent, mirari ego nequaquam ſoleo, ſi quædam ejuſdem Aquinatis verba negotium illi exhibuerint, quæ multæ lectionis viris, & cumprimis antiquitatis ſtudioſis plana, & perſpicua eſſe ſolent. Rabbi Moſem Ægyptium virum eminentiſſimum, Avicennam, & cujuſcumque nominis illuſtres viros, quorum volumina vel induſtria, vel prece, vel pretio habere potuit, ſive in Philoſophia ſcripſerint, ſive in Dialectica, ſive in Hiſtoria, & in aliis bonarum artium diſciplinis, verius imbibiſſe, & in ſuum vertiſſe uſum, quam legiſſe, præclara ejus opera teſtantur. Demumque, quod de Ariſtotele Averroes ſcribit, nos de Doctore noſtro affirmare conſtanter poſſumus; nihil eum abſque validiſſimis rationibus ſtatuiſſe umquam, nihil abſque teſtibus omni exceptione majoribus pronunciaſſe. Sed ineptus omnino atque imprudens merito videar, ſi

ſemel. Porro ſi memoratam Univerſitatis Pariſienſis Epiſtolam videre potuiſſet Vivinus, numquam dixiſſet S. Thomam *ſummis duntaxat labiis degustaſſe Platonem*. Timæus, ut eſt omnium Platonis Dialogorum obſcuriſſimus, ita & totius Platonicæ Philoſophiæ, præſertim Phyſicæ ſummam complectitur (Lege Ficinum in *Compendio in Timæum*, cap. 1. & Jo. Albertum Fabricium, lib. 3. *Bibliothecæ Græcæ*, cap. 1. num. 31.) non igitur potuiſſet D. Thomas abſque nota temeritatis, quæ in virum modeſtiſſimum cadere nequaquam poteſt, expoſitionem Timæi ſuſcipere, niſi alte in Platonicæ Philoſophiæ abdita penetraſſet, aut pleno ore potaſſet e fontibus Platonis.

Digitized by Google

ſi de præſtantiſſimis auguſtiſſimiſque ſcientiarum ferme omnium Antiſtitis hujus monumentis plura dixero. Eſt enim in illis vere Thomas; hoc eſt (ut hujus nominis vox ſonat) Abyſſus, ſeu Oceanus quidam, nimirum divinarum, & humanarum rerum, quarum cognitio ad bene feliciterque vivendum nobis plurimum conferre ſolet, atque adeo maxime neceſſaria eſt. Quamobrem nulla vis ingenii, nullum eloquentiæ flumen, nulla ſtudii, & amoris induſtria, ejus laudum magnitudinem, non modo oratione complecti, ſed ne mente quidem & cogitatione comprehendere unquam poterit.

9- 4- 158

9 - 2 - 58

1-4-258

00565167